

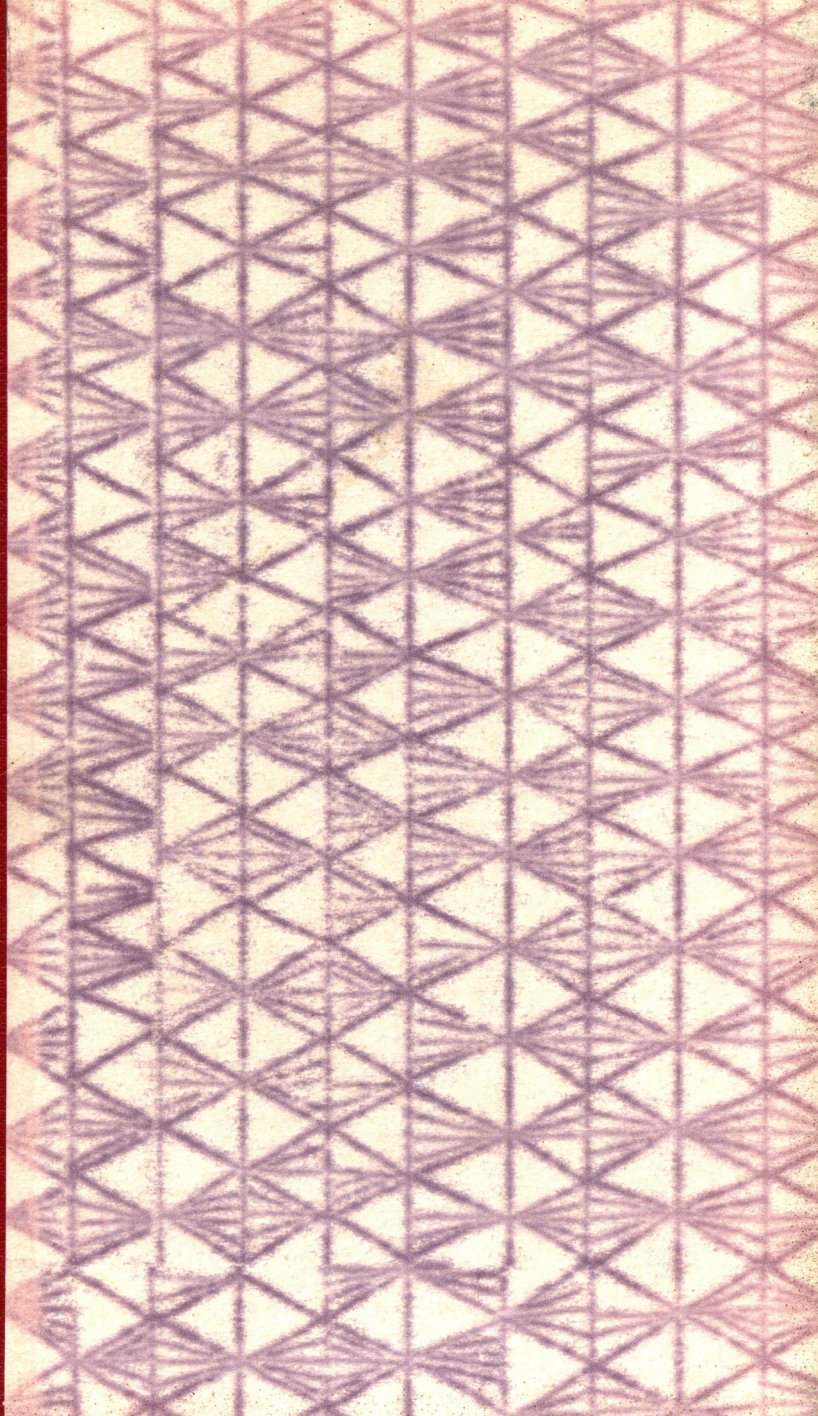
Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

J. KJ. CARLSEN

JOHANNES CLAUSEN

GRÆNSEPRÆSTEN

1 9 3 3

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN

JOHANNES CLAUSEN
GRÆNSEPRÆSTEN

J. KJ. CARLSEN

JOHANNES CLAUSEN

GRÆNSEPRÆSTEN

G. E. C. GADS FORLAG - KØBENHAVN

MCMXXXIII

INDLEDNING

»Den varme Følelse er dog saa vel-signet« (Johannes Clausen).

»Grænsens Sang« er et Udtryk, man har brugt om den skælvende Stemningstone, der laa over Kongeaa-grænsen fra 1864 til Genforeningen. Ikke alle Danske har kunnet høre den. Der skulde visse Forudsætninger til, de Forudsætninger, der er nævnt i de Grundtvigske Linjer: »Til et Folk de alle høre, som sig regne selv dertil, har for Modersmaalet Øre, har for Fædrelandet Ild«.

Forfatteren af nærværende Skrift har selv, mens jeg i en Aarrække boede ikke langt fra Sønderjylland, mange Gange haft »Grænsens Sang« i mit Øre. Jeg mindes, for at nævne et Eksempel, de forunderlige Ansigter, jeg saa ind i en Gang i Foldingbro, paa Kongeaaens Nordside, hvortil Folk fra Sonden Aa var stævnedede til Møde. Jeg glemmer aldrig det Udtryk af Betagethed og Længsel, jeg læste i deres vemodige Øjne. Nu er det, som »Grænsens Sang« langsomt toner bort. Det kan ikke være andet, efter-som den lykkelige Virkelighed, som vi trods alt *kalder* Genforeningen, nødvendigvis maa skabe en ny Tone. Men den gamle skal aldrig gaa ad Glemme.

Den Mand, her skal gives en Levnedstegning af, Johannes Carl Emil Clausen, der fra 1895 til 1908 var Præst i Vonsild, syd for Kolding, er en af dem, der har været med i første Række til at danne og vedligeholde denne uforglemmelige »Grænsens Sang«. Han kan med al Ære bære Navnet »Grænsepræsten«. Hele hans varme Hjærte var lagt ind i den Opgave, som var en saadan givet. Det

Sogn, hvori han boede, var før 1864 et af de Grænsesogne, der laa paa sønderjysk Side. Her levede han et rigt Liv. Op ad en Grænse, der skiller det, der naturligt hører sammen, samler det folkelige Livs Kræfter sig ordentligvis i potenseret Fylde, ligesom et Æbles Næringsværdi er størst under dets Yderflade. I Sammenhæng med, at jeg taler om Grænsen, kan jeg iøvrigt med formentlig Ret kalde Johannes Clausen en Grænseskikkelse, en Overgangsskikkelse. Han er for det første en Udløber fra den national-liberale Tid og staar paa Overgangen til den Tid, vi kalder *vor*, Realismens Tid. Han sagde nok selv (med et Citat), at »ingen er Nabo til sin egen Tid«, men undertiden sker det dog, at en Mand, maaske sig selv uafvidende, er halvvejs, eller mere, skreden ud af sin egen Tid og for saa vidt er kommen i Misforhold til den. Hvorom alting er, Clausen hørte hjemme i en Tid, da man *begejstredes* — det gør man ikke meget nu; nu charmeres man eller duperes og opagiteres. Han hørte hjemme i en Tid, da Aanden (som Hostrup sang) »fløj lavt over Sletten«. Der var ubestridelig mere *Aand* over Folk den Gang end nu, d. v. s. Samling af alle Sjæleevner til eet Sigte. Der var mindre kritisk Sans, større Troskyld. Der var antagelig ogsaa mindre af det, man kalder Realitetssans i den sædvanlige Betydning af dette Ord. Saa faar enhver se at finde sig hjemme i den ene eller den anden Tid efter Behov og Behag. Hvis vi giver den gamle »Prædiker« Ret i, at »der er en Tid til at samle og en Tid til at sprede«, saa forliger vi os med de forskellige Tider; de har hver sin Opgave. *Vor* Tid kan nok siges at have den Opgave at indsamle Stof fra og Erfaringer om den saakaldte *virkelige* Verden. (Bare man saa ikke tager saa klodset-kritisk paa det *allervirkeligste*, at det bliver borte imellem Hænderne paa en!). Efter *vor* Tid kommer vel saa igen en Tid, da *Aand*, det vil altsaa sige Samling, er mere i Kurs end nu. Johannes Clausen

hørte til Samlerne. — Dernæst er der Beføjelse til at kalde ham en *kirkelig* Grænseskikkelse. Han blev ikke helt hjemme hverken hos »Indre Mission«s Ledere eller blandt grundtvigske Folk, hvad man har ment, tjente ham til Forklejnelse. Det er dog nok snarere en Værdi og en Ære. Han vilde være og han var sig selv. Saa kan man mene om dette Selv, hvad man vil.

Han var Præstesøn, og hans Farfar og Oldefar var ogsaa Præster. Fire Slægtled Præster kan nok give Sluttethed og Samling, naar Velsignelsen kommer til. Han var Øbo, ganske vist født i Jylland (i Adslev mellem Skanderborg og Aarhus), men tilbragte det meste af sit Liv paa Øerne, ligesom hans Forfædre havde gjort*). Han var dertil en karakteristisk Øbo, blødere i Trækkene, end Jyder plejer at være. Han havde, ikke mindst paa sine gamle Dage, et herligt *Ansigt*, let kendeligt blandt Tusinder: Skæg under Hagen, en lille impertinent Næse, kækt løftet — den divergerede (som han selv sagde) undertiden stærkt fra Jordplanen —, mørke Øjne, hvor Sol og Skygger livligt vekslede. Den lille, tætte Mand bar blød Hat, hvidt Skjortebryst med blødt Halsbind. Der var intet som helst *stivet* ved ham. Det stramt formelle frastødte ham alle Dage, levende varm, barnlig og naturlig som han var.

*) Johannes Clausens Ættavle ser saaledes ud. 1. Klejnsmed Søren Jørgensen, Faaborg, er Stammafar († 1719). 2. Hans Søn Jørgen Sørensen Fabricius (Fabricius betyder Klejnsmed) blev Købmand sammesteds. 3. Hans Datter Karen blev gift med Købmand Peder Hansen Bildhugger, sammesteds. 4. Deres Søn var Lars Rasmussen Bildhugger († 1767), ogsaa Købmand i Faaborg. 5. Hans Datter Karen blev gift med resid. Kapellan i Faaborg, senere Sognepræst i Svaninge Jakob Paulin Clausen († 1794). 6. Deres Søn var Dr. theol. Johannes Clausen († i Øster Egesborg, Sjælland, 1821), gift med Lucie Fog. Der var 10 Børn i Ægteskabet. 7. Et af dem var Nicolai Edinger Balle Clausen (Vonsildpræstens Fader), gift med Johanne Frederikke Schjødte, Datter af Slotspræst S. Han var Præst sidst (fra 1857) i Vejlbj, Fyn († 1865). Johannes Clausen havde 6 Søkende.

Clausen vilde en Gang bære Biskop Kierkegaards Overfrakke for ham. Kierkegaard afværgede det: »Den vil jeg bære, som Karl den tiende bar sit Hoved!« sagde han. »Hvorledes bar han det?« spurgte Clausen. »Han havde det paa«, svarede Biskoppen. Clausen havde ogsaa altid sit Hoved paa, hvor han færdedes. — Han fordrog ikke Tiltalen »Deres Velærværdighed«. Da Maleren Joakim Skovgaard en Gang i et Brev brugte denne Tiltaleform, skrev Clausen tilbage: »I Stedet for *vel* ærværdig maa De hellere kalde mig *knap* ærværdig.« Det maa antages, at Skovgaard villig er gaaet ind paa Clausens Betragtning. Jeg hørte en Gang Skovgaard, uimponeret af de svenske Biskoppers krägla (den biskoppelige Krumstav), foreslaa, at saa vel Hyrder som Overhyrder nøjedes med en almindelig Kæp og en Hyrdetaske som Sindbilleder i deres Udrustning.

Clausens Aand var stemt i Mol. Stemningerne gik og kom i brede Bølger. Deres Uro dæmpedes af hans faste kristne Tro; i noget Mon ogsaa af hans Lune. Han og hans Hjærtensven Vilhelm Beck (hos hvem Livsmusiken var i Dur) kunde holde en farlig Kommers, naar de kom sammen.

Bjørnstjerne Bjørnson skrev en Gang (5/1 1905) fra Rom: »Kjære Johannes Clausen, tak for Deres ælskelige brev. Min Kjærlighed, ræget i stort, er de danske Grundtvigianere; de varmer mig hvergang som intet andet folkefærd. Og blant dem igjæn er da vel De en av de ælskeligste.«

Den norske Digter greb ved Siden af, naar han uden videre betegnede Johannes Clausen som Grundtvigianer. Ganske vist havde han i sin Personlighed optaget en væsentlig Del af det, Grundtvig ivrede for at føre ind i et Menneskesind. Men dennes »kirkelige Anskuelse« kom han

aldrig til virkelig at dele. Alligevel havde Bjørnson ikke liden Ret, idet de Grundtvigske Tanker om Frihed, Folkelighed og Fædreland unægtelig i stor Udstrækning var blevne Kød og Blod i Vonsildpræsten (og det var vel det,

Johannes Clausens Fader.

der faldt Bjørnson mest i Øjnene). Clausen elskede det fribaarne og var selv en usædvanlig frisindet Mand. Redaktør Hans Jensen, »Sorø Amtstidende«, der i sit lange Liv har lært en Mængde fremtrædende Personligheder at kende, har sagt om ham, at han var det mest frisindede Menneske, han i sit Liv har mødt. Sagt om Nutidsmennesker vilde det ikke betyde saa saare meget, da Frisind nu om Stunder er en Vare, som næsten ikke er til at opspørge. Men

Udtalelsen rækker gennem 60 Aar tilbage i Tiden, da det var en betydelig Del lettere at træffe paa denne uvurderlige Egenskab.

Efter al Rimelighed vil det af nogle blive gjort gældende, at Johannes Clausen ikke var nogen egentlig betydelig Personlighed, hvorfor en udførlig Levnedsskildring af ham ikke vil kunne findes paakrævet. Det er nu, som man tager det. Efter den almindelige Tydning af Ordet »betydelig« var han det ikke. Han var ikke Banebryder, om end en betydelig Igangsætter. Hans Aand var ikke rigt facetteret, mærkelige Fremtidsmuligheder i Aandens Verden spejlede sig ikke i hans Sjæl. Han var ualmindelig veltalende, fangede let sine Tilhøreres Øren og Hjerter. Men hans Tale lød — rent sprogligt — som dansk Normaltale lød, noget akademisk, bredt malende. Han var muligvis ogsaa for meget *Taler*. Navnlig træder dette frem, naar han sammenstilles med sin Værkfælle, det praktiske, organisatoriske Snille Vilhelm Beck. Han var i det hele ikke det, man kalder ejendommelig, mærkelig, særpræget, selv om han langt fra var »lige ud ad Landevejen«. Tværtimod en almen, en almindelig Mand. Det vil sige: en hel Mængde typiske danske Egenskaber var sammensmeltede i hans Personlighed paa en saadan Maade, at de blev ukendelige for andre, fordi de *var* almindelige, d. v. s. sunde. Sundhed er som bekendt ikke nær saa mærkelig eller interessant som Sygdom og Perversitet. Man kan vel sige, at Clausen var betydelig eller ubetydelig i samme Forstand som J. C. Christensen var det. Denne nu anerkendte *betydelige* Politiker var alt andet end mærkelig. Han faldt sammen med sit Folk i den Grad, at han ikke ragede ud over det almene Liv, dette levede, slet ikke blev det, man sædvanlig kalder fremragende. Hans Aands Reserve var ikke lagt ud i Ydersiden af hans Væsen, men forsvarlig gemt i dets utilgængelige Indre.

En betydelig Personlighed, ja! — *Person* (latinsk *persona*) betyder det gennemtonede. I Modsætning til vedtaget Sprogbrug kunde man da hævde, at det personlige ikke først og fremmest er det individuelt prægede, men tværtimod det, som Aanden let kan tage i Brug, kan gennemseuse og lade sig bære frem af. I den Forstand var Johannes Clausen en Personlighed.

Og *betydelig!* »Nægte man mig med Foragt Rosenduft og Sommerpragt, lige godt, naar *dem* jeg fryder, som har kær, hvad jeg *betyder!*« hedder det i Grundtvigs »Paaske-Liljen«. En Mand betyder noget, d. v. s. han tyder, han viser hen til større Ting end ham selv. En Mand, der kan gribes og ejes af en andens overlegent rige Aand, ham har man Ret til at kalde betydelig. Og efter den Forstaaelse af Ordet var Johannes Clausen en virkelig betydelig Mand, fordi han alle Dage var en trofast, ildfuld og evnerig Forkynder af det, en større havde at bringe, og fordi han ikke selv mente sig at eje noget, han kunde berige noget Menneske med.

Hvis Bjørnstjerne Bjørnson havde Ret (og det havde han) i at kalde Clausen *elskelig*, saa er hermed givet et yderligere Plus til hans »Betydelighed«. Man er saa vant til at søge den menneskelige Storhed i det intellektuelle. Mon vor Tid dog ikke snart kunde faa Øje for, at Hjærtrenhed, Trofasthed og Viljestyrke er højere Værdier end et rigt Tankeliv, der spiller i Karakteropløsningens Efteraarsfarver? Hvis en evnede at skildre et almindeligt, men hjærtensgodt Menneske, saa Billedet blev lysende, da var visselig en saadan Skildring baade berettiget og paa-krævet.

JOHANNES CLAUSENS NATIONALE VÆKKELSE

»Stark ström går med egna vågor genom hafvet«, siger Svenskerne. Der var stærk Ström i Clausens Aandsliv. To meget kraftige Strømninger gik igennem hans Sjælehav: Kristentro og Fædrelandskærlighed. Og da de var stærke, maatte de — forstaar vi altsaa — overfor Modstand danne deres egne Bølger og Hvirvler, hvor de gik. Og saadan blev det ogsaa i Clausens Liv. Men indbyrdes forligtes de to Strømme fortræffeligt. Han siger selv derom: »Kærligheden til min Frelser og hans Menighed og Kærligheden til mit Fædreland har ikke forstyrret hinanden i mit Hjærte. Paa saadanne Tider i mit Liv, da min Sjæl var mest bevæget af, hvad der angik mit Fædreland i Sorg og Glæde, da jeg arbejdede mest for det i en eller anden Retning, var mit Trosliv ikke svækket, men snarere stærkere, mere løftet og varmt. Ikke Fædrelandskærlighed, men Politik, særlig snæver, aandløs Partipolitik, svækker Troslivet! Jeg har ogsaa den Tro, at der er noget i Fædrelandskærligheden, som, rensat, lutret og herliggjort, tages med ind i Evigheden. Det slutter jeg dels fra min egen Erfaring om, at Fædrelandskærligheden tit bar min Sjæl opad til Herren i Bøn og Glæde, dels fra min Iagttagelse af, at mange ærlige, troende Mennesker omfattede store folkelige Sager, som f. Eks. Sønderjyllands Genforening med Danmark, med den inderligste Bøn og det fasteste Haab lige paa Gravens Bred. Hvorledes skulde de kunne dette, hvis ikke de Forhaabninger, man ikke kunde vente

at se opfyldte heneden, havde et Evighedsindhold, om vi end ikke kan forestille os eller angive, hvorledes dette hisset vil vise sig.«

»Ofte,« skriver Clausen i sine utrykte Optegnelser, »har mit Hjærte været oprørt af Bedrøvelse og Harme, naar jeg paa min Vej traf yngre Mænd og Kvinder, hvis Hjærte syntes koldt overfor Fædrelandet, hos hvem der ingen Begejstring eller Varme var for dettes Livssag. Men naar jeg saa betænkte, i hvilken fattig, lavstammet Tid deres Ungdom var falden i Sammenligning med vi ældres, at de ikke, som vi, havde faaet løftende, varmende Indtryk, men at snæverhjørtet Partipolitik og aandløst Kævl susede dem om Ørene, at de ikke som vi mødte og hørte store, aandfyldte Personligheder, men kun smaa, lavstammede Partipolitikere, som saa paa deres eget i Stedet for det hele Fædrelands Tarv, hos hvem vi mærkede usselt Madstræb, da maatte jeg undskylde dem . . . Som ung Kapellan kørte jeg med en Rigsdagsmand til et Valg til Folkethinget. Han sagde til mig: Jeg er i stor Forlegenhed med, om jeg skal stemme idag paa Søren Jensen Rude eller paa Kammerherre Pløyen. Stemmer jeg paa Søren, saa risikerer jeg til Efteraaret ikke paany at blive valgt ind i Amtsraadet. Og stemmer jeg paa Kammerherren, bliver jeg ikke valgt igen til Rigsdagsmand. Han valgte at stemme paa Søren; thi som Rigsdagsmand fik han Diæter. Jeg var nær ved at tabe Næse og Mund; jeg havde levet i den naive Forestilling, at danske Mænd, som lod sig vælge til Folkets Repræsentanter, ikke saa paa deres eget, paa nogle usle Diæter, men kun paa Fædrelandets Tarv.«

Allerede medens Johannes Clausen var Skolediscipel i Nykøbing Latinskole paa Falster, mødte Fædrelandet hans modtagelige Sjæl. Som før bemærket var Clausen født i Jylland, i Adslev (20 April 1832). Faderen, Sognepræst Nicolai Edinger Balle Clausen, flyttede 1844, da Sønnen

var 12 Aar gammel, til Bogø ved Falster. Fra Bogø Præstegaards Have var der den dejligste Udsigt over mod Sydsjællands Kyst. Her saa Drengen i 1848 og 1849 mindre Krigsskibe og Kanonbaade sejle forbi paa Vej til Sønderjyllands Fjorde og Sunde. »Jeg mindes,« fortæller han, »med hvilken Spænding vi i Skolen imødesaa Diligencens Komme. Da stormede store Skarer hen til Posthuset, hvor en eller anden oppe fra Bukken paa Diligencen oplæste Løbesedlerne med Meddelelser om de sidste Begivenheder paa Krigsskuepladsen, om de faldne og saarede osv. Paa Falster havde vi ikke set Soldater; en Bataillons Indkvartering under Vaabenhvilen i Nykøbing og Omegn vakte den største Bevægelse. Det dybeste Indtryk fik jeg dog i 1850, da jeg, Aaret før jeg blev Student, var i København ved Hærens Tilbagekomst fra den sejrige Krig, og der blev holdt en Fest for den i Rosenborg Have. De, der ikke har oplevet hine Dage i København, kan vanskelig gøre sig Begreb om den Stemning, den Jubel, der da fyldte Byen. Ofte senere har den vel været smykket skønnere, men ingensinde har man vist set saa straalende Ansigter, hørt saadanne Sange, baarne af den største Jubel, som i hine Dage; man græd af Glæde, omfavnede hinanden som gamle Bekendte. Mest greben blev jeg dog inde i Rosenborg Have, da særlig Mindet om de faldne blev draget frem. Man havde rejst en høj Trævæg, i hvilken der saas en Mængde Navne i Transparents paa faldne Officerer og Menige. Taler holdtes; dem har jeg glemt, men aldrig glemmer jeg Sangen »Slumrer sødt i Slesvigs Jord, dyrekøbt den blev ved eder«, som den Gang første Gang lød.«

Treaarskrigens Sejr gav den skandinaviske Tanke et stærkt Opsving. I dyb Taknemmelighed imod de norske og svenske Frivillige, der havde sat Livet ind til Forsvar for Nordens Sag, bredte man Favnen ud imod Brødre-

folkene. Højdepunktet naaedes vel i 1856, da Studenter-toget til *Upsala* fandt Sted. Det var den Gang, de danske Studenter sejlede Svenskerne dansk Sommer i By. Man havde i Bunden af Skibet, der var laant af Staten, anbragt en Mængde Bøgegrene, der holdtes friske i Vandkasser i Lasten. Under Indsejlingen gennem Stokholms Skærgaard toges Grenene frem, og Lønning og Master og Rær klædtes dermed, saa Skibet lignede en vandrende Bøgeskov. Der var endeløs Jubel over denne festlige Broderhilsen. Fra hver lille Hytte paa de Hundreder af Klippeøer i Skærgaarden, fra Snese af Dampskibe, som sejlede de danske i Møde, fra Villaerne nærmere Byen blev de hilst med de nordiske Flag, med viftende Lommetørklæder fra unge og gamle, simple og fornemme, med Musik og Hurraaab. Det var ved dette Studentertog, Kong Oskar besvarede Ordføreren, Carl Plougs Takketale med de betydningsfulde Ord: »Hädanefter er krig, skandinaviska bröder emellan, omöjligt!« Clausen var med. »Jeg var fattig,« fortæller han, »og det kneb svært for mig at faa rejst Penge. Det lykkedes dog to Dage før Togets Afgang at faa et Laan. Da jeg kom hjem til min Kontubernal (Philip Madsen, senere Præst i Horne), sad han mørk i Sind over, at han ikke kunde komme med. Jeg havde imidlertid 20 Rigsdaler foruden min Billet. Vi ilede op til Carl Ploug og fik en Billet til. Men saa skulde Madsen skaffe Penge. Han gik op til sin Skrædder og sagde til ham: »Jeg skal paa Studentertog, men har ingen Klæder.« »Bevares, Hr. Madsen, dem kan De faa hos mig,« svarer Skrædderen. »Jamen, jeg har heller ingen Penge!« siger Madsen. »Bevares, Hr. Madsen, dem kan De ogsaa faa hos mig!« Det var saa meget mere kærligt og højmodigt af Skrædderen, som Madsen iforvejen skyldte ham mange Penge. Det var et af mange Udslag af »Aanden fra 48«. »Mange Gange under Turen omfavnede Philip Madsen mig af Glæde over

at være kommen med,« fortæller Clausen. Det danske Skib kunde ikke rumme alle de danske Studenter. En Del af dem, deriblandt Clausen, kom derfor ombord i det norske Skib »Gangerrolf«. Her var blandt andre den jævnaldrende norske Student Bjørnstjerne Bjørnson. Lige før de paa Tilbageturen sejlede fra Skibsbroen i Stokholm, saa Clausen en ung, smuk Pige række Bjørnson en Krans, betaget som hun var af hans smukke, kraftfulde, begejstrede Personlighed. Bjørnson betragtede som bekendt dette Øjeblik som en Indvielse til sit Digterkald. Paa Grund af stærk Blæst vilde Kaptajnen paa »Gangerrolf« ikke gaa ind til Visby, hvad der var Studenterne lovet. »Jeg ser,« fortæller Clausen, »endnu B. Bjørnson staa paa Kommandobroen [hvor skulde han ellers være?] med blottet Hoved og sit stærke, for Vinden bølgende Haar og med sin Stentorrøst raabe under voldsomme Gestikulationer: »Vi vil ind! vi skal ind!« Og han fik sin Vilje sat igennem.«

Under Opholdet i Stokholm boede Clausen hos Hofbogforlægger Haggström. Efter en Fest i Djurgården samledes en hel Del Gæster i dennes rige, fine Hjem. Den ene af Sønerne, Hugo, blev opfordret til at give en Meddelelse om Festen for dem, der ikke havde deltaget i denne. Han havde en betydelig Evne til at efterligne Folks Tale og Fagter. Han gav sig da denne Evne i Vold og efterlignede en af Festtalerne, Digteren Afzelius, hvis Manerer var lidt aparte. Under dette kom Broderen, Ivar, i voldsom Bevægelse; stærkt forarget bebrejdede han Broderen, at denne i fremmedes Nærværelse vilde karikere en af Sveriges bedste Mænd. Det blev et uhyggeligt Optrin. Men da gik Faderen, en hvidhaaret Gubbe, hen til Ivar og kyssede ham og takkede ham, fordi han havde en saa dyb og sand Følelse for, hvad man skyldte Fædrelandet og dets gode Mænd. Samtidig førte han Ivar hen til Hugo og lagde saa begge Brødres Hænder i hinanden. I Upsala

boede Clausen (det kom ham til Gode, at han blev forvekslet med en anden Johannes Clausen, Søn af Professor H. N. Clausen og senere Biskop) hos Domprovst Knöss. I den stemningsrige, lyse Sommernat drøftede han og Husets unge Søn med Ildhu den skandinaviske Tanke. Under Samtalen kom den svenske Student til at citere de første Linjer af Runebergs Sang »Vårt land, vårt land, vårt fosterland«. Clausen kendte til hans Forundring ikke denne Sang. »Saa fremsagde han den helt og med den dybeste Følelse, og den greb mig forunderligt. Jeg mindes ikke nogensinde at have følt saa varmt, hvad Fædrelands-kærlighed er.« Man forstaar, at Clausen fik en saare virkningsfuld og saare skøn Indvielse paa denne Rejse til sin senere omfattende Gerning som Vækker af dansk og nordisk Aand.

»Man kan kalde den skandinaviske Tanke en skuffende Drøm,« siger Clausen, »og dog er det min Overbevisning, at alle de mange skandinaviske Drømme og Forhaabninger, baarne af et friskt Ungdomsliv, af varme, jublende Sange, ikke *kan* være forgæves eller lutter Bedrag; jeg tror fuldt og fast, at der laa noget bag ved disse, som en Gang skal blive til Virkelighed. Digterne har ikke sunget hen i Vejret, de unge i den Tid er ikke blevne løftede, varmede, begejstrede og opflammede til ædel Daad af en helt skuffende Tanke. Det nordiske Folketræ skal muligt brede sine Rødder ud i andre Kredse end de studerendes, ud i Bondestanden, inden det skal komme til at staa i Blomst og bære Frugt for Nordens tre Folk til Værn udadtil og til aandelig og materiel Udvikling og Kraft indadtil, ja til Fremme for den hele Verdensudvikling.«

Clausens Optegnelser stammer fra 1893. Det kildrer den ironiske Sans hos Nutidens Intellektuelle at høre disse, som man mener, tomme Talemaader. »Opflammede til ædel Daad« — det lyder af noget, men efter deres Mening

hult. Carl Plougs Ord om »Kraften, som kunde Verden behersket« synes man, vidner om nationalistisk Opblæst-hed. Alligevel, det kunde godt tænkes, at hvis en beskeden Brøkdæl af den voldsomme Begejstring (der iøvrigt fore-kommer os Danske udpræget »überschwenglich« og be-synderlig) for oprindelig og samlet Tyskhed, som vi hører Bruset af fra Syd, hvis en lignende Begejstring — efter vor Maade naturligvis — flammede op i danske og nor-diske Sind med det Maal for Øje, at vi skulde naa til at gro organisk sammen med vor Fortid, saa vi blev trætte af det internationale Udjævneri og forstod, at de forskel-lige Folk virkelig har hvert sin Stilling og Opgave, og at vort eget nordiske Folk virkelig har sine særlige og sjældne Evner, saa vilde de gamle skandinaviske Tanker slet ikke fornemmes saa ilde endda. Tidens Hjul kunde godt faa en saadan Drejning, at det blev naturligt og selvfølgelig, at man atter vendte Huen imod de gamle Drømme. Hvem veed? Man skal intet forsværge.

KAPELLANTID

Den stærke Optagethed af det nationale traadte efter Clausens Hjemkomst efterhaanden noget i Baggrunden. Den anden stærke Strøm i hans Liv, Kristentroen, tog i de nærmest følgende Aar Føringen. 1857 blev han theologisk Kandidat. Aaret efter Kapellan i det store Pastorat Stenmagle og Stenlille, et Par Mil nord for Sorø. Sognepræsten dér, Dr. Francke, skulde have (paatvungen) Medhjælper, fordi Menighederne var stærkt misfornøjede med ham. Han havde været Konrektor i Flensborg og talte daarlig dansk, hvad der i disse nationalt stærkt bevægede Aar ikke kunde ventes Overbærenhed for. Hvad værre var, forsømte han sine Menigheder. Ud i Sognene kom han saa godt som ikke, sad mest hjemme, dels optaget af at spille Kort, naar han blot kunde faa nogen at spille med. Formelt var han luthersk orthodox — stammede iøvrigt fra den bekendte tyske Pietist August Hermann Francke i Halle —, men var, sin Afstamning og sin store arvede Bogsamling tiltrods, en ganske uaandelig Mand. I den Grad havde han taget Glansen af sin egen Gerning, at Folk sad og snakkede i Kirken under Gudstjenesten, saa Francke ofte fra Prædikestolen maatte raabe: »Ti stille!« 30 Maj 1858 holdt Clausen sin Tiltrædelsesprædiken. En Mand, der saa ham gaa op ad Kirkegulvet, lille og bleg, ytrede sin Medfølelse: »Det lille Skidt! det bliver vist ikke bedre end det, vi har haft!« Det gik dog meget bedre. De hidtil næsten tomme Kirker fyldtes hver Søndag i de godt fem Aar, han virkede der.

Clausen kom ikke uforberedt til sin Præstegerning. Som Student havde han gennemgaaet store Sjælslidelser under en voldsom Nervesvækkelse, fremkaldt dels ved Familiesorger, dels ved Overanstængelse og daarlig Kost. Han gik til sine Tider i en haardnakket Angst for at gaa fra Forstanden. Saa forpint var han en Gang, at han gik ud paa Frederiksberg Hospital, hvor hans Broder Immanuel laa syg, i det Haab, at han skulde faa Tyfus og dø. Navnlig led han frygtelig af Søvnløshed. Tit perlede Sveden paa hans Pande, naar han, som i Reglen boede højt tilvejs, skulde aabne et Vindu, idet han frygtede for, at han skulde faa Lyst til at kaste sig ud. Mødte han paa Gaden en Vogn med Jærn, der raslede stærkt, stod han og rystede. Hans Læge, Professor Fenger, raadede ham til at bruge kolde Bade. Det kunde hænde, at naar han kom ned til Rysensten Badeanstalt, til hvilken der førte en lille Allé, kunde han staa og klamre sig til et Træ og græde. Under alle disse Lidelser blev han vakt til alvorlig Kristentro. Et Menighedssamfund, som han kunde ty ind i, kendte han ikke. Han maatte ene udkæmpe sine Kampe. Hjemmefra fik han ingen Hjælp. En Dag stod han, syg og mat, udenfor et Boghandlervindue. Her saa han en Bønnebog, samlet af Stiftsprovst Paulli. Den købte han og fandt deri en Bøn af den tyske Mystiker Tauler († 1361), som blev ham til stor Velsignelse, nu og hele Livet igennem. Det var en Bøn om Helligaanden. Den Bøn laa han og læste eller bad i søvnløse Nætter. »Er der noget,« siger han, »som har været fast i mit Trosliv, saa har det været den ubetingede Tillid til, at Helligaanden er den store Læremester. Dette har hjulpet mig til Sandhed og personlig Selvstændighed, saa at jeg, mig bevidst, ikke har gaaet i Menneskers Ledebaand eller været deres Eftersnakker. Tit, mens jeg var i Ryslinge, og Birkedal, der var stærkt propagerende for sine Anskuelser, havde trængt ind

paa mig, sagde jeg til mig selv, naar jeg gik hjem: Det kan nok være, at det er Sandhed for ham, men du gaar ikke ind paa det, før du har bedt Helligaanden om at oplyse dig. Ligesaa ofte i Samtaler med Vilhelm Beck.«

»Jeg tror, naar jeg hører en Prædiken, at kunne høre, om Præsten har bedt om Helligaanden, eller han ikke har gjort det. Det Billede kom tidligt frem for mig, at lige saa lidt som det kan nytte noget at proppe en Kakkelovn fuld af Brænde, naar der ikke bliver tændt Ild i det, lige saa lidt nytter det at fylde en Prædiken med Skriftord, naar Helligaanden ikke tænder disse, saa at de kan give Varme. Det Raad har jeg derfor mange Gange givet især unge Præster: Bed om Helligaanden! bed flittigt herom, naar du skal tænke over din Prædiken og lige før du holder den. I hele mit Liv har jeg derfor altid bedt en lille Bøn i Sakristiet eller bag Altret eller andet Steds, hvor jeg kunde være skjult.«

En ejendommelig Oplevelse havde Clausen i sin Studentertid. Hans nervøse, følsomme Sind kom i stærk Bevægelse derved. Den 11. November 1855 døde Søren Kierkegaard. Clausen overværede hans Jordefærd og skrev siden derom: »Hans Begravelse foregik fra Frue Kirke, der var stuvende fuld.« [En Begravelse fra Landets Hovedkirke var i sig selv et Slag i Ansigtet paa *hans* Eftermæle, der havde talt saa stærke Ord om, at den officielle Kirke holdt Gud for Nar]. »Paa den simple, sorte Kiste laa kun een lille Krans. Hans Broder, Biskop P. C. Kierkegaard, talte ved Kisten. Da Kirken ikke er god at høre i, kunde jeg vanskelig høre hans Ord. Da Biskoppen mange Aar senere (1881) udgav sin Tale i »Dansk Kirketidende«, kunde jeg vanskelig tænke mig, at det var den, han holdt ved Kisten; den syntes mig ikke at indeholde det, jeg hørte, og saa lidt passende til alt det, som i hint Øjeblik havde grebet de mange. Jeg tænker mig, at Biskoppen først

senere har nedskrevet sin Tale. I den hellige Skrift tales om Folkehavet, om dets Oprør og Brusen. Dette har jeg ofte tænkt paa ved Mindet om Søren Kierkegaards Begravelse. Man mærkede en stærk Bevægelse i den store Forsamling; inde i Kirken gav den sig jo ikke til Kende ved lydelige Raab; men der var som en Susen og Brusen i Folkehavet; man hørte en Mumlen og Knurren i Mængden; det var, som om stærke onde Aander var slupne løs, Forløbere for meget af det onde, vi har set komme op i Folket under mange Former siden den Tid. Begivenheden staaer for mig som Forbillede paa den voldsomme Kamp, der vil komme hen imod Dagens Ende, naar alle de onde Magter i deres Vælde vil røre sig i Kampen mod Guds Rige. — Da Kisten var bleven bragt udenfor Kirken og sat paa Ligvognen, forandrede Scenen sig. Nu blev der Støj og Larm i den store Folkemængde. Gennem Nørregade ud til Assistenskirkegaarden gik det næsten i Trav med Ligvognen; muligt var det, fordi man vilde undgaa for voldsomme Demonstrationer og Optøjer i Gaderne. Kirkegaarden syntes helt fuld af Mennesker. Jeg var sluppet lige ind til Gravstedet. Her stod den gamle, hvidhaarede Stiftsprovst Rothe nedenfor den Jordhøj, der var opkastet fra Graven. Op paa denne sprang Søren Kierkegaards Fætter, Læge Henrik Lund, for at tale, hvilket Stiftsprovsten protesterede imod som utilstedeligt. Men saa blev der Hyl og Raab: »Ned med Præsterne! ned med Præsterne!« Den gamle Provst blev overdøvet, og Lund blev staaende. Han staaer for min Erindring som en smuk, lyshaaret Mand med et ædelt Ansigt, men uhyre eksalteret og med fanatisk Klang i Stemmen. Han begyndte med at trække en Avis op af Lommen; det var det Numer af »Fædrelandet«, i hvilket S. K. havde skrevet sin sidste Artikel med voldsomme Angreb paa Kirken og Præsterne, i Lighed med, hvad »Øjeblikkene« havde indeholdt. Da

den var læst op, holdt Lund en kort Tale, af hvilken jeg kun husker, at han sagde, at Præsterne havde stjaalet Søren Kierkegaards Lig og mod hans Vilje ladet det folkekirkelig begrave for at tjene Penge paa ham, — en Udtalelse, der selvfølgelig igen blev efterfulgt af Hyl og Raab: »Ned med Præsterne!« — Stiftsprovst Rothe kastede saa — saa vidt jeg mindes uden at holde nogen Tale — Jord paa Kisten. Her mærkede man tydeligt den antikristelige Aand, som rørte sig. Udenfor Kirkegaarden var jeg Vidne til, at det nær var kommen til Slagsmaal mellem en Del Studenter. Iblandt disse var et Par meget høje, unge Mænd, hvis Navne jeg ikke vil nævne. De optraadte særlig fanatisk med hadefulde Angreb paa Præsterne, — i Virkeligheden paa den kristne Tro. Blandt Tilhængerne af denne mindes jeg min Ungdomsven, Viggo Gøtzsche, død som Biskop i Ribe. Han var lille af Vækst og kunde blive meget hidsig; han begyndte virkelig at binde an med en af de lange Studenter; men andre traadte til og skilte dem ad. Da jeg kom hjem paa mit lille Værelse, rystede jeg som et Espeløv. Jeg havde oplevet et stort Sammenstød mellem kristelige og antikristelige Kræfter. Ogsaa heraf har jeg haft Gavn og Velsignelse i mit senere Liv; det har hjulpet mig til klarere at fatte, hvad det betyder: Enten—eller, enten for eller mod Kristus.«

Mens de aandelige Kampe stod paa, havde Clausen fundet Vilhelm Beck (der fra 1856 blev Kapellan hos sin Fader, Provst Beck i Uby ved Kalundborg), sin Hjærtensven for Livet. *Han* havde ogsaa mødt Søren Kierkegaard, havde »formeligt slugt« hans »Øjeblikke« og var ligesom Clausen stærkt betagen af disse Flyveblades Angreb paa den officielle Kirkelighed, var lige ved paa Grund deraf at opgive hele Kristendommen, men reddede sin Tro ved at betænke Kierkegaards Erklæring: »Jeg er ingen Kristen, jeg kan kun *beskrive* Kristendommen.« »Men eet blev til-

bage fra Kierkegaards »Øjeblikke«: en fuldstændig Ringeagt for Præsterne som den ynkeligste Race af alle Mennesker. Og det var jo ikke saa underligt; thi med Undertagelse af faa, nærmest grundtvigske Præster, var det jo væsentlig rationalistiske Præster, som sad rundt om i Præstegaardene, som prædikede for tomme Kirker eller slet ikke prædikede.« (Becks »Erindringer«). Disse Erfaringer, som var fælles for de to unge Theologer, udgør en væsentlig Del af Baggrunden for »Indre Mission«. De to havde nok kendt hinanden fra Studenterdagene, men egentlige Venner var de ikke. »Clausen var noget nervøs«, skriver Vilh. Beck, »og nervøse Folk har jo gjerne deres Indbildninger; saaledes havde han indbildt sig, at jeg gjorde Nar ad ham, hvilket jeg i Virkeligheden aldrig havde gjort, skønt det er en daarlig Tilbøjelighed i min Natur, som den Gang havde frit Løb, at finde noget hos Folk at gøre Nar ad. Men efter at jeg var bleven Kapellan, kom han til Uby for at finde lidt Kræfter for sin nervøst svækkede Tilstand ved et længere Ophold dér uden Arbejde. Og under dette Samliv fødtes der et Venskab imellem os, som var rodfæstet i vor Frelzers Kærlighed og derfor har haft en Livskraft, der har kunnet taale alle Forskelligheder i vor Natur og alle Omvekslinger i vort Liv.«

Det fremgaar af deres Brevveksling i disse Aar, at Clausen led under det, man nu kalder Mindreværdsfølelse, og som man nu anser for en mindre værdig Følelse. Det synes, som den praktiske og sunde Beck har haft en væsentlig Del i, at Clausens urolige Sind kom i Ligevægt. Johannes Clausen klager: »Jeg har gjort den Erfaring, at jeg ikke godt taaler at være ene.« »Kan du i Fremtiden finde nogen Glæde ved at se mig, da tro mig, Glæden er for mig desto større; der er nok, som ikke kan lide mig.« »Jeg har bestandig betragtet mig som det femte Hjul, der slæbede

med af gammel Vane, og ikke som ensartet Led eller Del af eders Kreds« (de unge Theologer Vilhelm Beck, Viggo Gøtzsche og Ipsen). En Gang imellem ytrer Galgenhumoren sig: »Jeg er tit saa modløs og træt, at jeg kunde ønske at sige Verden Farvel, og dog kan jeg saa Dagen efter sige Goddag til Verden med den gemytligste Forfængelighed, rigtig med Hatten paa Snur, siddende paa det gamle Adamshoved; jeg kunde rigtignok ønske, jeg slingrede lidt mindre; thi jeg er tit nær ved at valse omkuld.« Vilh. Beck opmuntrer ham: »Hvorfor tør du ikke erkende det gode i dig; du veed jo, ad hvilken Vej det er kommet til dig . . . Jeg har aldrig set noget slet hos dig.« Beck betragter Clausen som Guds Gave til sig. »Hvor mange herlige Vink gav du mig ikke! Og hvor mange herlige Grundskud gav du ikke min ulykkelige Forfængelighed!« Clausen svarer: »Ved muligvis undertiden at ramme din Forfængelighed har jeg givet mig Mine af ikke at være det. Og dog, kære Ven, maaske meget mere end du, kun med den Forskel, at min Forfængelighed er mere raffineret.« Clausen bebrejder sin Ven hans Mangel paa Ydmyghed. Der var nogle sløje og sære ældre Præster i Omegnen, som Beck ikke kunde lade være med at drille. Clausen skriver: »Jeg tror, at du har vist Mangel paa kristelig Ydmyghed og Beskedenhed, den Ydmyghed, som erkender, at hvis en bedre Aand er kommen ind i mig, da skyldes den ikke mig selv. Den er en Gave, som ikke berettiger mig til at hæve mig hverken i Tanke eller Ord over andre, som ikke fik denne Gave. Og vil du indvende: »Fik mine Ord end dette Udseende, at Hovmod talte igennem dem, saa var jeg dog ydmyg i *Tanken*«, — saa vil jeg sige, at ogsaa Ordene skal vi gøre Regnskab for, og at navnlig den yngre skylder den ældre, der levede under langt mindre gunstige Opvækkelses Forhold, at han lempelig *udtaler* sin Mening, men kraftigt *iværksætter* den.« Beck skriver: »Jeg er ny

i Troen, min Barndom var ganske uden Tro, og min Ungdom fuld af Vantro, ja fuld af Laster af enhver Art. Derfor er jeg saa fuld af Kanter, fordi først den prøvede og fuldvoksne Tro bærer Kærligheds dejlige Frugt.« Det slaar en med Undren: en Barndom »ganske uden Tro« i et Præstehjem! Man forstaar, hvorfor Vilh. Beck maatte blive Vækelsesprædikant og det skarpe Skels og de bratte Overganges Mand. I Brev af 27 Maj 1864 skriver han: »Det er ikke værd, at du stadig vil være med til at udnævne mig til Grundtvigianer; jeg har nu i 8 Aar staaet som »karakteriseret Grundtvigianer uden Anciennitet,« og, kære, gode Ven! mere bliver jeg aldrig; derfor borger dig bl. a. min medfødte Frihedsfølelse og min inkarnerede Stivsindethed; lad mig være og blive din inderlig gode, fuldtro Ven! Det er jeg, og der er ingen anden Uoverensstemmelse mellem os end den, der ligger i vore forskellige Karakterers Naturanlæg . . . Du er den kære, bevægelige, varme Sjæl, som jeg trænger saa meget til for at kunne virke med mine Gaver paa den rette Maade; er jeg din Jonathan, saa vilde jeg ønske, at du var min David; men det er du nu ikke, thi ellers slog du bedre løs paa den tyske Goliath!« De to Venner siger hinanden Sandheden rent ud, men i den største Kærlighed. »Vi vil *tale* med hinanden,« skriver Clausen, »vi vil ikke disputere. Dersom vi mødes i Paasken, og jeg saa disputerer med dig, saa maa du kalde mig Mads og min Hund Mikkell«

»Jeg holder Bog over mine Venner,« skriver Beck, »jeg har ikke Raad til at miste en eneste af dem, mindst dig.« »Nu elsker jeg dig, min Ven, mere end noget andet Menneske af vort Køn. Husk paa, at du af Gud er sat til at forbedre mig!« Beck har elsket Clausen for hans bløde, bevægelige, kærlighedstørstende Sind og for hans sjælelige Renhed. Han kunde ikke komme afsted med at forlange en for tidlig født Afgjorthed af sin svage, følsomme Ven.

Han vidste, at dennes *Vilje* var givet til Gud, endda vel mere udelt, end Tilfældet var med ham selv. Hvorfor han, da Clausen forfægtede Princippet »Enten—eller« og ikke ønskede sig nogen *blandet* Glæde nogensinde, maa svare: »Kære Ven, der *er* ingen ublandet Glæde paa denne Jord!« Hans Breve til Vennen aander den fineste Ømhed. Dog maa han, som man kan vente, en Gang imellem skænde lidt paa ham. »Hidtil har jeg ikke kunnet se nogen Fejl hos dig. Nu kan jeg. Du er skuffet over din daarlige Eksamen. Det er kun en timelig Sag. Du har noget at kæmpe med i dit for alle Indtryk modtagelige Sind.« »Vær dog ikke altid et Rør, der bevæger sig hid og did for enhver Stemning!« »Denne underlige Undseelse, at du ikke turde nærme dig til mig, fordi du syntes om dig selv, at du ikke havde baaret dig rigtig ad.« Den Kærlighed, der bandt de to Mænd til hinanden, er et Særsyn. Vilh. Beck skriver i sine Erindringer: »Vi to blev aldrig fremmede for hinanden. Hvor vi mødes, er vi de gamle Venner uden noget-somhelst Skaar i Venskabet, glade ved at mødes, glade ved at være sammen som i gamle Dage. Det Venskab har Herren skabt; det hviler paa Evighedens Grund og har Evigheden foran sig. Det ejer lidt af den Kærlighed, hvorom Herren siger til sine: »Jeg elskede dig med en evig Kærlighed.««

Baggrunden for de to unge Præsters Indstilling som Vækkelsesprædikanter er blandt andet deres henholdsvis Hjemms manglende Trosvarme. Det, de savnede der, søgte de at genvinde i den Gerning, der blev betroet *dem* at gøre. Vilhelm Becks Fader var en meget myndig Mand, uden mange Ord. Sønnen skriver i sine Erindringer: »Han satte Biskop Mynster meget højt, og hans Virksomhed som Præst gik i dennes Spor, men efterlod intet Spor for Guds Rige, ingen Omvendelse, intet Liv . . . Kristendom mærkede vi intet til i Hjemmet, ingen Bøn, ingen Lov-

sang, ingen Tale om Guds Riges Anliggender. Jeg har aldrig som Barn lært at bede. Men et retskaffent Hjem havde vi Børn, og saa meget som en Ed vilde aldrig være bleven taalt.« Der er til Gengæld saa meget mere Tale om Guds Rige i de Breve, Beck og Clausen vekslede. De bærer, hvert eneste, det stærkeste Vidnesbyrd om den Tros-Glød, der var i de unge Præsters Hjerter, og som følte af dem selv som tydelig Modsætning til, hvad de havde oplevet i deres Barndom. Hvad Clausens Hjem angik, da var Forholdet i nogen Maade ligt Vilh. Becks. Clausen klager ved en Lejlighed (22/11 57) over, at han med sin Optagethed af sit Gudsforhold slet ikke kan finde sig til Rette i sin Faders aandeligt lavloftede Hjem. »Her i mit Hjem er Fristelser, som jeg ikke formaar at overvinde [derfor ønsker han ikke at blive Kapellan hos sin Fader]; her er ikke nogen kristelig Sans. Er det for haardt at sige dette om Fader og Moder og Søskende, er det at dømme? Naar Sandheden er denne: Her er bestandig Ufred, aldrig Tale sammen om Guds Ord. Pigerne her er daarlige. Fra Morgen til Aften hører man Skænderi paa dem. Fader hører det, han siger intet. Moder er af Naturen livlig, hendes Aand er letbevægelig. Hun kan ikke leve et stille, ensformigt Liv. Disse Pigehistorier! Og saa denne ulyksalige Renlighed! . . . Ingen Kristendom i et Hus, det maa da være *Snavs*, der er værre end Støvet paa Møblerne!« Clausen er mismodig ved Tanken om at vende hjem i Ferien.

Det er en god Ting, at unge Sønner, der frastødes af Fladheden og Verdsligheden i deres Hjem, kan tage Anledning deraf til for deres Vedkommende at ville leve i en højere og renere Verden, samtidig med at de bevarer deres Ærbødighed for de ældre, den Ydmyghed, Clausen lægger sin Ven paa Sinde i de ovenfor anførte Bemærkninger. Der dryssede Støv over mange Præsters Livsger-

ning den Gang. Tiden var kommen til en Forandring. Datidens Præster havde ikke tilstrækkeligt Øje for, at Kristenlivet aldrig kan staa stille. Det kristne Lægfolk var vant til at se Kristendommens Kræfter bestandig blive henlagte til et Reservefond og forstod ikke, at det nu var paa Tide at sætte Kapitaler i Omløb. Man hørte med en vis sky, dum Ærbødighed paa Præsternes Tale om de høje, evige Ting, men forbeholdt sig nærmest at regne med, at det var ikke noget for et praktisk Menneske; i »værste« Fald kunde man trække fra, saa Fordringerne til at leve et Liv med Evigheden for Øje blev gjort overkommelige for en. Den grundtvigske Bevægelse havde kun grebet en vis Del af Befolkningen. Clausen havde ingen Forbindelse med den, Beck kun liden. Der var i den Del af det danske Folk, der ikke var grundtvigsk paavirket, Mennesker, som efter deres aandelige Struktur skulde have Kristendommen forkyndt paa en Maade, der havde mere med et *praktisk* Greb paa Tilværelsen at gøre end den noget luftige Mynsterske Prædiken. Paa dem ventede en ny Vækkelse. Og denne Vækkelse blev sat i Gang af de to Venner, styret og præget af Beck, støttet i sit første Fremløb af Clausen.

Den aandelige Jordbund i Stenmagle—Stenlille var egentlig god, trods Franckes Forsømmelighed. Den var bleven gennempløjet af Sekter af forskellig Art, der havde skabt Bevægelse og Uro i mange Sind. Navnlig havde Baptisterne arbejdet; de havde endog bygget en Kirke i Hovedsognet (i Kyringe). Desuden var der i Nærheden, i Tølløse, en lille Frimenighed, stiftet af en Bonde, Peder Pedersen. I Stenmagle havde ogsaa Fripræsten Grunnet sin Gang. Imellem disse Kredse var der mange Rivninger. Der blev fortalt, at begge de to Sektmenigheder en Gang samledes i en Gaard (i Assentorp), hvor efter lange Skærmydsler en Slags Dommedagsscene en miniature blev opført, idet

Grunnet stillede sig midt paa Gulvet og spurgte om, hvem der vilde høre til Faarene og hvem til Bukkene. Faarene skulde begribeligvis gaa derhen, hvor Grunnet stod. Baptisterne ønskede ivrigt et Diskussionsmøde og indbød Clausen til et saadant. Han sagde: »Ja, jeg vil komme, men paa den Betingelse, at jeg ikke vil høre om eller trættes med eder om Barnedaaben.« En baptistisk Biskop fra Hovedstaden blev da tilkaldt; der skulde leveres et Hovedslag. En Taler begyndte med almindelige gudelige Ord; men det varede kun kort, saa kunde han ikke holde sig i Skindet længere og sagde: Her er kommen en ung Præst her til Egnen, som haardt angriber os Baptister. Han er her tilstede, og nu vil vi anmode ham om at forsvare sig. Og saa begyndte han at tale kraftigt imod Barnedaaben. »Jeg rejste mig straks op,« fortæller Clausen, »og sagde: I er ikke Folk, som holder jeres Ord. Jeg lovede at komme paa den Betingelse, at der ikke skulde tales om Barnedaaben, men det har I alligevel gjort. Derfor gaar jeg! Da jeg stod et Øjeblik med Haanden paa Klinken, raabte han efter mig, at jeg skulde omvende mig. Saa gik mine Venner og jeg.« Clausen ønskede ikke Slagsmaal med Skriftsteder. Saa tit derimod Baptisterne holdt Møde i en Gaard, holdt han Møde i en ved Siden af. »I det hele,« skriver han, »bør man saa lidt som muligt strides med dem; thi de lever for en stor Del af Strid.« Af al sin Kraft bekæmpede Clausen Sekterne ved at styrke Folkekirkens troende. Udtrædelserne af denne fik paa den Maade deres Knæk, og Baptisterne standsedes i deres Udbredelse. I Sognene dannedes der ved Clausens varme, nidkære Forkyndelse et lille troende Samfund af folkekirkelig Bekendelse.

Clausen og Beck besøgte jævnlig hinanden og styrkede hinanden i Udholdenhed i Arbejdet. Beck, der fra 1856 var bleven Kapellan i Uby hos sin Fader, lavede (som

han selv siger) »et frygteligt Tordenvejr« i Kirken. Eller som en af Tilhørerne mange Aar senere udtrykte sig: »Han svang Lövens Svøbe, saa Haarene rejste sig paa Hovedet af os.« Han var efter eget senere Sigende kun et vakt Menneske og hans Prædiken kun Vækkelsesprædiken; først fra Sommeren 1859 regnede han sin Omvendelse. Clausen, hvis Sind ikke var saa let ordnet som Becks, kunde ikke skælnes saa nøjagtigt imellem de forskellige Faser i sit Trosliv. Hans Sind var mere stemt som Kingos: »Aldrig er jeg uden Vaade, aldrig dog foruden Naade, altid har jeg Suk og Ve, altid kan jeg Jesus se. Altid trykke mine Synder, altid Jesus Hjælp tilskynder, altid er jeg udi Tvang, altid fuld af Bøn og Sang«. Han havde ogsaa af sin Modstilling til Baptisterne lært, at man ikke kan bygge sin kristelige Forvisning paa »Omvendelsesfølelser«. Allerede tidligt viste sig derfor den Modsætning til det alt for klare og velordnede hos Vilhelm Beck, som siden traadte saa stærkt frem. I et Brev af 9/5 1859 skriver Clausen til denne: »Sakramenterne er visselig Kristendommens Hængsler. Bekendelsen af dem vokser samtidig med det kristelige Liv. Glem ikke, at Sakramentlæren ikke i sin fulde Dybde kan pludselig tvinges ind i et Menneske, lige saa lidt som et kristeligt Liv pludselig kan fremtvinges. Du er ikke fri for at ville fremtvinge en saadan voldsom Proces Luther siger: »Gud giver den et ondt Aar, som gør en Ting bedre, end han kan.« Gid det ikke maa faa Anvendelse paa dig!»

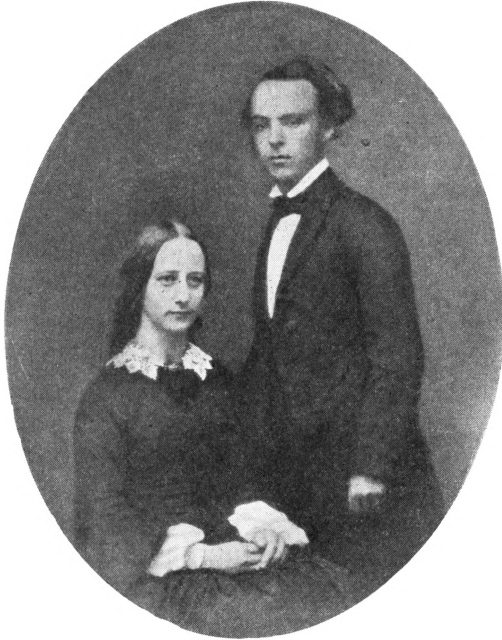
Vilh. Beck fortæller: »Da Livet vaagnede i vore Sogne, besøgte vi to Venner med de troende fra vore Sogne oftere hinanden og holdt Forsamlinger hos hinanden, og der grundlagdes et Samliv og en Samvirken imellem os to, som fik sin store Betydning siden ved den indre Missions Dannelse. Der var imidlertid ikke saa lidt Forskel paa vore Menigheders Maade at tage Kristendommen paa.

Hans Menighed havde en mørkere, mere pietistisk Farve end de hellige i Uby. Jeg mindes en komisk Historie fra den Tid: en Del troende fra Stenmagle havde været i Besøg i Uby og naturligvis været sammen med de troende dér, som mest bestod af unge. Nu var det i Krinolinetiden, og alle vore unge troende Piger gik naturligvis med Krinoline ligesom andre Folk. Men Dagen efter mødte jeg nogle troende Piger, der saa lige saa flade ud som Spækkebrædter. »Hvordan er det, I ser ud, Piger?« spurgte jeg. »De, som var her igaar fra Stenlille, sagde, at man ikke kunde være et Guds Barn, naar man gik med Krinoline,« svarede de og saa meget nedslagne ud. Forskrækket over at skulle faa den Slags Kendingstegn paa Guds Børn indført iblandt os, kommanderede jeg Krinolinerne paa, og snart havde vi vore unge Piger igen i den sædvanlige Klokkeform, og de blev dog ved at være Guds Børn. At dette stammede fra Clausen, tror jeg aldeles sikkert ikke; det stammede snarere fra Ludvig Harms' Prædikener, hvori han et Sted siger: Tror I, at I kan komme ind igennem den snævre Port mit so einem Schwanz?«

Det er nok muligt, at Clausen ikke havde haft noget med dette Klædningsspørgsmaal at gøre. Men han var ellers mere pietistisk end Beck. Ved de Tider blev han forlovet; det er ikke oplyst, om hans Kæreste gik med Krinoline. Hun hed Birgitte Sophie Magdalene Petersen og var Datter af Sognepræst J. C. Petersen i Gjerslev ved Høng*). Hun var efter Clausens ædruelige Vurdering »ikke smuk, langt fra«, men en god, beskeden og gudfrygtig Pige, skriver han til Beck, ikke særlig praktisk; i det

*) og Søster til Krigsminister V. H. O. Madsens Hustru, til Professor i Botanik ved Landbohøjskolen O. G. Petersen samt til den kendte Ornitolog, Forfatter til »Vore Sangfugle« Lærer Severin Petersen i Slotsbjærgby, en Tid Lærer ved den af Clausen stiftede Højskole i Ryslinge.

Stykke lignede hun sin tilkommende Mand. Som gammel Kone var hun efter Sognepræst M. Rings Værdsættelse »den elskeligste af alle elskelige Præstekoner«. Og han har nok Ret. Deres Samliv blev saare lykkeligt. Et lille Træk,

Johannes Clausen og hans Forlovede.

hende vedrørende, kan Clausen ikke lade være at fortælle sin Ven: »Hun plejer, naar Aftenringningens Bedeslag lyder, at sende en Bøn til Gud i al Stilhed. Naar hun syntes sig selv for kold og verdslig til at kunne bede, lyttede hun gjerne til Bedeslagene; thi det syntes hende, som om de bad for hende til den kære Gud, da hun ikke selv kunde! Det er det hele. Du maa ikke le ad mig!« skriver Clausen til Beck, der ikke ses at være bleven forarget over det

lille Stænk Katholicisme, der var gemt i Sophie Petersens Betragtning.

De to Venners Virksomhed for Kristenlivets Vækkelse førte til, at de sammen og i Forbindelse med nogle andre nystiftede »Kirkelig Forening for indre Mission i Danmark« ved et Møde i Stenlille Skole 13 September 1861. Samme Aar blev Clausen gift. 1863 døde Sognepræst Francke, og Clausen blev tjenstledig og søgte en ny Stilling. Og saa kom 1864.

FELTPRÆST 1864

Clausen var alle Dage en ivrig og ilter Sjæl; han hørte absolut ikke til »de stille i Landet«. Hans Attraa stod til at virke udadtil; han var fuld af Initiativ (ikke altid Fuldførelsens Mand); han syslede bestandig med ny opdukende Opgaver, »lagde Æg«, som Vilh. Beck udtrykte sig. Det viste sig hurtigt, at de to Mænd saa forskelligt paa de kirkelige Opgaver. Den herligt praktiske Vilhelm Beck vilde holde sig til dem, der efter al Rimelighed kunde løses; Clausen higede af og til ud imod svævende Muligheder. Vilh. Beck holdt sig til een Ting, Indre Mission. Han vidste fuldt vel, at »Mesteren viser sig i Begrænsningen«. Han gav sig ikke af med at søge Forbindelse skabt imellem Missionen og andre kirkelige Bevægelser. Clausen vilde efter sin Natur og sit Syn tage det mest mulige af Livsbevægelser i andre Lejre ind i sin Interesse og Kærlighed. Efter at han senere havde lært det grundtvigske Liv at kende fik han (1869) Ideen til et kirkeligt Fællesmøde i Odense, en Forløber for de senere »Bethesda-møder«. Efter at Mødet var afholdt, skrev Vilh. Beck: »Det er et af de mange Æg, som du ifølge din Natur trænger til at lægge. Men har ikke det første Møde vist, at det er et Haneæg, hvoraf der ingen Kyllinger kan komme? De, som samles til disse nye Møder, er nemlig nogle Haner, der som bekendt kun kan ryge i Kammen paa hverandre. Lad du mig fremdeles være *din kloge Høne*, der roligt ruger paa dine mange Æg og udruger dem, der er Kyllinger i!« Beck, der var en født Styrismand, vilde helst

have det Materiale, han skulde styre, saa ensartet som muligt; saa var det lettest at behandle. Han styrede, som han selv sagde, »med varsom Haand og konservativ Fasthed«. »Jeg styrer som min Kusk. Hans Tømme ligger som Silke paa Hestenes Rygge, men de ligger faste i hans Haand.« Clausens Evner laa ikke paa det Omraade. Han var mere Hejmdals Hane — for at blive i Becks Hønsesprog —, der galer mod klaren Dag, end en Høne, der møjsommeligt taalmodig ligger Rugetiden ud. Til Gengæld saa han muligvis længere ud end Beck. Hans udadhigende Aand blev nu stærkt optagen af den Krig, der blev hans Fædreland paa tvungen.

Nu blandes de før omtalte to stærke Strømme i Clausens Liv igennem den Virksomhed, han fik som Feltpræst. Den nystiftede »Forening for indre Mission« sendte i 1864 to Missionærer, Wippert og Dahlstrøm, til Als, senere yderligere seks andre. Foruden at vidne blandt Soldaterne uddelte de gratis Ny Testamenter og gudelige Skrifter iblandt dem. Da Clausen nu var uden Embede, higede han efter at faa en Stilling som Feltpræst. Troende Soldater fra hans Vennekreds havde skrevet til ham, at den præstelige Betjening ved Hæren var yderst mangelfuld, hvoraf Sekterne benyttede sig. Til en Tid var der kun fire Feltpræster, og de blev jagede fra det ene Sted til det andet. Clausen maatte sammenligne dette med Forholdene i Frederik den fjerdes Tid, da Biskopperne meddelte denne, at de *kun* kunde skaffe 23 Feltpræster! Uden at have opnaaet ministeriel Tilladelse rejste han saa over til Krigsskuepladsen, ledsaget af en troende Lægmand, en gammel Soldat fra 1848. Senere, den 26. Februar, blev han officielt ansat som Feltpræst. Clausen ønskede at leve Soldaterne saa nær som muligt. Det trykkede ham at skulle komme kørende i en magelig Vogn, med Kusk og Oppasser, mens Soldaterne trætte og udasede marscherede ved Siden af ham. Han

ønskede at være Feltpræst for kun een Bataillon, følge denne tilfods og dele dens Kaar. Saa kunde han have lært den enkelte at kende, holde Bøn og tale med dem og til dem hver Dag. Hans Ønske kunde nu ikke imødekommes. Derved blev hans Gerning noget spredt. Dog fik han siden talrige Vidnesbyrd om, at den havde været til Velsignelse for mange. For ham selv fik Gerningen stor Betydning derved, at han »paa nært Hold fik at se, hvor forfærdelig Krigen er, men ogsaa hvor stort et Ansvar et Folk har, hvis det ikke i Fredens Dage forbereder sig paa Krigen for at værne sit Liv og for at skærme og dygtiggøre sine Sønner efter Evne. Den Fædrelandskærlighed, som var vakt i mig som ung, fik sin Smertes-Daab i 1864.«

Det var under »megen Frygt og Bæven«, han tiltraadte Rejsen. Hans Nervesvækkelse var den Gang, som saa mange Gange baade før og senere, saa voldsom, at han tit havde en frygtelig Angst for at gaa fra Forstanden. Saa meget mere beundringsværdigt er det, at han paatog sig *det*, han gjorde. Trosmødet krydser ofte heldigt op imod megen naturlig Ængstelighed. At han til sin Død, da han var omtrent 76 Aar, hele Tiden var opfyldt af Initiativ og Arbejdsiver, trods megen Ængstelse og Overfølsomhed, vidner om, at han var et Menneske, der var i en højere Magts Tjeneste og fik Styrke fra skjulte Kilder. Han nævner i sine Optegnelser adskillige Eksempler paa, at han fik Lov til at trøste og styrke Soldaterne. Mange Aar senere fik han Besøg af en af dem, Jens Javngyde, der fortalte ham følgende: »Jeg var saa forknytt og trykket som Soldat i Fredericia. Saa kom jeg ned i Trinitatis Kirke og hørte Dem prædike over Ordet: »Trøster, trøster mit Folk!« Og jeg blev vidunderlig trøstet; det var som al Byrde, al Angst var taget fra min Sjæl. Og da jeg kom op paa min Post paa Volden, var jeg saa glad, at jeg ikke kunde lade være med at synge. Min Sidemand gjorde

Indsigelse. »Du maa ikke synge; *det passer sig ikke* at synge paa Post!« sagde han. Kort efter kom vi til Dybbøl. Paa en af de forfærdeligste Dage, da Granaterne regnede ned over os, kom min Sidemand, jeg nævnte før, angst og bævende hen til mig og bad mig synge en Sang for at berolige ham. »*Det passer sig jo ikke* at synge paa Post!« sagde jeg. »Jo, nu passer det sig.« Saa lagde de to sig tæt sammen op ad Skansevolden, og de sang sammen: »Jeg gaar i Fare, hvor jeg gaar!« Flere Soldater kom til. Jens Javngydes Kammerat lagde sig tæt op ad ham. Saa kom en Granat og næsten knuste ham. Enkelte Officerer havde ogsaa sluttet sig til den syngende Skare. En af disse kommanderede nu til Udfald. Idet han springer op paa Volden, raabende: »Nu frem, Folk, i Jesu Navn!« rammes han lige i Panden af en Kugle. Clausen var dybt greben af denne Beretning, men samtidig taknemlig, fordi han forstod, at han virkelig havde været med til at »trøste sit Folk.«

Nedslaaende Indtryk fik han desværre ogsaa. Det var nedslaaende i Sønderborg at være Vidne til, at Soldaterne, tunge i Sind, med mørke Anelser, i Snesjap marscherede ud om Morgenens over Broen op til Dybbøl, og at se de saarede blive baaret over den samme Bro tilbage om Aftenen. Det var pinligt at erfare, at en Del tysksindede Elementer i Hæren rømmede over til Fjenden, der havde lovet Overløberne Fritagelse for at gøre Soldatertjeneste. Og hvad der var lige saa nedtrykkende: efter Dybbøls Fald, mens Clausen gjorde Tjeneste ved den Del af Hæren, der laa i Viborg-Egnen, kørte han en Dag ved Kellerup ind imellem nogle Eskadroner, der laa lejrede langs Vejen. Mange af Dragonerne var fulde; de haanede ham som Feltpræst, hujede og skreg efter ham. »Det fyldte mig med den dybeste Harm og Bedrøvelse, at danske Soldater kunde te sig saaledes, lige efter at de havde mod-

taget Budskabet om, at mangfoldige af deres Kammerater laa døde og saarede ved Dybbøl. I denne Stemning prædikede jeg næste Dag i Viborg over Ordet: »Den Højstes Haand kan alting forandre« (Ps. 77, 11). Jeg fortalte, hvad jeg Dagen i Forvejen havde oplevet, og raabte af al min Kraft, i den dybeste Bevægelse til de forsamlede, at vi maatte omvende os og raabe til Herren om Forbarmelse over vort ulykkelige Fædreland i dets Nød. Mange Aar efter traf jeg en Mand, som levende mindedes det Indtryk, den stærke Bevægelse, som min Prædiken den Dag gjorde.«

Mens Clausen førtes med Hæren omkring i Nørre- og Sønderjylland, lærte han mange fremstaaende Personligheder at kende, som han i det hele i sit lange Liv kom i Berøring med en Mængde Mennesker. Han, der hidtil havde levet sit Liv mest mellem Bønder, fik nu sin Menneskekundskab stærkt udvidet og fik et alsidigt Indtryk af de forskellige Befolkningsklasser. Generalerne Wilster, Lunding, Hegermann-Lindencrone og Oberst Lundby kom han paa nært, tildels fortroligt Hold. Adskillige Læger, Herremænd og Præster, Biskopperne Laub og Kierkegaard, mange interessante Kvarterværter kom han i Forhold til. Digteren Goldschmidt; som i 1844 havde deltaget i det nationale Stævne paa Skamlingsbanken, indfandt sig paa Als tyve Aar efter for at faa et vejledende Indtryk af Hærens Stemning. »Han havde,« skriver Clausen, »en blød, behagelig Stemme, hvortil kom, at der var Mildhed, en vis vemodig Tone i hans Bemærkninger.« »Jeg har staaet,« sagde han til mig, »og grædt baade udenfor Jødekirken og den kristne Kirke; men intet af Stederne har jeg kunnet komme ind.« Til hans Udtalelse, at han ikke havde Troen, sagde jeg: »Den kunde De jo faa, Hr. Goldschmidt! hvis De vilde bede om den,« hvortil han gav det betegnende Svar: »Ja, hvis jeg kunde bede om Troen, saa havde jeg

den jo.« Vor Samtale sluttede med, at jeg sagde: »Ja, overbevis Dem, Hr. Goldschmidt! det kan jeg ikke, men jeg vil blot sige Dem, at jeg er glad ved min Tro,« hvortil han bemærkede: »Ja, det er ogsaa det bedste, det mest overbevisende, der kan siges.« Jeg talte aldrig senere med ham. Det gjorde mig ondt at læse, hvad der efter hans Død blev skrevet om hans religiøse Standpunkt; thi »hvo veed det, som er i Mennesket?« Vi skal vidne for Menneskene, medens de lever; al Tale om et Menneskes Forhold til Gud, naar de er døde, har altid været mig imod; thi det bliver dog en Dom, og Dommen hører Gud til. Jeg bevarer Mindet om Goldschmidt som en ærligt søgende Sjæl. »De, som spørger efter Herren, skal frelses«, siger David. Jeg vil haabe, at han har spurgt saaledes, at Herren har kunnet frelse hans Sjæl.« Vi lægger Mærke til den Finhed i Følelsen, disse Bemærkninger rummer.

Mens General Hegermann-Lindencrone laa med en Del af Hæren i Nykøbing paa Mors, kom Kronprinsen til Byen. Ved Gudstjenesten i Kirken var han og Generalen tilstede. »Min Prædiken,« skriver Clausen, »forbavsede og glædede dem begge; hvad Generalen mange Gange siden har talt til mig om. Især var det det, som tiltalte dem, at jeg, ung som jeg var, saa ligefrem, uden nogen Menneskefrygt saa bestemt udtalte, at Skylden for den Ulykke, som nu var kommen over Fædrelandet, ikke kunde lægges paa enkelte Mænd, nej, det hele Folk bar Skylden; thi det var blevet hovmodigt efter den første slesvigske Krig.« 2. Paaskedag kom Kongen til Nykøbing, og Clausen blev forestillet for ham. Fra den Tid fulgte Kongehuset med Opmærksomhed Clausen og hans Gerning. Ved en Lejlighed kom han paa Tale ved Taflet. Biskop Martensen var tilstede. »Da Kronprinsen udtalte sig venligt om mig og min Gerning,« skriver Clausen, som hørte derom senere, »ytrede Martensen: »Ja, men han er saa *udsvævende!*« Det

hørte Dronningen og udbød forundret: »Hvad! er han udsvævende?« Biskoppen gav at forstaa, at han sigtede til, at jeg som Kapellan havde rejst meget omkring udenfor mit Sogn i Indre Missions Tjeneste. Hertil sigtede Kongen ogsaa, da han under Audiensen sagde til mig: »Ja, Biskop Martensen har givet Dem et godt Lof, men han siger — han siger, at De rejser ud i fremmede Sokne!«

Clausen fik igennem General Hegermann-Lindencrone stærkt Indtryk af Usikkerheden i Hærens Ledelse. Generalen fortalte ham, at han først *mange Dage* efter Dybbøls Fald fik Meddelelse herom fra Krigsministeren. »Hen i Maj kom Garden og nogle andre Tropper under General Neergaard til Vendsyssel. General Hegermann-Lindencrone sagde i den Anledning en Dag til mig: »Ja, hvad synes De? Jeg, som er øverstkommanderende heroppe, jeg faar ikke at vide, hvad Meningen med disse Troppers Ankomst er!« I Slutningen af Maj fik Clausen Ordre til at tage til Als. Han var dér i uafsladelig Bevægelse; de fleste Dage holdt han to Gange Gudstjeneste dels i Kirkerne, dels under aaben Himmel, især i Sundsmarks Barakker, nord for Sønderborg. Derhos var han daglig paa Lazarettet, begravede mange Soldater, viede flere Par i Augustenborg Slotskapel; Soldaternes Forlovede kom rejsende derover. Adskillige Gange havde han en Mængde til Alters. Især i Begyndelsen var han umaadelig nervesvag, styrkede sig ved at drikke Dobbeltøl og ved daglig at bade. Han undredes over, at jo længere han arbejdede, desto stærkere blev han. Han skrev hjem til sin Hustru: »Igaar var jeg i Sundsmarks Barakker; dér var vist over 1000 Soldater; jeg følte en dyb, inderlig Kærlighed til de kære Landsmænd; jeg saa Hundreder af bevægede Sjæle. Hvilken Stilhed der var over Forsamlingen, medens der nu og da lød Kanonskud fra Dybbøl. — I Slotskapellet igaar kunde jeg tydeligt mærke en vis Forbavselse over min Prædiken

nærmest paa Grund af dens Ligeformhed og Nærgaaenhed. — O, jeg er saa vidunderlig glad og lykkelig ved min Virksomhed, der bestandig tiltager; jeg er uafslædig paa Færde Da jeg første Gang kom ned i Sundsmarks Barakker, civilklædt — jeg holdt ikke af at gaa i Præstekjole — var der en Mængde Soldater og Officerer tilstede. Disse sidste kom jeg først ind imellem. Jeg var saa beklemmt, tænkte: Hvad mon Officererne vil sige til den Prædiken? De vil vist forarge sig over den! Med stor Ængstelse gik jeg op paa den lille Høj, som var opkastet midt paa en stor, aaben Plads. Da jeg begyndte at tale, var al Angst borte. Ude i Yderkredsen stod der en Del Soldater, der gjorde Støj, Grin. Samtidig med at jeg talte, tænkte jeg: Skal du, da du er Feltpræst (hvad mange ikke vidste), forlange af den højstkommanderende, at han skaffer Ro? Men saa tænkte jeg igen: Nej, det vil jeg ikke; de skal bøje sig for Ordet og Øjeblikkets Alvor. Jeg raabte af fuld Hals, medens Kanonerne dundrede ovre fra Dybbøl. Saa blev der fuldstændig stille i Forsamlingen. Da jeg var færdig — jeg talte i Reglen kun kort —, kom Angsten igen over mig, da jeg gik ned fra Højen ind imellem Officererne. Da kom den øverstkommanderende, Oberst Lundby, en høj, svær Mand, mig imøde, rakte mig Haanden og sagde: »De skal have Tak! Disse brave Folk vil saa gjerne kæmpe for deres Fædreland, men de formaar saa lidt. De trænger i høj Grad til et opmuntrende og trøstende Ord. De maa komme, saa tit De vil, her ned i Barakkerne; jeg skal nok skaffe Dem Plads.« Idet han sagde disse faa, simple Ord, løb Taarerne ham ned ad Kinderne. Jeg græd af Glæde; det var et af de lykkeligste Øjeblikke, jeg havde som Feltpræst; jeg glemmer det aldrig« »Det eneste, som trykker mig, er dette, at jeg synes, jeg kun saa daarligt kan udrette Gerningen paa Lazarettet. Man kommer ret til at se, hvor meget det

skorter paa den selvornægtende, *udholdende* Kærlighed; det er saa let, det gaar saa nemt at ære Gud med Munden; men det er saa svært ret at gøre Samaritanens Gerning.«

»O, du kan tro, jeg kommer til at græde over, saa daarligt de kære Soldater behandles her; vi har det saa godt, men de ligger og lider og savner lidt forfriskende og læskende. Der er den skændigste Uorden, Svineri, Bedrageri her ved Lazarettet. Jeg indgiver imorgen, vil Gud, en Klage til Stabslægen. Jeg har gjort den Erfaring ved min Gang paa Lazarettet, at aldeles intet af alt det, der hjemme fra sendes i store Masser til de syge, Vin, Frugt, Appelsiner osv., kommer de stakkels Soldater tilgode.« . . . »Ja, det er gyseligt at tænke paa; det blev mig fortalt, at alt gik til Lazarettforvalteren. Han brugte det til sin egen Fordel; det hed sig ogsaa, at han levede et vildt Liv, gjorde Gilder, kørte ud i Skoven med Kvinder, og her aad og drak de, hvad de stakkels Soldater skulde have haft. Jeg skrev hjem til Venner og bad dem hurtigst muligt sende mig Vin, Frugt osv. Men samtidig henvendte jeg mig til Overlægen paa Lazarettet. Da vi Lægfolk intet turde bringe ind paa Lazarettet, foreslog jeg, at en af de syv Læger fik det Hverv at føre Tilsyn med tilsendte Gaver. Han var imidlertid grov og uforskammet imod mig og vilde intet høre om det formentlige Bedrageri. Saa skrev jeg en Klage til Stabslægen i København. Faa Dage efter blev jeg kaldt op til General Steinmann, som tog bøst imod mig: Hvor kan det falde Dem ind at gaa uden om mig? Jeg bad ham undskylde; jeg vidste ikke, at ogsaa Lægevæsenet stod under ham. Da jeg gav ham nærmere Forklaring, blev han imidlertid venlig og lovede Undersøgelse. Det viste sig, at Klagen var berettiget. Men faa Dage efter faldt Als, og der blev intet videre foretaget. Hele Sagen var et af de mange Vidnesbyrd om, hvor daarlig Aanden var i 1864, og om den daarlige Administration

i mange Retninger.« Ledelsen af Forsvaret var usikker og vaklevorn. Søofficerer klagede over, at man havde tilside-sat Marinen, og Hæren klagede over Flaadens manglende Indsats, navnlig faldt man stærkt over Føreren af »Rolf Krake«, der havde været egensindig.

»Den 28 Juni hen ad Aften var jeg nede ved Arnkils-øre. Det var en stille, dejlig Sommeraften. Men en forunderlig vemodig Stemning greb mig og muligt flere. Mange har erfaret, at der paa en uforklarlig Maade gaar en Anelse forud for tunge Begivenheder. Saaledes hin Aften nogle Timer, før Tyskerne skulde gaa over til Als. Efter et Møde kørte jeg op langs Augustenborg Fjord. Der var en forunderlig vemodig Skønhed og Stilhed over Naturen, den stærkeste Modsætning til det, der hen ad Natten skulde komme. Jeg mindes tydeligt, at jeg, da jeg saa Panserskibet »Rolf Krake« ligge langt oppe mod Augustenborg, tænkte: »Det er da underligt, at den ligger her oppe; hvis Tyskerne nu vil gaa over i Nat, er den jo ikke paa Pladsen.« Dette store Skib maatte have kunnet rende Tyskernes smaa Baade i Sænk, hvad disse ogsaa skal have været meget bange for. Men der manglede Mænd i de Tider med Mod og Handlekraft. Ak, hvor det var tungt at tænke paa! — Om Natten mellem Kl. 2 og 3 blev der raabt Allarm oppe i Augustenborg: Tyskerne er gaaede over! Tyskerne kommer! Skynd jer afsted, hvem der har med Hæren at gøre! I en Fart kom jeg paa Benene. Jeg havde bortsendt mine Penge og ilede nu hen i Byen, hvor Militærlæge Bay boede tilligemed sin Hustru. Jeg kom styrtende ind i deres Sovekammer og fik dem væk- ket. Kl. 4 om Morgenen kørte vi da ned mod Kegnæs. Jo længere vi kom ned, desto stærkere blev Skydningen, ikke saa meget med Kanoner som knitrende Geværild. Da vi kom ned til den smalle Tange, der fører til Kegnæs, saa vi et sørgeligt Syn. Her kom en Mængde Soldater

løbende, nogle med, andre uden Vaaben, nogle let saarede, andre blev baarne eller kørte. Ovre paa Kegsnæs samledes saa Resterne af Hæren i broget Blanding mellem hinanden af alle Vaabenarter. Ud for Kegsnæs laa Skibe, der skulde overføre Hæren til Fyn. Det varede noget, inden Indskibningen kunde foregaa; med stor Spænding spejdede vi over til den anden Side for at se, om Tyskerne forfulgte deres Sejr. Det syntes at have maattet være en let Sag for dem at fange hele den danske Hær; men de rykkede ikke frem mod Kegsnæs. Vi kom altsaa ombord. Hvor var det et grueligt Syn at se de mange saarede, at høre Sukkene ombord i Skibet. Da Skibet drejede om Odden og gik forbi den smalle Tange, som fører over til Kegsnæs, saa vi de sidste danske Soldater marschere over. O, hvilket Syn! hvilket Øjeblik! Det var for mig, som skulde mit Bryst sprænges. I Øjeblikket oversaa jeg selvfølgelig ikke den hele Ulykke. Men den Tanke kom dog: nu er Als tabt, nu er hele Sønderjylland tabt! Aldrig glemmer jeg det Øjeblik. Tusinde sukkede i den Stund som jeg, og Tusinde har nu i en Menneskealder siden hin tunge Time sukket — der nede og her oppe —. Engang skal dog ved Guds Naade Sukkene stilles og det forenes igen, som hører sammen. O, lykkelige de, som oplever denne Stund — en lige saa stor, ja større *Glædens* Time end den *Sorgens* Dag hin 29 Juni.«

»For ligesom at dæmpe Smærten over vort Nederlag, tog jeg fat med al min Kraft paa at virke for Guds Rige blandt Soldaterne og Befolkningen i Assens og Omegn, hvortil en Del af Hæren var bragt. Her havde jeg i aandelig Henseende en velsignet Tid. Hvad jeg havde oplevet, de rystende Optrin ved Tilbagetoget, den store Sorg havde angrebet mit Nervesystem, der var svagt i Forvejen, voldsomt. Saa længe jeg var i Spændingen, mærkede jeg ikke noget, men bagefter kom Nervalidelserne, Angsten og den

legemlige Svaghed desto stærkere frem. Jeg var tit saa træt, at jeg formelig maatte slæbe mig op paa Prædikestolen. Men det var det mærkelige, at jo svagere jeg var, desto stærkere virkede Guds Aand i mig; saa syntes jeg selv, og andre sagde det samme. I Assens store, dejlige Kirke prædikede jeg mange Gange; altid var der mange Soldater og mange af Byens Folk tilstede. Een Ting oprørtes jeg over. Et Par Gange begravede jeg Soldater, uden at Kirkens Klokker ringede. Intendanturen vilde ikke betale derfor, og Kirkeinspektionen vilde ikke lade dem ringe gratis. Meget opbragt gik jeg til Sognepræsten, der svarede mig koldt, at Ringningen kostede 2 Rigsdaler, og dem kunde man ikke give Afkald paa. Jeg tog da en Specie op af min Pung og smed den paa Bordet med de Ord: »Klokkerne skal ringe over hver dansk Soldat, som jeg begraver; vil ingen anden betale, saa vil jeg!« Saa kom Klokkerne i Gang.« En dødssyg, vestjysk Soldat fra Øse sagde da til Clausen: »A æ saa glaa, for nu kan a fo en hæderlig Begravels'; nu skal æ Klokker da ring' öwwe mæ!« Det skete saaledes; han døde kort efter, og Clausen kastede Jord paa sin Ven.

Resten af sin Feltpræstetid tilbragte Clausen forskellige Steder paa Fyn. »En gammel Feltdegn«, en Lærer fra Fyn, meddeler følgende lille Situationsbillede fra de Dage: »Jeg tog med en Jolle en lille Sviptur over til Strib. Fra Færgegaarden kom jeg til at køre med en Bonde op ad Landevejen. Det regnede af og til, og det var hen imod Aften, og jeg var glad ved Befordringen. Da vi kom lidt ovenfor Færgegaarden, kom en lille Trop Soldater op ad Marken nede fra Stranden, hvor de havde været paa Skansearbejde. De var i hvidt Tøj, men var dog mere sorte end hvide paa Grund af deres sølede Arbejde. De raabte os an og kom ogsaa op bag i Vognen. Længere henne paa Vejen gik en lille Mand i en lang Overfrakke; ogsaa han

saa lidt medtaget ud af det skidne Vejr og Føre, og Bonden følte Medlidenhed med ham og tilbød ham Plads bag i Vognen hos de andre Lidelsesfæller. Da han endelig, efter forgæves at have søgt sig et nogenlunde antageligt Sæde paa forskellige Sider af Vognkanten syntes at være falden i Ro, siger Bonden til ham, inden han sætter Hestene i Gang: »Naa, kan du saa snart finde dig til Rette deromme?« Lidt efter siger han: »Hvor langt agter du dig hen i Aften?« »Aa — jeg skal blot til Vejlbj.« »Har du kanske Familie der, som du vil besøge?« »Ja, min Far bor der.« »Saa—aa! Hvem er det, med Forlov?« »Det er Præsten.« Det gav et lille Sæt i Manden. Han indsaa, at det nu var paa Tide at tage sine Sko af, da han her var paa hellig Grund. »Saa—aa! Er De Præstens Søn? Er De saa Student eller —?« »Ja, jeg er ogsaa Præst.« »Nej se, saa De er ogsaa Præst! Hør—æh! jeg er bange for, at De har et daarligt Sæde deromme. Vil De ikke være saa god at sidde herom ved os; vi kan godt gøre Plads til Dem ogsaa!« »Nej Tak, jeg skal jo ikke saa langt.« Saa hørte Samtalen op, og Manden sad vistnok med en lønlig Gru for, hvad der kunde hændes ham paa Dommedag, fordi han saaledes havde baaset en Præst imellem en hel Del tilsølede Jenser bag i sin Fjælleavn.»

Vedkommende Feltdegn kendte ikke Clausen, skønt han — men kun een Gang — havde hørt ham prædike Aaret før i Vejlbj Kirke: »Det var en kraftig Omvendelsesprædiken af samme Slags og vel sagtens i samme Aand som dem, Johannes Døber holdt i Ørkenen; og hans skarpe Ord skulde nok aabne Ørene, selv paa dem, der hørte tungt. Det var ikke af den Slags Missionsprædikener, som vi nutildags [1895 er dette skrevet] kan høre saa mange af, hvor hver Vending og næsten hver Sætning har været sagt med omtrent de samme Ord, det samme Udtryk og den samme Gestus 50 Gange før. Der var noget friskt og

oprindeligt, noget eget ved hans Prædiken. Dens Højde-
maal laa nogle Tommer over de Prædikener, der nu i Al-
mindelighed høres paa de fleste Missionsmøder.«

Hvad »den gamle Feltdegn« her har skrevet*), giver et
Billede af den jævne Feltpræst, der befandt sig vel ved
at være imellem de danske Jenser, men aldrig glemte, at
han havde et højt Kald at røgte, og som kunde tale med
Lurklang i Røsten.

*) De danske Forsvarsbrødres Medlemsblad, April 1895.

PRÆST I RYSLINGE

Da Clausens Gerning som Feltpræst var tilendebragt og en kortvarig Medhjælpertjeneste hos Faderen ophørt ved dennes Død, maatte hans ivrige Aand se sig om efter en ny Virksomhed. Han blev da »udsvævende«, for at tale med Martensen og Kristian den niende. Da han intet Sogneembede var bundet til, kunde han hellige sig den fri Virksomhed og rejse ud paa Missionsrejser viden om. Dette var ikke velset af de gamle Kirkemænd af den Mynsterske Type. De fremholdt, bekymrede til Overmaal, den gyldne Sandhed, at »Gud er ikke Forvirringens, men Ordenens Gud«, og glemte den endnu gyldnere Sandhed, at »Gud er ikke de dødes Gud«. Martensen selv vidste iøvrigt af kedelig Erfaring, hvor mange sære og synderlige, uduelige Præster, der *sad* paa Sjælland; han fik ved indgaaende Visitatser de »skrækelige Præster« (Vilh. Becks Udtryk) set efter i Sømmene og tilholdt de værste af dem enten at søge Afsked eller holde Kapellan. Derfor droges han trods sin Ærbødighed for det kirkelige Embedes ukrænkelige Grænser til en frisk Forkynder som Vilh. Beck, ligesom denne, der havde Evnen til at se Kærnen i en Sag, satte Martensen højt, fordi han havde faaet et klart Indblik i hans levende Kristenhjærte. Og derfor kunde Martensen og Kongen heller ikke nægte den trosivrige Clausen deres Velvilje.

De to Venner, begge tjenstledige Kapellaner, stævnedes da i Efteraaret 1865 ud paa en længere Prædikerejse i Jylland med Vejlbj ved Middelfart som Udgangspunkt.

Det blev det betydningsfuldeste Fremstød, »Indre Mission« gjorde i sine Barndomsaar. Ideen til Rejsen var udgaet fra Clausen. Hans Plan gik ud paa at skabe Tilknytning mellem den ældre pietistiske Vækkelse og »den indre Mission«. I Løbet af syv Uger gennemkrydsede de to Præster store Dele af Jylland. De holdt en Mængde Gudstjenester og Møder, ofte et Par om Dagen, og næsten overalt flokkedes Folk i store Skarer. Der var noget ejendommeligt praktisk og virkelighedsnært navnlig i Becks Maade at tage Tingene paa. Tilhørerne fik Forstaaelse af, at Kristendommen er noget, der skal bruges i det daglige Liv og behandles som Virkelighed af første Klasse. For at give Folk at forstaa, at Kristendommen skal følge Ploven og sidde tilbords i Dagligstuen og Guds Kærlighed lovsynges lige saa godt i Værkstedet og under Skovens grønne Kroner som i Kirkehuset, holdt de to Prædikanter Møder i almindelige Stuer og, senere, ved Sommertide i Guds fri Natur. Undertiden sang de Salmer tostemmigt. Missionæren Anders Stubkjær skriver om Mødet med dem: »Vi græd af Glæde over at høre dem. Nu begyndte vi stakkels Læggfolk at kunne trække Vejret og aande frit; nu fik ogsaa *vort* Vidnesbyrd lidt mere Vægt.« Det viste sig, at der var Kylling i det Æg, Johannes Clausen havde lagt.

Visse Steder, hvor den gamle Vækkelse var levende, var man noget ængstelig for, at Vilh. Beck skulde være Grundtvigianer. Hans friske, af og til friskfyragtige Maade at være paa kunde nok lede Tanken hen derpaa. Ogsaa Clausen havde nogen Frygt i den Retning. Han havde ikke hidtil set noget værdifuldt i den grundtvigske Bevægelse. 1857 havde han skrevet med Henblik paa Vejlbjby, hvortil hans Fader lige var kaldet til Præst: »Jeg gjorde her den Erfaring, som oftere andetsteds, at Grundtvigianerne gør uhyre Skade her i Landet. Folk tror nemlig, at der ikke kan gives en Præst, naar han er Præst mere end den halve

Time om Søndagen, da han prædiker, og den øvrige Tid Landmand, Pranger, kort sagt verdslig, uden at han maa være Grundtvigianer; om Grundtvigianerne har man nu alle Vegne Masser af Historier, ikke alene om deres Naragtigheder, Forfængelighed og Dumhed, men ogsaa om de sørgelige Forhold, som opstaar, hvor Ærkegrundtvigianerne huserer (saaledes Birkedal; det vrimler i Fyn af Fortællinger om den indbyrdes Splid, daarlige Familieliv, som hans Virksomhed fremkalder).« Under Krigen havde Clausens Ven og Nabo, Pastor Anger i Gyrstinge, i Forventning om Tilslutning skrevet om en af Egnens Præster: »Holm i Veterslev er en hjertelig Mand, men temmelig kedelig og saa forfærdelig grundtvigsk. Tænk Dem, jeg stakkels upoetiske og ugrundtvigske Menneske maatte sidde og høre ham forelæse Grundtvigs »Paaske-Lilje!« Samme Aar (September 1864), da Clausen var ved at slutte sin Virksomhed som Feltpræst, var han bleven indbudt til et grundtvigsk Præstekonvent i Sønder Næraa paa Fyn hos Pastor Kofoed, ved hvilken Lejlighed han dog følte et vist Velbefindende ved at være sammen med grundtvigske Præster. Der var bl. a. Vilhelm Birkedal og Ludvig Helveg fra Odense. »Jeg var rigtig hjærteglad,« skriver han til sin Hustru; »ikke et Ord stødte mig; jeg var munter og fornøjet og snakkede med. Konventet var uhyre livligt, med mange Taler, Sange, Spøg og Munterhed. Jeg mindes, at Birkedal paa sin ejendommelige Maade sagde: »Pietist er Clausen ikke.« Senere forandrede Birkedal Mening i det Stykke. Clausen tænkte siden tit paa, at det var underligt, at han et Par Aar efter skulde blive dennes Eftermand som Sognepræst i Ryslinge.

Det vil ses, at Clausen var stærkt forudindtaget imod det grundtvigske. Tillige undervurderede han denne Bevægelses Betydning. I et Brev tilkendegiver han dette ved et Billede: »Grundtvigianismen ligner et Markedstelt, hvor

der udenfor er anbragt pralende Skilte med Meddelelse om de store, vilde Dyr, som findes indenfor, men hvor den besøgende sørgelig skuffes ved at komme indenfor; han finder kun Papegøjer og Abekatte.« Det var vel en af Grundene til, at han havde Mod til at finde det rimeligt at søge Ryslinge Præstekald, da dette blev ledigt ved Vilhelm Birkedals Afsættelse 22 September 1865. Men forunderligt er det ganske vist, at han indlod sig paa den Tanke, da han efter hvad han havde oplevet i Krigen og med sin Sorg over Sønderjyllands Tab maatte kunne sympatisere med Birkedals stærkt idealistiske nationale Holdning. Clausen havde jo som ovenfor anført haft lignende Tanker som Birkedal, der (10 August 1864) i Rigsdagen udtalte: »Det er vor sorte Armod i dette Øjeblik, at Personerne mangler« (til at føre Danmarks Sag med Kraft). Under Krigen havde Birkedal i sin Kirkebøn bedt: »Gud give Kongen et dansk Hjærte, om det er muligt!« Dette kom til Kultusministeriets Kundskab, og Birkedal blev afkrævet en Erklæring. Denne gik ud paa, at Birkedal ikke bebrejdede Kongen noget uværdigt, men maatte hævde, at en tyskfødt Konge ikke kan føle dansk. Skulde der, spørger han, være noget ondt i, om en græsk Præst i vore Dage bad for Kong Georg: »Gud give ham et græsk Hjærte, om det er muligt!« Hvem vilde dog mene, at den danske Kongesøn ved at blive Konge i Grækenland selv blev Græker? Ministeren kaldte uden skellig Grund denne Redegørelse jesuitisk, men lod saa alligevel Sagen falde. Da Birkedal imidlertid næste Aar yderst skarpt angreb Ministeriet Bluhme, fordi det ikke havde tilraadet Kongen enten i Spidsen for sit Folk at kæmpe Forsvarskampen for Sønderjylland til den bitre Ende, hvorved *alle* Danske kom til at staa Last og Brast med hinanden, eller nedlægge Kronen til Fordel for den svensk-norske Konge, hvorved hele Norden kom til at staa sammen, kom Kirke-

bønnen paany ind i Ministerens og Kongens Erindring, og Birkedal blev uden nærmere Begrundelse afsat, fordi Kronens Værdighed antoges krænket. Senere blev det af Ministeren betydet ham, at han kunde vente *senere* at faa et Embede i »Stats- og Folkekirken« (saaledes kaldte Ministeren, Rosenørn-Teilmann, den, altsaa med Eftertryk paa »Staten«) paa Betingelse af, at han »vilde afholde sig fra al politisk og anden Agitation«. Fremsættelsen af en saadan Betingelse maatte en ærekær Mand som Birkedal med al Ret betragte som en Fornærmelse og som et Overgreb imod en Mands borgerlige Ligeberettigelse med andre. Den højsindede Konge synes ikke at have taget sig Birkedals Ord saa nær som Ministeren*). Det maa siges, at Ministeriets Skridt i nogen Maade kom det uværdige nær. Man vidste eller burde have vidst, at Birkedal *ikke* handlede ud fra andre Bevæggrunde end Fædrelandskærlighed i den Sag. Embedet blev saa opslaaet ledigt, og Ministeren var stærkt interesseret i, at Birkedals Eftermand blev en Mand, der var Stillingen voksen og kunde forhindre, at Birkedals Menighed blev ved sin gamle Præst. Noget kunde tyde paa, at Biskop Martensen, der var enig med Ministeren, kunde tænke sig at gøre en kirkelig Velgerning ved at binde den ene eller den anden af de to »udsvævende« Kapellaner til et Sognepræsteembede, der kunde give dem nok at bestille hjemme. I hvert Fald opfordrede Ministeren — først — Vilh. Beck til at søge Embedet. Men denne, der gärne vidste, hvad han vilde, erklærede straks, at om han blev Præst i Ryslinge, vilde han »arrangere sig med Birkedal om Kirken«. Derfor henvendte man sig til den anden Kapellan, Clausen. Og betydede ham, om i fuldt

*) Den bekendte Peter Larsen Skræppenborg i Dons sagde en Gang rent ud til Kongen (i Kolding), at han var en Tysker og talte tysk. Kongen blev vred og bedrøvet og erklærede: »Jeg taler ikke tysk, jeg taler slesvigsk og er Slesviger«.

Alvor eller ikke er uvist, at han, hvis han nægtede at søge, ikke kunde vente Befordring for det første. Clausen, der havde fraraadet Beck at søge, vægrede sig straks, idet han bl. a. gjorde opmærksom paa, at han nok kunde døje en Del Arbejde, men paa Grund af sin Nervesvækkelse saa daarligt kunde taale Ufred. 20 November 1865 skriver han til Gaardejer Peder Jensen, Estrup, Midtsjælland: »Det er mig sagt, at Regeringen vilde give mig Ryslinge, hvis jeg vilde have det; men det vil jeg ikke.« Der var kun indkommet to Ansøgninger (foruden Clausens mulige), og dem kunde der ikke være Tale om at tage Hensyn til. Alle maatte vide, at Stillingen i Ryslinge nødvendigvis maatte blive yderst vanskelig og ubehagelig for den nye Sognepræst. Ministeriet var stærkt i Forlegenhed. Saa meget større blev Presset paa Clausen. En ældre Præst skrev til ham: »De forsynder Dem ikke ved at søge. Deres højeste jordiske, lovlige Øvrighed befaler Dem at søge.« Et Besøg hos Birkedal løb ud i, at Clausen sagde Nej. Men kort efter fik Birkedal et Brev fra ham, hvori han gjorde gældende, at da han havde faaet Vished for, at Birkedal ikke vilde blive genindsat, havde han givet efter for Ministeriets gentagne Opfordring. Han maatte tro, at det var Guds Vilje, endskønt han blev indtrængende advaret af sine Venner, bl. a. den gamle Præst C. F. Rønne i Høve (Indre Missions første Formand) og Vilh. Beck. Straks da denne sidste havde hørt, at Clausen var Ansøger, skrev han (21/12 1865): »Tag hen og tal først med Birkedal! thi skal det blive til Guds Riges Fremme og til Velsignelse for dig selv, saa maa du være der i venlig Forstaaelse med ham.« Om at lægge an paa at drage Sjæle fra Birkedal skriver han: »Lad os tænke os, at der kom en Mand efter os eller til os og vilde drage de Sjæle fra os, som Herren har ført til os — hvor afskyeligt! . . . Vi maa vogte os for at være bange for at støde de strænge

Pietister lidt i deres rigoristiske Meninger, de skal ikke lede os, de skal ikke forbyde os at holde sammen med anderledes tænkende Kristne, og det vil de gærne Uforsagt, min kære Ven, vi har en Herre, som alting mægter!« »Om jeg vil bytte med dig? Nej, min kære Ven, efter en saadan Samtale [som Clausen altsaa fik] med Birkedal vilde jeg slet ikke have søgt Ryslinge. Jeg kunde ikke være dér paa andet Vilkaar end Samvirken; og det er jo umuligt. At du har søgt det, siger jeg intet imod; du kunde vist ikke godt andet.« Naar Beck skriver saadan, maa Presset paa Clausen have været betydeligt. Clausen, som ud fra den Tankegang, at en Præst ikke maa være aktiv Politiker, havde dannet sig den Mening, at Birkedal var afskediget med Rette — her kom den Tillid og Ærbødighed, han nærede for Kronprinsen og Kongen fra Feltpræstetiden, til at spille en Rolle —, fastholdt altsaa sin Beslutning. Og 8 Januar 1865 var hans Udnævnelse en Kendsgerning. Men at hele den — man kan nok kalde den trekantede — Stilling, han tvungen af uforudsete Omstændigheder var kommen ind i, vakte en voldsom Bølgegang i hans letbevægelige Sind, er forstaaeligt. Han havde undervurderet Vilhelm Birkedals kirkelige Personlighed. Da han nu mødte denne, stærk, sluttet, varmhjærtet, dybt alvorlig, som han var, og følte hans aandelige Overlegenhed, kom han i stærkt Oprør. To Dage før den ventede Udnævnelse skrev han fra Middelfart til Birkedal: »O, kære Pastor Birkedal! naar De nu bliver boende i Præstegaarden, naar De nu samles med Deres Menighed i Kirken [begge Dele tilbød Clausen ham], skulde De da slet ikke kunne taale mig i Deres Nærhed? Jeg kan forstaa, at De ikke kan skrive broderligt til mig, men maa jeg det da ikke til Dem? Kirkelige Modstandere er vi og vil blive det end mere, men vil De dog ikke tro om mig, at jeg er ærlig? For mig staar det nu saaledes, at

jeg kommer til Ryslinge for at blive ydmyget. Ak, jeg veed, hvor inderligt De elsker Deres Frelser, jeg veed, at jeg er en Stakkel ved Siden af Dem, og saa tænker jeg ikke paa Deres Begavelse alene, men fornemmelig paa Deres kærlige Sind. Spørger De: hvorfor kommer De her ned, hvorfor blev De ikke borte? — saa svarer jeg: jeg veed det ikke; nu kan jeg kun se, at jeg kommer for at blive ydmyget. O, at De vilde tænke en lille Smule mildt om mig og min Hustru; vi har levet et saa lykkeligt Liv hidtil; skal vi nu blive ulykkelige? Ja, Deres Hustru har jo spaaet os dette: maatte hendes Hjærte dog heri fejle! Men det er jo ogsaa en Lykke at blive ydmyget; heri vil jeg da hvile, blot i dette Haab. Som sagt: jeg kan, jeg vil ikke forlange, at De skal kunne skrive venligt til mig, men maa jeg dog ikke gøre det til Dem? Igaar gik jeg herude tung, ja tung i Sind, saa kom Tanken om Døden flyvende. O, hvor underligt! i disse korte Verdensaar at gaa og bedrøve hverandre! Ja, ja, kære Pastor Birkedal! kan De ikke nu række mig Broderhaand, een Gang skal De blive nødsaget dertil, og det er, naar vi af Guds Naade, usigelige Naade, een Gang mødes hisset i Guds Rige. Har jeg syndet i min Beslutning, saa skal De da se, at mit Hjærte blødte derved. Farvel! Gud velsigne Dem!»

Birkedal svarede saa imødekommende som muligt, men kunde ikke indse, at Clausen hverken havde handlet i Overensstemmelse med sund menneskelig Følelse eller undgaaet at »forstyrre vor Herres Kirkeorden«, idet han ukaldet skilte en levende Menighed fra deres Præst. Han kunde ikke tage imod det venlige Tilbud om Overladelse af Præstegaard og Kirke, for den sidstes Vedkommende bl. a., fordi det vilde blive forbudt af Myndighederne.

Clausens Indsættelse fandt saa Sted 18 Februar 1866, ejendommeligt nok samme Dag, som Vilhelm Beck blev indsat som Sognepræst i Ørum i Djursland. I sin Til-

trædelsesprædiken sagde Clausen: »Herren har tidligere saa naadigt og kærligt hjulpen mig i min Gerning; jeg vil tigge og bede ham om, at han ogsaa vil gøre det her. Men jeg føler ogsaa dybt, at jeg trænger til troende Sjæles Hjælp, til saadanne, som vil bede for mig og hjælpe mig paa andre Maader, hvis ellers Herren skal kunne udrette noget ved mig; det har altid været min Overbevisning, at en Præst intet kunde udrette, naar han ikke kunde staa midt i en Kreds af Troende og Hellige, der vilde hjælpe ham med Gerningen. Vil I nu hjælpe mig her i Ryslinge? Er her nogen, som bekender Kristus, der vil have med mig at gøre, vil I være mine Medarbejdere? Man har sagt Nej! At I alle, som har Herren kær, vil vende mig Ryggen. O, det vilde rigtignok blive mig usigelig tungt; thi hvor jeg før har virket, dér har jeg staaet i en Kreds af Guds Børn, der saa saa mildt og kærligt paa mig, der har vist mig megen Kærlighed og hjulpet mig saa trofast i min Gerning; hvor er den Tanke tung, om I idag skulde se paa mig med Vrede og Bitterhed! Men jeg har det faste Haab, at her vil blive nogle, om endog faa, som ærligt og trofast vil støtte mig; i Guds Menighed kommer det ikke an paa Mængden og Storheden. Og skulde jeg en Tid komme til at staa ene, da er det min velsignede Trøst, at jeg i mine gamle Menigheder og rundt omkring i mit Fædreland har kære Brødre og Søstre, med hvem jeg føler mig inderlig i Aanden forenet, og om hvem jeg veed, at de beder troligt for mig.« »Jeg veed, at jeg kommer til en hellig Stad [Dagens Tekst var Fristelsen i Ørkenen], til en levende Menighed, der jo er som Staden, der ligger paa Bjærgtet.« »Jeg vil i min Gerning prædike baade Loven og Evangeliet, at Sjælene maatte komme til en ret Synds-erkendelse og igennem denne komme til Længsel efter Guds Naade i Jesus Kristus.« Prædikenen, som gjorde stærkt Indtryk ved sin Ydmyghed og Varme, sluttede saa-

ledes: »Jeg tør love eder, at jeg vil være ærlig og oprigtig overfor eder. Jeg elsker Friheden, og derfor siger jeg til alle og enhver: Følg eders Hjertes Overbevisning! Med Guds Hjælp skal jeg ikke fortrædige nogen Sjæl for hans Trosoverbevisnings Skyld. Jeg ønsker eder, som ikke vil have med mig at gøre som Præst, Guds Naade og Velsignelse til det Skridt, I mener at ville gøre. Af eder venter og haaber jeg kun dette, at I skal ville betragte mig som eders Broder i Kristus. Derom er jeg overbevist, at de fleste af eder vil med mig bede en Bøn for eders gamle Præst, som har staaet de mange Aar og fra dette Sted prædiket Guds Naades Evangelium for eder. Saa beder jeg da til dig, kære himmelske Fader, i Jesu Navn! send ham Trøst og Styrke i Prøvelsens Dage, led ham og før ham ved din Helligaand til Glæde og Velsignelse for ham og vor Kirke! Og hjælp du mig, at jeg kunde blive Sjæle her til Hjælp til at naa Maalet, Sjælenes Frelse!«

Clausens Tiltrædelse af Gerningen som Sognepræst i Ryslinge afstedkom stærke sjælelige Lidelser for begge de to Præster, men ikke mindst for Clausen. Han følte dybt for Birkedals, som maatte rykke ud af det gamle Hjem. Forholdet blev dog hurtigt langt bedre, end nogen kunde have anet, takket være den alvorlige Kristentro, der var bleven en Magt i deres ærlige og kærlige Sind. Naturligvis var det sværest for Birkedal at vænne sig til Clausens Nærværelse, og der kom — da denne udtrykkelig betegnede sig selv som Birkedals »kirkelige Modstander«, baade folkekirkepolitisk og med Hensyn til den Anvisning til Frelse, han forkyndte — uundgaaelig i de første Aar en Del Rivninger. Clausen, som følte manges Øjne hvile paa sig og altid havde Drift til at paakalde Offentlighedens Interesse for sine Synspunkter, skrev Bladartikler og udgav Flyveskrifter for at angribe Birkedals Syn og forsvare sin egen Færd. Clausen krævede ham til Regnskab for Stykker i

Bladene, som angreb ham, og vilde ikke lade sig berolige med Birkedals Forsikring om, at han ingen Andel havde deri. Naturligvis var Birkedal *indirekte* Anledning; i saadanne Tilfælde er det vanskeligt at skelne mellem »direkte« og »indirekte« og vanskeligt for den mistænksomme at undgaa at gøre Uret. Der kom tossede Rygter ud imellem Folk. Mennesker, der har Anlæg for Partivæsen, har ofte digterisk Trang til for Anskuelighedens Skyld at gøre andres Mellemværender saa store som paa nogen Maade muligt. Der blev saaledes fortalt, at Birkedal paa en Vej under et Skænderi havde vippet Clausen ned i Grøften. Clausen udgav en Bog, hvori han beskyldte Grundtvigianerne for at have svigtet »vore Fædres Tro«. Det forsonlige og uforsonlige i hans Optræden vekslede. Han klagede til Myndighederne (uden at faa Medhold) over, at et Medlem af Birkedals (udenfor Folkekirken staaende) Menighed valgtes ind i Bestyrelsen for de fattiges Kasse, og hans ømtaalige Sind led under formentlige og virkelige Fornærmelser og Tilsidesættelser. Skellet imellem de to Præster forplantede sig ud i deres Menighedskredse. »Det var tragikomisk,« fortsætter Birkedal, »at lægge Mærke til, naar jeg en Søndag Eftermiddag kørte ud og mødte tætte Skarer af Clausens Folk, der kom fra hans Kirke, deriblandt mange gamle, gode Bekendte, jeg hidtil havde staaet i et venligt Forhold til, og da saa mange af disse syntes at holde det for en Pligt at lade mig køre forbi uden at hilse. Det var, som det hørte til deres fjerde Trosartikel, at Clausens Venner skulde være mine Fjender og omvendt. Det morede mig da hver Gang selv at tvinge disse Folk til at hilse ved selv at tage Hatten dybt af for dem. At noget lignende kan være sket fra mine Tilhøreres Side, tør jeg ikke benægte. En Herremand i Sognet, som jeg aldrig havde kunnet komme til Rette med, men som nu en Tid sværmede for Clausen som en ganske anden Mand

end mig, mødte en Dag en Sadelmager af mine Venner og sagde til ham: »Hvorfor bliver I ikke hos denne nye Sognepræst og hører ham; han præker os F. g. m. ind i Himmerig!« Den tiltalte svarede: »Det nytter dog ikke, Hr. Bülow, naar Fanden tager os, inden vi kommer derind!«

Fru Birkedal havde, som man let forstaar, sværere end sin Mand ved at taale at se de nye Beboere i den Præstegaard, hvor hun havde haft sit lykkelige Hjem i 17 Aar. Men fra Boltinggaard i Ringe Sogn, hvor Birkedals indtil videre boede, kunde hun dog snart skrive til sin Datter: »Clausens vilde besøge os allerede den første Søndag her, men det var for tidligt for os; idag har jeg skrevet til Fru Clausen; hun skal være en meget elskelig Kone, og hun har sagt, at hun kunde ikke blive glad, før de var Venner med os.« Dette Maal stræbte man saa imod fra begge Sider. Snart kom Clausens jævnligt i Birkedals Hjem. Den nye Sognepræst kunde et Aar efter (12 Marts 1866) skrive til sin før omtalte midtsjællandske Ven, Peder Jensen, Estrup: »Af mine Venner, som var herovre ved min Indsættelse, navnlig da af Povelsen (Læreren i Stenlille) har De formodentlig erfaret, at Begyndelsen her var god. Mange har jo taget saare venligt imod mig, langt bedre end jeg nogensinde havde ventet. Hidtil er det gaaet godt, Kirken har været helt godt besøgt . . . Birkedal ligger jo nu lige midt i Sognet, saa jeg kan ikke komme ud til de fleste i Sognet uden at skulle gaa lige forbi hans Hus og [nye] Kirke; hvis han vilde have stillet sig i et venligt Forhold til mig, som jeg visselig har stillet mig til ham, da gjorde det jo ikke noget, men han har ikke vist den mindste Imødekommen i kirkelig Henseende og hans Tilhængere ikke heller.« Hvad Clausen egentlig heller ikke kunde vente, naar han selv havde bebudet sig som »kirkelig Modstander.« Men fire Aar senere kan han skrive til den samme Mand:

»Jeg lever nu under langt fredeligere Forhold end tidligere. Her er ganske anderledes i Ryslinge nu end tidligere. Mellem Birkedal og mig er der et personligt venligt Forhold, og i Menighederne er det ogsaa langt bedre. Hver Menighed passer sig, og saa gaar jeg sammen med Grundtvigianerne i saadanne Ting, som jeg er enig med dem i. Dette har givet Anledning til megen mistænksom Snak, Beskyldninger for Grundtvigianisme. Men det bryder jeg mig ikke om. Der findes megen Snæverhjørthet blandt de troende; den vil jeg ikke lade mig kommandere af. Forøvrigt er jeg lige saa lidt Grundtvigianer nu som tidligere.« Højskoleforstander Povl Hansen, Vallekilde, der er født i Sødinge, Ringe Sogn, skriver i en Artikel i »Fyns Tidende« (17/4 1932): »Clausen var i sine første Aar i Ryslinge stærkt præget af indre Missions alvorstunge Syn paa Kristendom. Han var en saare veltalende Mand og varmt grebet af sit Emne. Hans meget stemningsbevægede Forkyndelse viste sig hurtig i Besiddelse af stor Magt over Tilhørerne. De indremissionske Salmer med deres meget iørefaldende og letlærte Melodier fik hans Tilhørere til at synge som aldrig før. Det varede ikke længe, før Salmesangen i Clausens Kirke naaede en Kraft og en Inderlighed, der ikke gav den meget efter, som lød i Nazarethkirken hos Birkedal. — En af Tjenestepigerne i mit Hjem, Maren Simonsen, var den første i min Bekendtskabskreds, der vakttes ved Clausens Ord. Hendes »Omvendelse« foregik saa voldsomt, at hun for en Tid kom fuldstændig ud af Ligevægt. Hun græd Dag og Nat, græd, naar hun arbejdede, og græd, naar hun sad til Bords med os og spiste. Vi Børn forstod hende slet ikke, og det var, som hang der i den Tid en truende Uvejrssky over hele vor Barnehimmel . . . Under Omgangen med Vilh. Birkedal undergik Clausen i sin Forkyndelse dog snart en stærk Ændring. Det truende og fordømmende traadte i Baggrunden og

gav Plads for det evangeliske. Gik det end ogsaa her efter det gamle Ord, at Karret altid smager af det, som først har været deri, saa kom Glædesbudskabet dog nu efterhaanden til sin Ret. Under alt dette vandt ogsaa Maren lidt efter lidt sin Ligevægt og sin Frimodighed tilbage. — Vi andre skulde da ogsaa høre den meget omtalte Præst, og jeg fulgte med Far derned til Nabsognet en Vinteraften til Bibellæsning. Clausen talte om den fortabte Søns Hjemkomst, og jeg var længe stærkt optaget af, hvad jeg den Aften havde hørt i Ryslinge Kirke. — I Vækkelsens Spor fulgte gerne de Brorsonske Salmer. Ofte hørte man dem lyde, naar Folk kom sammen eller endog fra Arbejdspladserne. Under Opførelsen af vort nye Stuehus 1871 lærte jeg af gamle Per Jørgen Stenhugger fra Rynkeby »Den store, hvide Flok vi se«. Den unge Træskomand Jens Andersen (Glue) var en flittig Kirkegænger hos Clausen; han havde en køn Sangstemme og sang gerne. I disse Aar var det en fast Skik, at han hver Vinter tilbragte en Uges Tid i mit Hjem med at lave Træsko til Gaardens Folk. Han medbragte selv sit Værktøj og stod om Dagen ude i Huggehuset; men naar det blev Aften, flyttede han sin »Snitteskammel« ind i Dagligstuen, og der sad han saa og afpudsede de lavede Træsko. Under dette lettere Arbejde afløste nu den ene Brorsonske Salme den anden paa hans Læber, mens Mors og Pigernes Rokke afgav deres snurrende Akkompagnement til Sangen. Den af alle, vi syntes bedst om, var dog: »Her vil ties, her vil vies«. Den maatte han synge for os Aften efter Aften, indtil vi alle kunde synge med udenad. Saaledes stiftede jeg Bekendtskab med mange af Brorsons bedste Salmer. Endnu toner Efterklngen af dem gennem min Sjæl med en egen stille Inderlighed. — Mærkeligt var det at se, hvordan Folk, hvem Birkedals Forkyndelse hidtil var gaaet sporløst forbi, nu i stort Tal blev greben af Clausens. Søndag efter Søn-

dag blev Flokken, der søgte til Ryslinge Sognekirke, større og større — ikke saaledes at forstaa, at Birkedals Flok derved formindskedes, nej, de, der øgede Skaren, det var Folk, der hidtil overhovedet ikke havde søgt Kirkegang noget Steds. — Det blev for mange Mennesker en Hjærtesorg og for enkelte tillige en dyb Skuffelse, da Clausen nogle Aar senere, flyttede fra Ryslinge.«

Saa var da Clausens Bøn om Guds Velsignelse i den vanskelige Gerning øjensynlig ikke bedt forgæves.

Birkedals »Personlige Optegnelser i et langt Liv« bekræfter i det væsentlige Clausens Fremstilling. »Efter mange Rivninger kom vi i et virkeligt godt og venligt Forhold til hinanden.« »Vi blev meget gode Venner.« Men inden det blev saaledes, havde Clausen en hel Del at overvinde hos sig selv. Han var, som før berørt, en Mand, hvis Virksomhedstrang var stærkt udadvendt. »Han havde været vant til, hvor han før havde været, at staa som en Høvding for en stor Kreds uden paa nært Hold at have en anden Forkynder, som ogsaa indtog en Slags Hovedstilling for sin Kreds og tildels viste andre Veje til *Sikkerhed* i Troens Sag end han.« »Han havde et ualmindeligt Mesterskab i at holde Taler og Foredrag; han var altid slagfærdig og altid i Stand til at udbrede sig veltalende over sin Genstand. Om ham tror jeg at kunne sige, at han havde faaet ind at tale paa; der gaves ikke en Lejlighed, hvor han var tilstede, uden at han maatte holde Taler og tit lange Foredrag, og han søgte saadanne Lejligheder.« Man kan hermed jævnføre, hvad Sognepræst M. Ring fortæller fra Clausens ældre Dage: »Clausen og Præsten i Ødis, Jessen, holdt Menighedsmøder sammen. Jessen talte ofte ud fra en Naturbetragtning, saaledes som han havde faaet fat i den paa Køreturen til Mødet; jeg tror nok, den som Regel var mer eller mindre improviseret, og derfor kunde det jo blive langt. Saa sad Clausen og

vred sig paa sin Stol og havde svært ved at tøjle sin Utaalmodighed. Naar saa Clausen skulde tale, tog han som oftest »et lille Ord« af Skriften (et lille Ord var mindst en halv Time); ofte var det fra Davids Salmebog, som man blev dejligt hjemme i under hans Førerskab. Men da det ogsaa var improviseret, blev det oftest meget langt. Der skete da det ved et Møde, at de begge var utilfredse med den anden, fordi han talte alt for længe, og kom til mig og betroede mig det. Først Clausen: »Næ — nu siger jeg det til Jessen; her staar han og taler i timevis om alle de smaa Knopper og grønne Spirer og smaa Blomster.« Lidt senere Jessen: »Clausen tager kun et lille Ord, og saa sætter han af, og man veed ikke, hvor eller hvornaar han ender, og det veed han heller ikke selv.« — Poul Martin Møller siger et Sted: »Gamle Præster vænne dem til Snak-somhed.« Det gælder den Dag idag. Det er ikke underligt, om en saa aktiv Mand som Johannes Clausen kunde falde for den samme Fristelse.

Da han kom Vilhelm Birkedal paa nærmere Hold, kunde det ikke undgaas, at han med sit let bevægelige, »for alle Indtryk modtagelige Sind« (V. Beck) blev stærkt paavirket af dennes Syn paa Menneskelighed og Kristendom. Det varede nogle Aar, saa forhandlede de indbyrdes disse Emner. »Vor Kamp,« siger Birkedal, »kulminerede en Aften, da jeg ligefrem sagde til ham: »De er en oprigtig Kristen, men De kan ikke give en bekymret Sjæl, der spørger til Bunds, Svar paa det Spørgsmaal: Hvad skal jeg tro for at blive salig? De maa vise hen til Skriften, som *forudsætter* Fællestroen som bekendt for alle Kristne og derfor *ikke ligefrem* besvarer dette Spørgsmaal, eller De maa opstille Deres egne Meninger og Fortolkninger om Troen, som naturligvis ikke kan tilfredsstille den, der vil vide Herrens Mening og Krav. Først blev han, godmodig som han er, hjærtelig glad over denne min Fortrolighed og Tillid til

hans Sandhedskærlighed; men om Natten rejste sig hans Selvfølelse, og det tyktes ham, at jeg ved mine Ord havde gaaet ham for nær. Men dog — denne ærlige og fortrolige Ordveksling jævnedes lidt efter lidt Hjærtevejen imellem os, og vi blev meget gode Venner.«

Hvilket beviser, at de begge to var »af Sandhed« og, naar det kom til Stykket, satte den store Sag, de begge to elskede, over deres egne Personer.

Det kan godt tænkes, at det virkelig var Guds Vilje, saadan som Clausen var kommen til at tro det, at han skulde til Ryslinge. Det var ikke hans naturlige Lyst til at være i Begivenhedernes Centrum, der havde været raadende for ham. Det var heller ikke saaledes, forsikrer han selv, som Digteren C. Hostrup mente, at der ikke kunde tænkes nogen anden Grund til, at han søgte Birkedals Embede end den, at han havde til Hensigt at bekæmpe Grundtvigianismen paa dens egne Enemærker. End mindre havde han søgt det for Levebrødets Skyld. Thi hans gamle Venner paa Sjælland havde tilbudt ham tilstrækkelig aarlig Løn, naar han vilde virke frit for Guds Rige; han skulde da kun staa i Forhold til dem og kunde afpasse sit Arbejde efter sine Kræfter. I Lyset af Clausens hele senere Liv og Færden er det klart, at Clausen taler sandt, naar han siger, at det stod for ham i det afgørende Øjeblik, at han *skulde* til Ryslinge.

Vi har Lov til at formode, at det, der skulde ske ved, at Johannes Clausen kom til Ryslinge, foruden andet, var, at det skulde godtgøres for en større Kreds, at to gode og gæve Præstemænd, som med ærlig Hu forener Tro og Daab og har givet Gud deres inderste Længsler i Eje, selv om de er anbragte i en farlig Modstilling, som Medbejlere til et og samme Sogns Kærlighed og Agtelse, dog kan give Verden et Eksempel til Efterfølgelse derved, at

de i det væsentlige er hjærtensenige og derfor i Grunden ogsaa Hjærtensvenner. Og det trænger Landet til at se. Det er stort at kunne blive *Ven*. Det skal der Talent til, et eget Talent, som vi Mennesker skulde bede Gud om at faa i Eje. Det er ikke enhver givet, selv om det er enhver tiltænkt og undt. Det var en aandelig Værdi af Rang, at Johannes Clausen og Vilhelm Beck kunde blive fuldtro Venner for Tid og Evighed, trods jævnlig dybtgaaende Uenighed. De to var ofte og oftest samlede i Jesu Navn, og derfor var Han selv midt iblandt dem. Det gav dem Holdning og Styrke, Oplivelse og Trøst i svære Tider. Og det var en Værdi af lignende Betydning, at Clausen ogsaa kunde blive Ven med en Høvding i en anden Lejr, til hvem han først stod i Kampstilling. Vilh. Beck paastaar i sine Erindringer under Henvisning til Birkedals »Oplevelser«, hvor Tonen i Omtalen af Clausen unægtelig er en Smule overlegen, at Venskabet imellem de to ikke var af synderlig Værdi. Men derimod taler bestemt deres egen, ogsaa Birkedals, Fremstilling af Forholdet. Det staar fast ud fra dennes utvetydige Erklæring: *»Vi blev meget gode Venner.«*

Folkebladet »Fylla« (udgivet af Morten Eskesen) beretter i 1871: »Ved Grundlovsfesten 5 Juni talte Clausen ved Festmaaltidet for Birkedal og hans Familie, som han bød velkommen paa den nye, af Clausen stiftede Højskole i Ryslinge. »Det er mig en inderlig Glæde,« sagde han, »at se Birkedal og hans Familie og saa mange af hans Venner her i Skolen i Dag. Det var for mig, da jeg drog ind i Præstegaarden, som Tagdryppet var Taarer fra den Familie, som maatte drage bort derfra. Men længe kunde vi ikke mødes, og jeg kan sige, at Birkedal og hans Venner har vendt det »lodne« ud imod mig, og det skal heller ikke nægtes, at jeg og mine Venner har gjort Gengæld; men det er bedre at vende det lodne ud end at vende det ind,

og her har vi atter et Bevis for, hvad Friheden kan udrette; thi det var først, da Tanken opkom om at rejse en Mindestøtte for Frihedens Giver, at vi mødtes, og da vi først mødtes dér, fandt vi, at der var endnu meget mere, vi kunde dele. Og det synes mig ogsaa at være et godt Vidnesbyrd for Friheden, at her i Sognet kan leve to Menigheder i Venlighed og god Forstaaelse trods det, at vi har forskelligt Syn paa dette eller hint. Jeg beder derfor Forsamlingen raabe et Leve for Pastor Birkedal og hans Familie,« hvilket Leve kraftigt istemtes af den talrige Forsamling. Birkedal takkede. »Det er underligt,« ytrede han, »at høre, at jeg har vendt det lodne ud; thi i visse bløde Øjeblikke synes jeg, at jeg er det fredeligste Menneske af Verden; men i andre Øjeblikke føler jeg ganske vist nok, at jeg kan være haard nok til at vende det lodne ud. Men der gives to Slags loddent. Der er for det første Svinebørster; de river og stikker, men varmer ikke. Men der er ogsaa loddent, der varmer, og vi har tit været varme, ikke sandt, Clausen! (Clausen: Jo!). Ja, jeg smiler ved at tænke paa vort første Samliv her. Mødte vi hinanden, gik vi strunkt forbi og lettede nok saa fornemt paa Hatten og hilste gensidig: »Goddag, Hr. Pastor!« Men nu behøver vi ikke at lette saa højt og fornemt paa Hatten, naar vi mødes, men kan trykke hinanden i Haanden, se mildt paa hinanden og tale kærligt sammen. Og endnu eet vil jeg fremhæve, hvori vi kan mødes, og det er i Felt-raabet: »Frem, Bondemand, frem!« Ja, mine Stamfædre var Bønder; jeg har elsket den danske Bonde fra min Barndom, og jeg føler mig overbevist om, at det er det Samfundslag, som nu skal frem.«

Ved den nævnte Fest afsløredes et Mindesmærke for Frederik den syvende paa en Plads, hvor tidligere Sognets Fattighus havde staaet. Clausen havde faaet den Tanke, at Pladsen nu kunde overlades til et Mindesmærke for

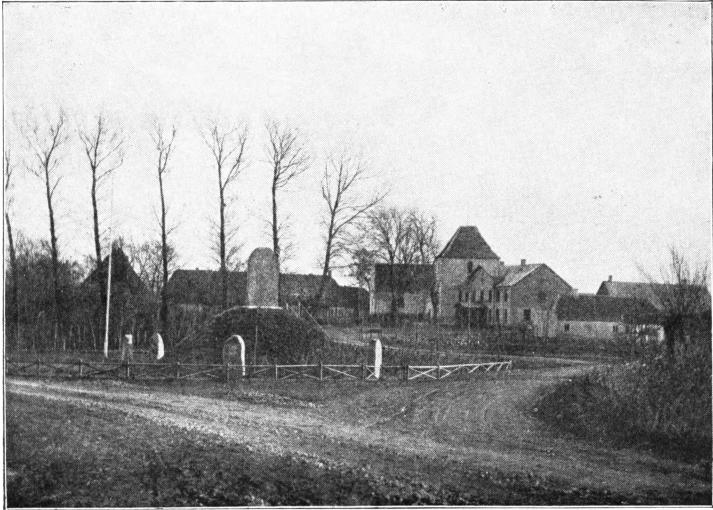
den folkekære Konge og til en offentlig Forsamlingsplads. Han henvendte sig til Birkedal og hans Menighed med Forslag om Samarbejde, hvilket Forslag blev modtaget med Glæde. Arkæologen, Professor Magnus Petersen skænkede Tegningen til Mindestenen, som blev hentet i Uddevalla i Sverige. Paa dens Forside udhuggedes en Kongekrone paa en Danebrogsfane og en Egegren, og nedenunder dette Vers af den fynske Digter Mads Hansen:

Den Aand, der hused
i Oldtids Haller,
som Guder skabte
og Kæmper kaared,
genvakt ved Frederik,
den folkekære,
hin Drot den satte
en evig Bavta.

Paa Stenens Bagside er med Runer hugget i en oldnordisk Drageslyngning: »Danske Mænd og Kvinder rejste denne Sten til Minde om Frederik d. VII«. Stenen, der vejede 20,000 Pund, blev anbragt paa en Jordhøj paa 8 Alens Højde. Rundt omkring Højen sattes 6 Bautastene, hvori er indhugget: 1) 5. Juni 1849, 2) Læssøe, Schleppegrell, Bülow, Rye, Krogh, Helgesen. 3) Bov 9. April 1848. 4) Frederiksstad 4. Oktober 1850. 5) Frederits 6. Juli 1849. 6) Isted 25. Juli 1850. Nu er Pladsen, som den Gang var aaben, groet til med store Træer, og det hele har faaet et noget overgemt Præg; Stenen er ligesom for stor, svarer ikke rigtig til den funktionalistiske, overædruelige Tankegang, der er raadende i Nutidens Danmark. Om de to Præster saa Pladsen nu, og Nutidsmennesker færdes ligegyldige forbi, maatte de udbryde med hinanden: »Ak, hvor forandret!« Siden fik Clausen rejst mange andre Mindesmærker. Og det var, som han hele Tiden maatte begrave opbrugte Idealer og selv i manges Øjne mere og

mere blev et Levn fra forgangne Tider. Saadan er Livets og Verdens Gang.

Den romantiske Birkedal optog Feltraabet: »Frem, Bondemand, frem!« Ak, det varede ikke saa grumme mange Aar, inden han med Smærte saa Bondens Interesser

Frederik den 7.s Mindesmærke. Bagved ligger Ryslinge Præstegaard.
Til højre Kirken og Højskolen.

Billedet taget 1872.

dreje derhen, hvor der laa stærkt begrænsede, særdeles jordiske Opgaver for Haanden. Birkedal, om hvem man har sagt, at han *løftede* sine Tilhørere (medens Frits Bojsen *bevægede* dem og Svendsen, Jelling, *vidnede* for dem), han maatte erfare, at Bønderne, som til at begynde med gærne lod sig løfte, paa et vist Tidspunkt gav sig til at spørge om, hvad der realiter kom ud af Løftelsen, ogsaa den nationale; og saa gled de fra Romantikeren og vendte sig paany, om end tillige paa en ny og god Maade, til det jordborgerlige og lod de mere for Foden liggende politiske

Interesser vederfares Retfærdighed. Clausen, hvis Hjærte det løftende og varmende ogsaa laa nær, var aldrig saa romantisk som Birkedal, om end hans Syn paa de folkelige Idealer ikke laa langt fra dennes. Han var *jævnere*

Fra et Ophold i Rom. Bagest: Jeansson. Mellemst: ?, Thor Pontoppidan. Leth. Forrest: Overlæge Claudi, Clausen.

end Birkedal, mere »almindelig« og uden at være egentlig praktisk søgte han sit Liv igennem med Forkærlighed at faa Kristenlivet indarbejdet i Dagligdagens praktiske Behov. Clausen var ogsaa her, som saa tit, den, der fik Ideen til nye Opgaver, og hans Forslag om Optagelse af sociale Opgaver blev senere knæsatte af den særlig københavnske Indre Mission.

Ud fra sin Værdsættelse af det jævne, folkelige Aandslivs Værdi forfægtede Clausen i »Dansk Folketidende«, udgivet af Høgsbro, for 4. Dec. 1874 den af Folketingsmand C. Berg udkastede Tanke, at »han kunde ønske, at Landets Tronfølger skulde lære Folkelivet at kende ved et Ophold i en eller to Maaneder ved en af Landets Højskoler«. Der

Johannes Clausen foran Ryslinge Højskole.

Fra Halvfjerdserne.

var Folk, der havde misforstaaet Berg, som om han havde fornærmet Kronprinsen ved at mene, at han trængte til det Lavmaal af Kundskaber, som en saadan Skole tænktes at skulle give. »En Kundskabsskole,« siger Clausen i den Anledning, »behøver man ikke Maaneder for at lære at kende; det kan ske i nogle Timer ved at overvære en Eksamen. Anderledes med Højskolen; den vil visselig efter Evne i den korte Undervisningstid meddele Kundskaber, eller maaske rettere Anvisning til Kundskaber, men den lægger Hovedvægten paa at vise deres Betydning i *Livets* (Aandslivets) Tjeneste; thi Livet selv, det menneskelige og folkelige, at

vække, nære og udvikle dette, er Højskolens Hovedformaal. Den historiske, mundtlig meddelte Undervisning er Hovedmidlet dertil. At lyse op over Menneskeslægtens Levnedsløb i store Træk i det hele og over vort eget Folks Historie i det enkelte, at betragte dette i Troen som en Guds Styrelse og derigennem bringe de unge til Selvbevidsthed og Selverkendelse som Led af den hele Menneskeslægt og til hjærtelig Forstaaelse og aandelig Befrugtning af vort Folks Aand, til Samfølelse i Sorg og Glæde med dets Stilling i Fortid og Nutid, dette er Højskolens Maal. Højskolens Oplysning er en saadan, at den har Værd og Betydning for enhver Alder, Stand og Stilling. Lige saa lidt som man vil undre sig over, at et Menneske bliver ved at lytte til Evangeliet hele sit Liv igennem, trods det, at han har hørt derom eller er bleven undervist deri som Barn, lige saa lidt er det til at undres over, om Mennesker i de modnere, ja selv ældre Aar vil lytte til aandelig Oplysnings Tale; thi dennes Væld er uudtømmeligt, som dens Omraade er ubegrænset; den er ikke et Pensum, som skal læres udenad, men den er et stedse rindende Kildevæld til Livets Løftelse, Forfriskelse og Udvikling.« Clausen er enig med Berg i, at Kronprinsen ved et Ophold paa en god Højskole, ved given Lejlighed og paa en for ham afpasset Maade, vilde have Glæde og Udbytte deraf. Forslaget nød dog ikke Fremme hos rette Vedkommende.

Birkedal og Clausen prædikede i hinandens Kirker, Birkedal holdt historiske Foredrag paa Højskolen, og Clausen holdt Bibellæsninger og Møder i hele Omegnen, hvor Birkedals Kirkefolk udgjorde Hovedparten af Tilhørerne. F. Eks. i Ferridslev i Rolfsted Sogn holdt Clausen Foredrag, og efter Foredragene var han oftest i en Gaard sammen med en Kreds af Tilhørerne, hvor Samtalen gik ivligt og aandelige Spørgsmaal drøftedes. Clausen var

gærne munter og fuld af Lune. En Kone disputerede med ham og gjorde Indvendinger imod hans Tankegang: »Ja, men, Clausen! . . .« sagde hun. »De skal ikke sige *Jamen*, De skal sige *Amen!*« sagde Clausen. Ingen af de to Præster havde særlig Interesse for jordisk Gods. I Anledning af en i den Tid opstaaet Interesse for at afskaffe tyske Forstavelser (be, ge, an osv.) i danske Ord (bestyre, besigtige osv.) erklærede Clausen en Gang: »Ja, Birkedal og jeg er ogsaa med i Sprogrensningen; vi vil have dette fremmede »be« afskaffet; for vi kan *tale*, men vi kan ikke *betale!*« (Chr. Richardt gjorde sig skyldig i den samme Vits i en lidt anden Form).

Clausen prædikede i mange Aar hver første Søndag i Maaneden to Gange i sin Kirke, for at de mange fra andre Sogne efter at have været i Valgmenighedskirken, hvor der var Gudstjeneste Kl. 10, kunde komme i Sognekirken om Eftermiddagen. Det var rige Tider for Ryslinge-Egnen. Ikke mange Steder i Danmark har man før eller siden set en saadan Kirkefærd Søndag efter Søndag. Vejene var bogstaveligt overfyldte af Kirkefolk, ofte mange Mile borte fra. Ved en Korsvej delte Strømmen sig, men tit stod Folk uvisse om, i hvilken Kirke de den Dag skulde søge deres Opbyggelse.

Den arbejdsivrige Clausen gjorde desuden mange Rejser i Indre Missions Tjeneste, indtil han under Paavirkning af Birkedal kom til at se med kritiske Øjne paa Missionens Tale om »Omvendelse« og »Skellet«. Den mer end praktiske Vilhelm Beck ønskede at gøre det kristelige Livs Ytringsformer saa haandterlige som muligt. Det frastødte hans Ven, som mere havde Øje for det aabne, det strømmende, uafgrænsede. Følgen blev, at Clausen i 1874 udtraadte af Missionens Bestyrelse. Hans Afvigelser fra de Synsmaader, som Beck kaldte »de gamle«, mærkedes paa mangfoldige Maader. Først ved at Clausen fik oprettet en særlig fynsk

kirkelig Forening, som, omfattende de forskellige Retninger, navnlig skulde virke for Kærlighedsgerninger iblandt de troende, desuden ogsaa for Hedningemissionen. Og da »den indre Mission« nogen Tid i Forvejen havde slaaet til Lyd for en Mission blandt vore Landsmænd i Amerika, anmodede han Beck om, at »den indre Mission« vilde overlade denne Sag til hans fynske Forening, hvilket ogsaa skete og blev Anledningen til, at denne Sag blev »spillet over i Grundtvigianernes Hænder«, som Beck udtrykker sig, skønt der var en Bestemmelse om, at der skulde ansættes Præster i Amerika saavel fra »den indre Mission« som fra den grundtvigske Lejr. Senere opstod der et Brud derovre, og der dannede sig to danske Kirker. Fremdeles mærkedes Forskellen i Becks og Clausens Syn paa Arbejdet ved de aarlige Møder med Indre-Missionærerne, hvor der begyndte at vise sig Tegn til, at disse vilde dele sig i to Grupper, efter de to Lederes forskellige Syn. Det stod klart for Beck, at dette vilde føre til Missionens Splittelse og Undergang. Enden blev da, at Clausen, til Becks store Sorg, men uden at deres Venskab led noget Skaar, som nævnt traadte ud af Styrelsen.

Saa længe Clausen var i Ryslinge, var han, som man vil have forstaaet, i betydeligt Mon underkastet den Indflydelse, der udgik fra Birkedal. Denne skildrer Stillingen saaledes: »Da vi efter de første Rivninger kom i saare venligt Forhold til hinanden, mildnedes lidt efter lidt hans mørke Syn paa Menneskelivet, og i et af de sidste Aar, vi var sammen, kom han til mig og erklærede, at nu gav han den grundtvigske Betragtning Ret og var kommen til at se, at det var »Ordet af Herrens Mund« ved Daaben (Pagten), der var Kristendommens Kærne og Grundkilden til alt kristent Liv; han tilføjede vel, at det ikke var de grundtvigske Ordføreres Udviklinger (han kom lige fra et grundtvigsk Vennemøde i Odense), der havde bevirket

dette Omslag: det var tværtimod slaaet selvstændigt ned som et Lyn i ham, og fra nu af sagde han »Vi Grundtvigianere«. Jeg skal ikke nægte, at jeg ikke slog særlig Lid til Fastheden af denne Bekendelse, ikke fordi jeg tvivlede det mindste om, at han selv fuldt ærlig og oprigtig troede, hvad han sagde, men fordi jeg saa tit havde erfaret, at saadanne Strømninger ikke havde afgørende Betydning og snart kunde afløses af en anden Strømgang hos ham. Og det viste sig jo ogsaa efter hans Bortgang fra Ryslinge. Nu er der vel ingen, og vel heller ikke ham selv, der vil kalde ham Grundtvigianer.«

Det er sikkert rigtigt nok, at Clausen let blev betaget af en for ham ukendt Aandsstrømning, naar han forstod det i den, som havde med Renhed og Godhed at gøre. Men lige saa sikkert er det, at det egentlig bærende i hans aandelige Opbygning var af en endog usædvanlig Soliditet, sig selv ligt til enhver Tid. En Tid var han stærkt optagen af Bjørnstjerne Bjørnson. I Julen 1870 laa han syg af Skarlagensfeber, som havde bortrevet en lille Dreng, Johannes. I Bedringstiden læste han den norske Digters Bog »Arnljot Gelline« og blev stærkt greben af den. Han kunde da ikke lade være at sende Bjørnson en Tak: »Til Digteren Bjørnstjerne Bjørnson! Mig kender De ikke; Stedet, hvor jeg bor, kender De. De har her en Ven, Vilhelm Birkedal, som ofte taler om Dem med stor Hjærtevarme og stort Haab om, hvad Herren ved Dem vil føre frem i Norden. Vi rejste en Gang sammen, 1856 paa et Studentertog, til Upsala. Vi talte ikke sammen. Siden fik De en stor Gerning, jeg en lille. Død og Sygdom gæstede mit Hjem i denne Jul; trangt var det. Jeg kunde ikke komme til at hæve min lille Røst i min Menighed om vor Frelser. Saa trængte jeg saa meget til Løftelse. Deres »Arnljot Gelline« blev en Juleprædiken for mig. Mit Hjærte er saa fuldt deraf. Jeg maa sige Dem Tak af mit inderste

Hjærte, som jeg har takket Herren for dette Nordlys. Hvor skal det lyse! Maaske ikke saa meget straks, som naar det bliver mørkere, end det nu er — naar der kommer en stor Afgørelse. — De faar Tak fra Store i hele Norden; De vil ikke forsmaa en Tak ogsaa fra de Smaa; vi er dog Brødre i Norden og i Guds Rige. Johannes Clausen, Præst.«

Omtrent omgaaende fik Clausen følgende Svar: »Da Deres tak kom varmest til min sjæl af alles, vistnok fordi den kom fuldest og ud af den sjæls-situation, som lægger hvert ord rigt ned — så lad mig få takke Dem igæn. Ja, det er undertiden, som det synes mig, Herren har troet mig et lidet under i denne bog, — men det er undertiden, at jeg ikke tror højt om dens magt og tænker som så, at havde du været helere selv, så havde du fåt flere med dig. — Jeg er selv, ser De, i mange stykker en ganske ynkelig fyr. Jeg har noget i mig af dette, som jeg synger om; men aldrig kommer jeg længere æn til at synge om det. Jeg blir siddende her med teater og digt, bare handlingens skin, synes mig, dog undertiden mere, men ikke det, jeg størst længes til, og som vilde kunne samle min sjæl helt, i den hele uendelige hengivelse over til en begynnelse ikke engang i Gud, slig som med Arnljot. — Dog Herren være lovet, jeg er istand til barnligere at lægge mig op til Ham, og jeg skriver dette i tårer, så De vil forstå, at digt er dog ikke bogen bare; der er noget mere med. Det er det eller den, troen på Gud har skabt, som Arnljot begejstres af, det er dens gærning i en sjæl, på et afsyn, i en handling, sådan som den lå over Olav. Det går mig ligeså, jeg møder i værden intet dejligere æn et sådant menneske. De er vist én af dem; jeg længes til Dem. Ti det har jeg set, at sådanne vælges ikke efter vore love. Tak, at De søgte mig, De har gjort mig så godt. Deres ærbødige Bjørnst. Bjørnson.«

Der skete i de følgende Aar en stor Forandring med den norske Digter; nationalt skiftede han Signaler, og religiøst kom han bort fra den kristne Tro. »Den ynkelige fyr«, som havde været ydmyg overfor Gud, blev nu kry i sin Glæde over at være i Pagt med Udviklingen. 25 August 1878 skrev han fra Aulestad: »Nej, kjære Clausen, jeg er i den forstand ikke længere en af eders. Jeg holdt længst ud blandt de kirkelige*), fordi de havde dog sans for det menneskelige, det fribårne; men den forargelse, hvormed også disse optog — først mine ord om den nu-værende kristendomsforkyndelse i Norge, så om den persisk-jødiske djævle-myte, lod mig først drage ørene til mig, så — ænnelig, ak, alt for sent! — bryde den skranke, kortsynte, fromme forældre og hjæmliig sædvane havde sat mit liv, så det paa langt nær ikke er blevet til det, som det skulde. — Mig tilhører det at bryde igænnem, og dette, som jeg æfter hine kaldte *at tvile*, det er så ænnelig — skønt meget, meget for sent — blevet mit livs manddom, min kraft, min ære. Nu er jeg i sanhed — ikke den absolute; ti nu ved jeg, at den har ingen Jeg tror nu, hvad jeg ved, og jeg gør, hvad jeg tror, — og deraf har jeg taget en frejdighed, som jeg aldrig før har ejet. Den hele hengivelse, nu har jeg den! Min Gud er nu — ænnelig! — ikke Jødernes grusomme, urimelige, uforstandige for 2000 Aar siden; nej nu kan jeg give ham den højeste forestilling, som mennesket magter, væl vidende, at menneskene æfter mig vil nå en tusen gange højere; ti han er *uænnelig*. Han er visselig mere æn tre gode guder i et ynkværdigt slagsmaal med en stakkels ond aand. Vil De vide mere? formodentlig ikke. Men lad mig lægge til: det er med eder, *hvem den hele hengivelse lykkes*, at jeg føler mig i pagt Tak for brevet, d. v. s. for hjærtelaget! Men Gud skal vide, at jeg takker Dem

*) D. v. s. Grundtvigianerne.

ikke for Deres mystiske sammenskrift om kongedømmet [en Bog af Clausen 1877; Bjørnson var Republikaner]. Også De er ved jødernes tro skrumpet ihob, så De ikke engang tør længes til rankvoksen menneskelighed, æller tænke de tanker! Deres vän Bj. Bjørnson.«

»Nordlyset«, som Clausen mente at have set, blev en Skuffelse. Og »den hele Hengivelse«, som Bjørnson talte saa norsk og saa selvtillidsfuldt om, faldt Clausen for Brystet, da den tog Form i et Foredrag, »Engifte og Mangesgifte«, som Bjørnson gennemrejste Danmark med i 1887. Clausen kunde ikke se andet end, at Rejsen væsentlig set var en Theaterforestilling med det for Øje at tjene mange Penge. Han hilste paa Bjørnson, da »Foredragsbeholderen« (som en uskyldig, lille Pige en Gang fejlagtig titulerede en Foredragsholder) ankom til Slagelse med sin Tale, men Mødet var køligt. Og Clausen lod ham vide, at han agtede at angribe ham offentligt. En Snes Aar senere mødtes han med ham paa Skamlingsbanken, men heller ikke denne Gang var det til synderlig Glæde for nogen af dem.

Han *mindede* iøvrigt selv i betydeligt Møn om Bjørnson. Han løftede sit Hoved lige saa højt, om ikke højere, end Norges »raske Gut«. Virkningen blev ingenlunde ringere af, at han var lille, tæt, rund af Skikkelse. Ved hint Møde paa Skamlingsbanken stod han godt til Bjørnen: »flagrende, opknappet, sort Frakke, den store Bulehat klemt fast paa det knejsende Hoved og de mørke, sikre Øjne gnistrende ivrige, som i en *Slags* Ekstase, paa Kogepunktet efter *sin egen* Tales varme Glød, opstemt, betaget.« (Saaledes skildret af en af hans Kapellaner, J. W. Nellemann). Han overgik den norske Digter i Sluttethed, fordi han i sin Ungdom — i Modsætning til denne — havde tænkt »baade Livets og *Dødens* Tanker.«

Hvor Aandernes Kampe udfægtedes, dér var det hans Lyst at være. Det var en Selvfølge, at han, i lige Grad

folkeligt og kristeligt oplødet som han var, maatte være med i Askov 30 Juli 1874, da Vilhelm Birkedal, uden Hjemmel i dansk Kirkelov, bistaaet af en Kreds af overvejende grundtvigske Præster, ordinerede Cornelius Appel til sønderjysk Frimenighedspræst.

»Livet blusser, Livet daaner«, som det hedder hos Poul Martin Møller. De Aar, Clausen var i Ryslinge, fra 1865—77, var den rigeste Tid og for saa vidt den lykkeligste Tid i hans Liv, da han, som var anlagt for at blusse, mødte en med ham i mange Maader ligestemt Medarbejder i det kristne Opbyggerarbejde, en Mand, der som han selv ofte havde »Begejstringens Ørn svævende over sin Isse«, og Tilhørere, der ved deres Forstaaelse bar Ved til de Baal, han tændte. Clausen, hvis brusende Temperament ikke godt kunde taale et vegeiterende Liv, endsige de Kaar at skulle »daane«, havde i Ryslinge, trods det, Birkedal kaldte »Rivninger« (hvilket er bedre end træg, død Modstand) mere end noget andet Sted faaet Betingelser for at kunne blive »brændende i Aanden«, og han blev det tilfulde. Fordi han selv følte, at han havde haft sin bedste Tid i Ryslinge, ønskede han ved sit Livs Ende at blive jordfæstet dér.

DANMARKS FORSVAR

1877 flyttede Clausen fra Ryslinge, væsentlig paa Grund af, at han, der ikke var synderlig praktisk, havde Besværligheder med sit Landvæsen. Han blev saa Præst i det 1½ Mil derfra liggende Nørre Lyndelse og Højby, hvor han fik Tilslutning fra Folk, der havde hørt ham i Ryslinge. Især efter at der var indtraadt et venligt Forhold mellem ham og Birkedal og deres Menigheder, deltog han i en Mængde Folkefester og Møder hele Fyn over. Ved disse Fester lød der stadig varme Ord og fuldttonende Sange om Fædrelandet, særlig om Genvindingen af Sønderjylland, i Samklang med den Tale, der stadig førtes paa Højskolerne. Men det forekom Clausen, at det blev ved Taler og Sange, det var Ord og atter Ord; der skete intet, der pegede hen imod, at der blev gjort noget alvorligt for at rejse nye Værn for Danmark, efter at de gamle var faldne. Han følte denne Modsætning som en pinlig Usandhed. Med Interesse læste han Dr. Rosenbergs »Dansk Ugeblad«. I Foraaret 1874 fremkom i dette Blad fra Lærer Hansen i Flinterup, Gyrstinge Sogn ved Sorø, et Opraab til Folket og Rigsdagen om dog endelig en Gang at gøre noget for det alt for længe forsømte Forsvarsvæsen. Denne Mand henviste til en Bevægelse med samme Øjemed i Holland, hvis Stilling som lille Stat i saa meget ligner Danmarks. Opraabet fremkaldte den saakaldte »Sorø Adresse«, der fik 27,000 Underskrifter, samt en fynsk Adresse (denne sidste væsentlig underskrevet af Venstre-mænd, hos hvem Folkevæbningstanken var stærkt fremme).

Blandt københavnske Officerer opstod en tilsvarende Bevægelse, med Artillerikaptajn Th. Schou som Hovedmand. Denne kom 1878 til Ryslinge Højskole, hvor han holdt Foredrag om Forsvaret, navnlig om Nødvendigheden af Københavns Befæstning, hvilket Foredrag Clausen hørte.

Den 6 Juli 1879 holdtes der en Fest i Stenløse, i Nærheden af Nørre Lyndelse. Clausen var opfordret til at tale, men sagde Nej. Følelsen af det usande i at blive ved med disse mange Taler om Danmark, naar man lod det hellige værgeløst, var bleven stærkere og stærkere i Clausens Sjæl. Samme Dag tog han til Odense. Da han om Aftenen kørte hjem, hændte der ham noget underligt paa Vejen mellem Hjallesø og Vollerslev. Han skildrer det selv saaledes: »Det var, som en Røst lød ind i mit Hjærte, der blev ganske forunderlig grebet og bevæget. *Det er jo Løgn med alle disse Taler om Fædrelandet, naar der ikke bliver gjort noget for dets Forsvar.* Et Par Dage efter kom et Par Vaabenbrødre fra Lyndelse By og bad mig om at tale ved en Fest i Lumbyholms Skov tæt ved Lyndelse den 25. Juli til Minde om Istedslaget. Jeg vægrede mig straks og sagde Grunden. De trængte imidlertid stærkt ind paa mig. Jeg kunde ikke modstaa gamle Soldaters Bøn og lovede saa at komme. Inden Festen kom jeg til at læse Henrik Ibsens »Brand«. Særlig greb dette mig:

»Brand:

Pløj allerførst i Havet ned
jert Præl om Fædres Herlighed.
Ej Dværg blir mandshøj, skønt han har
en Goliath til Oldefar.

Fogden:

Der ligger Vækst i store Minder.

Brand:

Naar Mindet sig til *Livet* binder;
men I af *Mindets Gravhøj* hul
har bygt jer *Sløvheds Skalkeskjul*.«

Saare nødigt, med et trykket Sind gik jeg ned til Festen. Da jeg kom op paa Talerstolen og saa ud over den lille Forsamling, om hvilken jeg vidste, at de fleste kun brød sig om Gøglet, Drik og Dans og var sløve for Fædrelandet, at de lidt — skønt ved en Vaabenbrødefest — tænkte paa eller havde Følelse af, hvad Dannebrog, som vajede trindt omkring, krævede af dem, var der Oprør i mit Sind. Jeg talte skarpe Ord. Da jeg med løftet Stemme udraabte Ibsens ovenfor anførte Ord, kom det som Lyn fra en klar Himmel over de forsamlede. Lægen Johan Meyer, som boede i Lyndelse tæt op til Præstegaardens Have*), var med ved Festen. Vi to gik straks, da jeg havde talt; det var os lige modbydeligt at blive ved Festen. Da vi ad en lille Hulvej, som fører fra Skoven op mod Byen, gik hjem, kunde vi høre Musiken spille Melodien til »Den tapre Landsoldat«. Da Meyer hørte disse Toner, kastede han sig hulkende ned paa Hulvejens Skraaning og sagde: »Nej, jeg kan ikke holde det ud! Det stakkels Fædreland!« Dette greb mig stærkt og øgede den Bevægelse, som allerede var i mig. Men jeg var glad ved, at der dog var eet Menneske, som delte min Smerte. Jeg glemmer aldrig dette Øjeblik i Hulvejen. Nogle Dage efter, i Begyndelsen af August, kom min Svoger, daværende Artilleriløjtnant [senere Krigsminister] V. H. O. Madsen, med sin Familie for at tilbringe noget af Sommerferien i Præstegaarden. Han var knap kommen indenfor Døren, før jeg sagde til ham: »Jeg har været i en underlig Bevægelse i den sidste Tid, Nat og Dag. Det er mig en knugende Tanke, at Danmark ligger forsvarsløst. Tror du dog ikke, det var muligt at gøre noget, at man skulde kunne rejse en Stemning, en Bevægelse i Folket, saa der kunde gøres noget andet end

*) Den initiativrige Clausen havde straks efter sin Ankomst til Lyndelse sørget for at skaffe en Læge til Byen. Meyer var Søstersøn af Minister Hall og Søn af en Kommandør.

holdes Taler? Disse er jeg bleven led og ked af!» »Jo,« svarede han, »nu er der noget at gøre; thi nu har vi faaet en Minister, som vil noget« (General Kauffmann).

Nu fulgte nogle mærkeligt bevægede Dage i Lyndelse Præstegaard. Det var dejlige Sommerdage. I den smukke

General Madsen som Kaptajn.

Præstegaardshave færdedes Madsen, Meyer og jeg idelig. Og alle vore Samtaler drejede sig om Fædrelandets Forsvar, om hvad der var at gøre for at rejse en Bevægelse i Folket for Forsvarssagen. Vi var faa og smaa. For menneskelig, fornuftig Betragtning maatte vi tænke: Hvor er det muligt? Partipolitik, aandelig Sløvhed, Mangel paa Syn for Sagens store Betydning alle Vegne! Hvorledes skulde vi kunne løse denne Opgave? Men saaledes tænkte vi ikke; thi Aanden, Fædrelandets Aand, susede over og i os. Vi

spurgte ikke: Hvorledes kan det ske? Aanden sagde os: *Det maa ske!* Alt laa selvfølgelig dunkelt, i Taage for os. Men naar jeg nu tænker tilbage paa disse underligt bevægede Dage, da ligger de i et velsignet Lys for mit Øje. Her var en Begyndelse til noget, som skulde blive af Betydning for Danmark. Nu var Stunden kommen, da Sagen skulde træde frem i fuld Klarhed og Kraft. Naar jeg skriver dette, er det ingenlunde for at rose eller prale af, hvad vi den Gang følte og satte i Gang. Det var ikke vor Fortjeneste, men Fædrelandets Aand taledes og virkede i os. Men vel kan man være saare taknemlig og glad, fordi man blev benyttet i denne store Sags Tjeneste. Hin Tid og de første Par Aar derefter hører til de skønneste i mit Liv. En underlig Varme og Styrke fyldte mit Hjærte. Den Bevægelse, som greb mig og førte mig til Omvendelse og Tro i mine første Præsteaar, Livsglæden i min aandelige Morgenstund i de helliges Forsamling, angik vel en større Sag, Salighedssagen. Men den Erfaring har jeg tit gjort, men aldrig rigere end i hine Dage i Nørre Lyndelse, at Kærligheden til Fædrelandet og Arbejdet for dette ikke svækkede min Tro eller kølnede min Kærlighed til Herren og hans Rige. Jeg mindes tværtimod, at jeg ingensinde har kunnet bede inderligere eller vidne varmere i Kirken end i de Tider, hvor Tanker, Følelser, særlig i Sorg, bevægede mit Hjærte. I hine Dage i August 1879 og hele Aaret 1880 var jeg i en meget stærk Bevægelse og Virksomhed hjemme og hele Landet over. Hjemme modtog jeg og skrev en Masse Breve, Avisartikler, Pjecer osv., men alt dette forstyrrede aldeles ikke min Præstegerning. Jeg kunde Lørdag Formiddag, ja Søndag Morgen lige før jeg skulde i Kirke, faa Breve af Vigtighed, som stærkt optog mig. Men det spredte ikke mit Sind eller forstyrrede min Ro og Fred. To Strømme — Tro og Kærlighed til Fædrelandet — kunde samtidigt udgyde sig i mit Hjærte. Den

ene forstyrrede eller standsede ikke den anden. De løb sammen i een Strøm og bar mit Hjærte opad. Sagen var for mig en Bønnens Sag. I et lille simpelt Loftsværelse, som jeg havde faaet lavet i Lyndelse Præstegaards østre Gavl, har jeg mangfoldige Gange paa mine Knæ ved Nat og ved Dag bedt for Danmark, bedt om, at dette eller hint, som vi tog fat paa, maatte lykkes. I Bønnen søgte jeg Kraft, naar Bevægelsen og Arbejdet var nær ved at overvælde mig. Her har jeg siddet det meste af mange Nætter og skrevet en Mængde Breve, Avisartikler og Pjecer . . . Men aldrig har jeg givet mig af med Partipolitik og kun med Politik, naar den angik det fælles Fædrelands Vel, og da næsten alene Forsvarssagen.«

Clausen gentog ofte Daudets Ord: »Politik, jeg hader dig, fordi du ødelægger Fædrelandskærligheden«. Det er der nok noget om. I den indre Politik skal man nødvendigvis — i Følge Sagens Natur — have Modstandere. Og det fører let, og lettest, til, at Folket deles i mer eller mindre *fjendtlige* Lejre, hvis Troskab imod de politiske Idealer maales ved det Had, man nærer. I Danmark har det i lange Tider været saadan, at det nationale er noget mistænkeligt noget. National Oppustethed og Hulhed er blevet slaaet i Hartkorn med sand og dyb Fædrelandskærlighed. Fordi der faktisk eksisterede nationalistiske Rumlere og Hurrapatrioter, maatte de, der i al Stilfærdighed var tro imod Folkets aandelige Arv, finde sig i at blive indrangerede imellem disse. Alle smukke Ord for nationale Livsytringer fik sort Kokarde paasat af det berygtede danske Grin. I samme Forhold som den tyske Folkefølelse svulmede, mattedes den danske. Det blev let at gøre troligt, at Folk af Clausens Støbning i bedste Fald var virkelighedsfjerne Romantikere. En Mand som han, der havde svært ved at tale den ny Tids Sprog, maatte af den Grund finde sig i at blive betragtet som forældet,

udrangeret, endskønt det nu maa erkendes, at han var endog særdeles solidt rodfæstet i Folkets Livsgrund. Brat blev Danmark i Nederlagsaaret ramt af det brutale Slag, kastet haardt til Jord, skaanselsløst stillet Ansigt til Ansigt med den bitre Virkelighed: Afmagten, Nytteløsheden. Brudt og lammet. Og Lammelsen virker den Dag idag. Vort Folk er stærkt lidende af Mindreværdsfølelse, har faaet en unaturlig Smag for det brøkdelte. Som Lægen i Lyndelse, Johan Meyer, i 1895 bittert skrev til Clausen: »Halvvejen er nu en Gang de danskes Vej til Ros og Magt. Det er utænkeligt, at de danske nogensinde, som Folk, kan gøre noget mere end halvt færdigt.« I *det* Stykke var Clausen *ikke* en »almindelig«[«] Dansker. Halvheder gav han sig aldrig af med. Det var vel ogsaa derfor, at hans Tale mangen Gang slog imod en død Væg. Han blev »Nabo til sin egen Tid«, faldt ikke sammen med den. Paa den anden Side *forstod* han heller ikke det mere jævnmødige, tilbageholdende i dansk Folkekarakter, der langt fra altid er enstydigt med Træghed eller Sløvhed. Han kunde nok gøre de tvivlende Uret, idet han ikke forstod, at de dog skulde *overbevises*, inden de kunde fradømmes Interesse for den Sag, han saa varmt forfægtede. Og unødige Misforstaaelser fremkom der en Del af. Folk kunde i det hele gøre hinanden den Tjeneste at tale om den samme Ting, naar de bruger de samme Ord! Det gælder ogsaa Begrebet »Livssag«, som der blev Strid om. En hævdede, at Forsvarssagen nødvendigvis og selvfølgelig maatte være Danmarks »Livssag«, saa sandt som et Folks saa vel som et Enkeltmenneskes Selvstændighed hviler paa dets Uafhængighed. En anden gjorde med Overbevisning gældende, at et Folk lever ud af sin aandelige Kraft og ikke ved materielt, fysisk Værn, samt at det derfor godt kan bevare Livet under fremmed Herredømme. Det er rigtigt, men man skal hverken friste Gud eller Skæbnen; thi *to* Ting er mulige:

enten, hvis Folket har Enebærbuskens Karakter, kan det trædes ned, men retter sig livskraftigt igen, *eller* det sygner og svækkes og lever et kummerligt Liv. Og vi veed ikke med Sikkerhed, om det danske Folk hører til de uovervindelige. Et Folk faar kun som Antæos fordoblet Kraft ved at kastes mod sin Moder Jorden, naar denne »Jord« er ensbetydende med dets aandelige Arv, de Minder, som det har taget i Besiddelse. En Musling har sin Skal; det bløde danske Folk har formentlig Brug ogsaa for det saakaldte »døde Værn«.

Dette var i alle Tilfælde Johannes Clausens Overbevisning. Derfor kastede han sig med hele sin Kraft ind i den Opgave at vække det danske Folks Forsvarsvilje. Den Mand, der fra sagkyndig Side blev Sjælen i Forsvarsbevægelsen, var hans Svoger, daværende Premierløjtnant i Artilleriet, V. H. O. Madsen, der havde deltaget i Krigen 1864. Han var et teknisk Snille og fik senere hen i Tiden Tilbud fra Krupp i Essen om en ledende Stilling ved Kanonfabriken med en aarlig Gage af c. 100,000 Kr. Han afslog den, fordi han kun vilde binde sig for 3 Aar, medens Direktionen forlangte 10 Aars Bundethed, hvilket vilde medføre, at han gik ud af den danske Hær. »Det er strængt nok,« sagde han til Svogeren, »naar man er fattig, og en Mand holder en Pose Guld hen for en, da at sige Nej.« Han gjorde det alligevel — for sit Lands Skyld. Han var en jævn Mand, Søn af en Underofficer, og han var meget afholdt af sine Soldater. — 16 September 1879 holdtes et Møde i Ryslinge udenfor Højskolen. Birkedal, Højskoleforstander R. Hansen, Clausen o. fl. talte. En Adresse, affattet af den sidstnævnte, blev vedtaget og underskrevet af Mænd af forskellig politisk Retning (Friskolelærer Appel, Ryslinge, Vilh. Birkedal, Clausen, Højskoleforstander R. Hansen, Ryslinge, Gaardejerne J. Kr. Berntsen, Ny Krumstrup, Lars Frederiksen, Ryslinge, Thyge Hansen, Ferrits-

lev, Kr. Jensen, Højby, Hans Hansen, Sødinge, Friskolelærer Lars Hansen, Gravvænget, o. fl.). Adressen stillede Krav om faste Støttesteder for Hær og Flaade, men overlod Enkelthederne i en mulig Forsvarsplan til Sagskundskaaben. Fra forskellige Steder i Landet fik Resolutionen Tilslutning og navnlig paa et stort Møde i Pantheon i Odense, hvor 2000 Mennesker var tilstede. Clausen rejste samme Efteraar til Jylland, hvor han mødte baade Begejstring og Kulde. I Aalborg, hvor 1200 Mennesker var mødt, talte efter Clausen en tidligere Folketingsmand Kl. Johansen *mod* alt Forsvar. Det gjorde Clausen ondt, at de fleste af Officererne ved Garnisonen i Aalborg ikke kunde komme over at forlade deres Klub for at give Møde til Foredraget; nogle enkelte indfandt sig dog ved hans Afrejse paa Banegaarden og takkede ham, stærkt bevægede. Senere talte han i Aarhus ved et uroligt Møde, hvor der var mange af de materialistiske »Bjørnbakkere« tilstede, der idelig afbrød ham med haanende Tilraab. I »Aarhus Amtstidende« stod der bag efter at læse: »En saa vældig Skvadronade som den, Hr. Pastor Johannes Clausen, den forhenværende Pietist, nu fuldblods Birkedaler, afleverede, mindes vi aldrig at have hørt«. Senere betegnedes han sammesteds som »den krigsgale (ugudelige) Pastor Clausen; vi skal ikke nøjere drøfte det Tilfælde, at en Præst, en Fredens Mand, holder ophidsende krigeriske Foredrag, hvad man skulde synes maatte stride imod Kristendommen, i alt Fald mod den, Kristus lærte.« »Denne Præst gør sig ingen Samvittighed af at »præke« om Befæstninger og Kamp paa Liv og Død.« Artiklen opstiller altsaa, som det sker saa tit, to Slags Moral, en for Præster og en for andre Mennesker. I Aarhus fik Adressen op imod 2000 Underskrifter. Derefter udgav Clausen, bistaet af V. H. O. Madsen, der meddelte de fornødne tekniske Oplysninger, et Skrift »Om Fædrelandets Forsvar, til Lands-

mænds Overvejelse«. Skriftet blev uddelt gratis Landet over i 4000 Eksemplarer. Senere dannedes der Forsvarsforeninger, der omspændte hele Landet. Der foretoges Indsamlinger til Kanoner. Forsvarsbevægelsen mødte mange og voksende Vanskeligheder, paa Grund af indrepolitiske Stridigheder. Madsen, Clausens Svoger, var ofte ved at tabe Modet. »Tingen er, at vor Fædrelandskærlighed er svag; det er næsten et forældet Begreb«, skriver han. Marinens Officerer modvirkede, af Ængstelse for, at *dens* Opgaver skulde blive tilsidesatte, Tanken om Københavns Landbefæstning. Og et Forsøg paa at samle Højskoleforstanderne til et Fremstød for Forsvarssagen faldt ikke heldigt ud; de fleste var betænkelige eller uvillige. Madsen glædede sig ikke desto mindre over, at Sagen trods alt fik Fremgang, selv om han maatte sige: »Man kommer almindelig ikke til at elske Menneskene ved at se dem stillede overfor en stor Sag.« Clausen holdt ud til det sidste. Forsvarssagen blev og er den Dag idag en Kastebold mellem de stridige Partier og kom aldrig i naturligt Leje i Folkets Interesse. I de stærkt politiske Kampaar skrev Clausen (1881) »Forsvarssagen og Ministeriet« (kun trykt i 20 Eksemplarer til Kongehusets Medlemmer), hvori han indtrængende henstillede til Kongen at udnævne et Venstreministerium netop for Forsvarssagens Skyld »under Hensyn til den forfærdelige Bitterhed, de provisoriske Finanslove har fremkaldt«. Henstillingen blev som bekendt ikke taget til Følge. Men lige til sin Død blev den varmbloedige Præst ved at kæmpe for det, han for Alvor havde troet og fik af Hjærtet kært.

Han maatte taale, at »Fædrelandets Aand«, som han med et gammeldags Udtryk talte saa meget om, blev et blegt Begreb i Almenhedens Øjne. Den Trang til »Ensrettethed«, som indtil uhyrlig Overdrivelse er Tyskerne i Kødets baaret, forekommer kun i underernæret Tilstand i Danmark. Alles Samling om eet Maal er svær at tilveje-

bringe, naar ikke der er »Nøe po Far«. Ganske vist kan det en Gang imellem dukke op for danske Mennesker, at der først bliver fuld Klang og Tone i aandelige Livsytringer, naar alle i en stor Stund føler det samme. Men kun en Gang imellem. Helt ejendommeligt, undtagelsesvist, kan Morten Pontoppidan, som var en Sjæl, der let afgav Spejl for forskellige Standpunkter, en Gang i »Tidens Strøm« (18/10 1889) sige, at »selv med Fare for at blive anset for »Militarist« vil han udtale, at han føler den højeste Grad af Beundring for det militære System«. »Det var en overordentlig Opfindelse«, skriver han, »der blev gjort, da den første Krigshøvding en Gang i den graa Oldtid stillede 100 Mand op paa Rad og lærte dem dette »Højre om« og »Venstre om«.«

Men ellers er Forsvarssagen ikke de danskes Sag, bl. a. fordi den er bleven forkludret af Politikerne. Hvorom alting er, maa vel egentlig Mag. Harald Nielsen have Ret i følgende Betragtning (i Dagbladet »København«): »Forsvarssagen er stærk i Kraft af sin naturlige Selvfølgelighed. Den kan ikke dø, den kan aldrig svigtes, saa længe der overhovedet findes et dansk Folk. Den overvinder Partifrygt og Klikehensyn, *thi ingen har fundet paa den*; den kan benyttes selvisk, men den er ikke lavet selvisk Den er langt stærkere end dens tilfældige politiske Skæbne Men det er dens Svaghed, at den *er* en Selvfølge; thi det selvfølgelige er det næsten umuligt at forsvare, men saare nemt at angribe Det er Forsvarssagens Svaghed, at der i Virkeligheden er saare lidt at sige til dens Forsvar. Hvorfor skal man forsvare sig? Hvorfor skal man leve? Ja, saa staar man der.«

Hinc illæ lacrymæ. Deraf Johannes Clausens Hjertesorg over uforstaaelig Modstand.

Det vilde egentlig være et naturligt Synspunkt for danske Mennesker: *naar* Forsvaret er en — om end sørgelig

— Nødvendighed, og det danske Folk som Helhed hidtil har ønsket det opretholdt og navnlig i forskellige kritiske Situationer endogsaa *plejet* det ud over, hvad Loven bød, saa maa det tillige være af Vigtighed, at »Tonen i Hæren« bliver saa ren og god, at Forældre kan være trygge ved at sende deres Sønner til Uddannelse i Hæren. Men dette Synspunkt har hidtil kun i ringe Mon kunnet finde Indgang hos Almenheden, heller ikke hos Officersstanden. Clausens Svoger, den senere Krigsminister Madsen, gjorde i Forbindelse med ham og flere andre et stort Arbejde derfor. General Madsen ønskede virkelig at faa en anden og bedre Aand og Tone ind i Hæren, men det lykkedes ikke. Bestræbelserne blev mistænkeliggjorte; man ønskede fra anden Side netop *det modsatte*: at Opholdet i Hæren blev saa nedbrydende og ubehageligt som muligt, saa det kunde forhindres, at »Militarismen« slog an i den danske Ungdom. Højtstaaende Officerer og Højskoleforstandere samledes til Drøftelse af Madsens Planer. Man prøvede at skaffe Befalings- og Underbefalingsmænd et Højskoleophold, men det gik i de fleste Tilfælde uheldigt. Artikler om »Sablen og den bløde Hat« fyldte Pressen. Nogle af Højskolemændene var usikre paa deres egne Meninger. Og ret hurtigt løb det hele ud i Sandet. I sine sidste Leveaar udkastede Clausen den Tanke at søge at faa Forsvarsspørgsmaalet løst ved en Folkeafstemning, hvilket vilde have været i Grundtvigs Aand. Men heller ikke dette Forsøg paa at løfte Sagen op af det politiske Uføre lykkedes. »Sønnerne af det slagne, lykkeløse Kuld« (Johs. V. Jensen) havde hverken Lyst eller Held til at hele, hvad Ulykkesaaret 1864 havde afstedkommet af Brud i danske Sind.

Clausen vilde gerne se de Ideer, han forfægtede, tage Form i det praktiske Liv. Han arbejdede, ligeledes i sine sidste Leveaar, for at faa en Flagstang rejst ved hver

Skole i Landet, for at bidrage til, at Børnene kunde lære Ærbødighed for Flaget. Denne lille Tanke blev virkelig-gjort. Han ønskede — i Samklang hermed — at lade Taknemligheden imod betydelige danske Mænd og Kvinder fremtræde plastisk i Form af Mindesmærker, helst — i dansk Aand — saa prunkløse og naturlige som muligt. En Grønhøj med Tjørn og vilde Roser omkring en utilhugget Graasten, det var nok. Han fik ogsaa Held til at tilvejebringe adskillige saadanne: Begyndelsen gjorde han med Mindestenen i Ryslinge. Senere kom Bautastenen i Sanderum for Historikeren N. M. Petersen, i Antvorskov for Hans Tausen, i Vonsild Præstegaardshave for Præsterne Salling og Mørk-Hansen, ved Kolding Slotsruin for Carl Ploug, i Nørre Snede til Erindring om den lykkelige Træfning, der fandt Sted dér i 1849, og endelig Talerstolen paa Skamlingsbanken. For den sidstes Vedkommende havde Clausen raadført sig med Maleren Niels Skovgaard, der raadede ham til at lade indhugge det slesvigske Vaaben, de to Løver, i den Sten, der skulde danne Forstykket (Bordet) til Talerstolen. Da Skovgaard paa dette Tidspunkt var travlt optaget af andre Opgaver, henviste han til Lorenz Frølich, der beredvilligt gav en Tegning til hele Mindesmærket og overdrog Udhugningen til Maleren Niels Larsen-Stevns, der tilendebragte sit Arbejde i 54 Dage. Som Indskrift anbragte Clausen et Ord, han havde fundet i Grundtvigs Skrifter og som henledte Tanken paa det store Skamlingsbanke-Stævne i 1844, hvor ogsaa Grundtvig havde talt: »Ordet, det er Guddoms-Underværket, det er Folke-Kendemærket«. Det smukke og ægte nordiske Kunstværk toges i Brug Skt. Hansdag 1903.

I det hele vilde Clausen tage *alt* i Brug, der kunde stille det danske Folk Ansigt til Ansigt med dets rige Arv. Det var ikke i første Linje ydre Forsvarsmidler, han attraaede. Han underskrev de Grundtvigske Linjer: »Striden for

Freden kun er vor Lyst«. Han ønskede ikke, som almindeligt i vort sydlige Naboland, Kampen for Kampens Skyld, eller Magten for Magtens Skyld og Æren for Ærens Skyld. Fordi der var noget i Danmark, som det var værd at forsvare og give Livet for, og fordi han i Modsætning til Materialisterne troede, at man vinder Livet — for sig selv og andre — ved at sætte det ind, *derfor* ønskede han Værnet gjort saa formaalstjenligt som muligt. Og gammel dansk Sæd, gammel dansk, enkel Kunst skulde lyses i Kuld og Køn. Selv indrettede han, inspireret af Kunsthaandværkeren J. Møller Jensen, sin Bolig i Vonsild saa vidt muligt i Bondestil: Bjælkeloft med simple, rene Farver; hvert Værelse med sin Grundfarve: rødt, grønt og blaat. Alt i Henhold til Ordet: »Alt godt og stort er enkelt gjort«.

Hele det danske Levesæt, bevidst givet i Arv til Efterslægten, skulde være Kærnen i Forsvaret for vort gamle Land. Alt Liv lagt i Guds Haand og levet i hans Vingers Skygge. Over Døren, der førte ud fra hans Studereværelse, lod han male: »Herre, jeg er din, hjælp mig!« Hans Naaderet hos Gud var hans bedste Forsvar. Den gav ham Mod og Lyst til at kæmpe for alt, hvad han havde kært, med lovlige Vaaben.

GRÆNSEPRÆSTEN

I 1885 flyttede Clausen til Slagelse, hvor han blev Skt. Peders Kirkes Sognepræst. Hans Ven, Lægen Johan Meyer, skrev i Anledning af Forflyttelsen: »Der bliver naturligvis et farligt Spektakel i Slagelse, naar De kommer der, og det er forbi med den gamle Stads idylliske Ro.« Hvad ogsaa i nogen Maade blev Tilfældet, da Clausen ved sin Virksomhed skabte et betydeligt kirkeligt Røre. Han var glad ved at være i Nærheden af den gamle Pastor Rønne i Høve og Vilh. Beck i Ørslev. Men det var paa den anden Side som om det, at han kom længere bort fra vort omstridte Grænseland, drog ham til det med saa meget større Styrke.

Allerede i sin Ryslingetid havde han ofte prædikeret i Sønderjylland. Hans Hjærte blødte, naar han blev Vidne til, at der fra den tyske Stats Side rettedes Stød mod det danske Aandsliv. Han fortæller i et af sine Smaaskrifter om Sønderjylland: »Jeg har en Gang grædt som et Barn, da jeg dernede saa en Flok Børn komme ud fra en Skole, hvor jeg vidste, at de blev aandeligt mishandlede.« Fra 1864 til 1873 kunde danske Præster fra Kongeriget tale i Sønderjylland. Men da Clausen 7 Oktober 1873 holdt en Prædiken i Rødding Højskoles Sal for en stor Forsamling, indfandt Herredsfoged Grothusen sig, ledsaget af flere Gendarmer. Clausen prædikede stilfærdigt uden at gøre noget som helst Angreb paa Tyskeriet (hvilket ikke sjælden tidligere var sket). Men da han ud fra Evangeliet sagde, at dette til alle Tider gav Jesu Venner den Trøst, at han

ikke forlod dem i Nøden, vejrede Hr. Grothusen Oprør og tordnede: »Halt!« Clausen tav straks og gik ned af Talerstolen. Men da Cornelius Appel begyndte at tale for at overbevise Embedsmanden om, at der ikke var sagt noget som helst utilbørligt, svarede han ved at give Gendarmerne Ordre til med dragne Sabler at drive Folk ud af Salen.

Skt. Peders Præstegaard. Slagelse, c. 1890.

Mange tyede ned i Appels Bolig, der var stopfuld af Mennesker, der i deres Bevægelse gav sig til at bede. Under manges Graad, særlig hans Børns, blev Appel ført op i Arresten. Lidt efter hæftedes ogsaa Pastor Svejstrup. Mærkeligt nok slap Clausen fri, formodentlig fordi han straks tav stille. Dagen efter talte han i Brøns og atter næste Dag i Boulund. Men dermed ophørte saa de kongerigske Præsters Tale i Sønderjylland.

1881 sad han ved H. A. Krügers Dødsleje. Han blev glad, da Krüger bl. a. sagde til ham: »Sagen er Vorherres, den bærer os, vi ikke den.« Ved Sørgehøjtiden efter hans

Død bekendte Clausen den kristne Tro og bad Fadervor i hans Hjem. I Kirken maatte han ikke tale.

Da Clausen senere (1895) flyttede til Vonsild ved Kolding, lød »Grænsens Sang« stadig og stærkt i hans Øren. For at give Sønderjyderne Lejlighed til at høre kongerigske Præster fik han »Grænsemissionen« i Gang, hvorved der i alle nørrejyske Kirker langs Kongeaagrænsen blev holdt regelmæssige Gudstjenester og Møder, som de kunde deltage i. Dette gav Anledning til et dramatisk Optrin hos daværende Kultusminister Sthyr. Optrinnet faldt i Følge Clausens Referat saaledes: »Ministeren spurgte mig om, hvad det var for noget med de Grænsemøder; der var blevet klaget frå den tyske Gesandt. »Det er noget, du ikke behøver at bryde dig om, kære Sthyr, og det har du forøvrigt heller ingen Forstand paa.« Men saa blev han vred, rejste sig og stak Haanden ministerielt ind paa Brystet og sagde: »Det er som din højeste Overordnede, jeg afkræver dig et Svar, og jeg kan tilføje, at jeg, som Stillingen foreligger, maa forbyde dig de Møder!« Men saa blev jeg ogsaa gnaven, og saa rejste jeg mig ogsaa op, og slog i Bordet, mens jeg sagde til ham: »Ja, du kan forbyde saa meget, du vil, men de bliver fortsatte alligevel. Og saa kan du give mig min Afsked, om du tør.« Og saa gik jeg.« — Naturligvis fik Clausen *ikke* sin Afsked, og Møderne fortsattes til Velsignelse for mange syd for Kongeaaen. Men en Dag kom en Gaardejer fra en Landsby i Nærheden af Haderslev kørende til Vonsild og klagede sin Nød. Nogle af hans Folk var blevne udvist, og Grunden var Grænsemissions-Møderne. Han havde endda ikke selv deltaget deri, men Udvisningen blev alligevel foretaget med den Begrundelse. Og saa maatte Møderne opgives. Men Clausens Virksomhed til Gavn for Sønderjyderne op-hørte ikke.

Den arbejdsivrige Mands Opmærksomhed var altid rettet

imod *Nutidens* Opgaver. Det er betegnende, at han i en Pjece om Fædrelandskærlighed siger: »Var jeg Lærer i Danmarks Historie, vilde jeg *begynde* med og stadig senere lægge Hovedvægten paa den nyere Tids, det nittende Aarhundredes, Historie. Den gør mest Indtryk paa Hjærterne.

Vonsild Kirkes Kor. Frisen skyldes Clausens Initiativ.

Og den danner Overgangen til den Historie, som kommer.« En Tanke, andre siden har taget op. Derfor var han fra først til sidst levende med i alle *Dagens* Kampe for Sønderjylland. Trods alle Vanskeligheder og al Træghed og Modvilje fra hans egne Landsmænds Side holdt Gløden i hans Kærlighed sig usvækket til hans Død. Selv om det undertiden saa saa mørkt ud for den sønderjyske Sag, at det kunde staa for ham, som ogsaa *han* maatte klage: »Mig svege de svorne, mig svege de baarne«, saa kunde han, fordi Sagen var i hans Blod, ikke opgive »sin gamle Tro,

sit unge Haab« om Genforeningen af det, der med Uret var skilt fra hinanden. Den grundtvigske Præst, Andreas Leth, Middelfart, skrev i 1900 til ham: »Det ser mørkt ud for vort stakkels mishandlede Fædreland . . . Skulde det forfærdelige ske, at Ørnen slog Klo i hele det danske Folk, saa vilde jeg se, hvor svært det end blev, at finde Trøst i en dobbelt Forventning. Dersom vi andre skulde dele Skæbne med Sønderjyderne, vilde det blive en større Mundfuld, end selv Prøjerne kunde fordøje, og naar Grænsen mellem Sønder- og Nørrejylland faldt, vilde Sønderjyderne faa et forsvarligt Rygstød, og paa Grund af den lovhævdede tyske »Freizügigkeit« [Bosættelsesfrihed] vilde et levende Samkvem mellem Sønderjyderne og andre Danske ikke kunne forbydes, og Udvisningerne maatte høre op. Den anden Trøst, jeg kunde tænke mig, er den, at dansk Kultur efterhaanden vilde gennemtrænge tysk Barbari, og at vi paa den Maade vilde erobre Tyskland, ligesom den græske Dannelses erobrede Rom.« [Tro stort — det skal vi!]. »Der kan jo ingen Tvivl være om, at den danske Folkeoplysning er mod den tyske som Dag mod Nat, og at der, atter ved Hjælp af »die Freizügigkeit«, vilde blive en stor Missionsgerning for os at optage blandt Tyskerne. Med disse Udsigter for Øje prøver jeg paa at stamme: »Ske din Vilje!« Men jeg mærker nok, at der bag ved dette altid ligger et »Gud fri os!« En lignende Betragtning har vel ogsaa andre anstillet. Det var antagelig en saadan, der fik D. G. Monrad til i 1864 at ønske, at Krigen førtes »til den bitre Ende«, saa *hele* Folket blev engageret. Han anede rimeligvis, at det vilde gaa saaledes, at dansk Fællesskab med Sønderjyderne kun vilde blive saa som saa i den kommende Tid.

Genvordighederne ophobede sig ikke mindst i det Arbejde, Clausen var med til at sætte i Gang for den sønderjyske *Kirkesag*. Han skrev i 1897: »Arbejdet for denne

Sag møder langt flere Vanskeligheder end Missionsvirksomhed paa andre Steder. Man kan sende Missionærer osv. til fjærne, fremmede Lande, som uhindret kan udføre deres Gerning. Til Sønderjylland derimod kan man ikke sende Missionærer.« Den prøjsiske Statskirke gik Fortyskningens Ærinde og var, sig selv tro, mere optaget af at give Kejseren, hvad Kejsersens er, end Gud, hvad Guds er. Den forbød Klokkringning fra Statskirkerne, naar Medlemmer af sønderjyske Frimenigheder jordedes. Desuden udstedte den Forbud imod, at Frimenighedspræsterne foretog Jordpaakastelse paa Kirkegaarden, holdt Taler, bad en Bøn (f. Eks. Fadervor) eller lod afsynge Salmer. Daab af Frimenighedspræster anerkendtes kun som gyldig, naar vedkommende døbte atter optoges i Statskirken. Regeringspræsidenten forbød Brugen af Frimenighedskirkerne i Boulund og Haderslev, skønt de var godkendte som fyldestgørende Byggelovens Krav, ved at beraabe sig paa et *gammelt* dansk Reskript, at ingen Kirke maatte tages i Brug uden ministeriel Tilladelse. Som Følge deraf holdtes Kirkerne lukkede i henholdsvis 4 og 3 Aar, indtil Forbudet blev omstødt af Overforvaltningsretten i Berlin. Prøjserne opnaaede ved den paatvungne Ventetid kun at tømre Frimenighederne saa meget tættere sammen. Nu kunde Sønderjyderne igen faa Lov til at bruge Navnet »Kirke« om deres nye Gudshuse, hvilket før var forbudt under en Mulkt paa 100 Mark. Man havde forbudt at fremsige Troen og bede Fadervor, at holde kristelige, ja selv kirkehistoriske Foredrag uden ministeriel Tilladelse (som *ikke* blev givet) endogsaa i alle Forsamlingshuse og Sale, som ikke før var brugte dertil. Nu fik Menighederne Lov dertil, og Regeringen opnaaede kun, at de saa meget ivrigere benyttede sig deraf.

Mens Indsamlingen til Kirken i Haderslev stod paa, var dens Præst, R. Thomsen, ofte urolig og bedrøvet over de

trykkende Kaar, Menigheden havde. En Dag gik han bedende og grædende udenfor Byen; han var forknytt over, at Bidragene til Byggearbejdet indkom saa smaat. Da han kom hjem, kom hans Hustru ham glædestraalende i Møde med et Brev fra Johannes Clausen, hvori denne meddelte, at en sjællandsk Bonde havde skænket 10,000 Kr. til Kirken. R. Thomsen havde i 1873 været Elev paa Clausens Højskole i Ryslinge. Den nævnte Bonde var Gaardejer Niels Jensen fra Stenlille, der gennem en Slægtning havde givet Clausen Raadighed over 100,000 Kr., af hvilke denne saa gav de 10,000 Kr. til Kirken i Haderslev.

Hvor meget Clausens Ufortrødenhed betød for en anden Frimenighedspræst, L. B. Poulsen i Boulund, fremgaar af et Brev fra denne i Anledning af Clausens 70 Aars Fødselsdag. »Jeg vil gjerne fortælle Dem, at det er gaaet mig saadan, at jo tiere jeg har mødtes med Dem, des mere er jeg kommen til at holde af Dem. Selv naar De ikke ved Deres Tale har kunnet rive mig med, eller jeg har været uenig med Dem i Enkeltheder, har jeg altid faaet noget ud af at mærke Kærligheden og Alvoren i Deres Ord og føle Deres aldrig svigtende Hjærtevarme for og Trofasthed imod vor Sag. Det har særlig gjort mig godt, at naar vi forhandlede om denne Sag, og De skulde begynde, at De da altid offentlig bad Vorherre om at være med os, eller naar De som sidst i Horsens sluttede Forhandlingsmødet dér med en kort Bøn og Tak til Gud for, som det var gaaet. De gør det saa kort, sandt og hjærteligt, at det har grebet mig, og jeg har lært noget af Dem dér. Ja, at møde et Menneske, der i Pagt med Gud ærlig og trofast kæmper for Hjærtelivet og dets Ret under alle Forhold, det er mere end at møde de store Aander, der glimrer ved Begavelse og Kunst, det giver mere Vækst, hjælper mere fremad i alt godt og bringer mere sand Glæde. Det har jeg følt ved at møde Dem, kære Pastor Clausen!«

For Sønderjydernes Skyld henvendte Clausen sig i Slutningen af Aaret 1904 til Bjørnstjerne Bjørnson om Hjælp. Trods de Uoverensstemmelser, der skilte ham fra den norske Digter, vilde han for Sagens Skyld gjerne have ham med i Kampen for Retten. Derfor bad han i et Brev paa en sønderjysk Kones Vegne Bjørnson om at indbringe Nordslesvigs Sag for en europæisk Voldgiftsdomstol. Bjørnson, som ikke altid kunde følge sit eget gamle Raad: »Hvad du evner, kast af i det nærmeste Krav!«, svarede ham saaledes: »Kjære Johannes Clausen, har De læst det opsæt av mig, »Fredshykleriet«, deri jeg foreslog fredsvænnernes, at de burde begynde hos sig selv og rydde væk, hvad som kunde føre til krig; den abstrakte fredskjærlighed duede ikke. Dette opsæt gik Europa (og America) over; men Tyskerne sprang forbi, når jeg talte om de tyske fredsvænners pligter overfor Nordslesvigerne, Polakkerne, Franskmandene. Østerrigerne sprang forbi, når jeg talte om de østerrigske fredsvænners pligter overfor cekerne og italienerne. Ungarerne sprang forbi, når jeg talte om de ungarske fredsvænners pligter overfor Rumænerne og Slaverne. Så lidt, kjære væn, er fredstanken nu inarbejdet. *Og derfor nytter ænnu intet.*

Men når jeg præker sammenslutning av Nordens folk (der kommer nu noget igjæn), så er det for at det næste skal være forbund med Germanerne (helst få både Storbritannien og Amerika med, men i fraværet av dem gjerne med Tyskland alene). Og da er det min mening, at dette må ske således, at først gjøres der ret mod Danskerne i Nordslesvig. Jeg tror fast på denne mulighed. Fremtiden er sammenslutning. Jeg har mit store nordiske program å lægge frem, og stedet derfor er Danmark. Det danske folkehøjskolefolk er det fremmeligste. Jeg må en gang til. Men netop nu synes mig ubejlejlgt. Deres innerlig hengivne Bjørnstj. Bjørnson.«

Bjørnson fik ikke Lejlighed til at gøre Sønderjyderne den ønskede Tjeneste. Men Brevvekslingen førte til, at der kom et stort Møde i Stand paa Skamlingsbanken. Denne skønne Plet elskede Clausen. Ved dens Fod havde han faaet bygget en Højskole. Og hvert Aar fik han paa dens Top store Møder i Stand, der samlede Tusinder af Mennesker nord og syd for Grænsen, paa Skt. Hans Dag. Nu foranstaltede han Grundlovsdagen 1906 det nævnte Møde. Der mødte den smukke Sommerdag 15,000 Mennesker, den største Forsamling, der nogensinde har været set paa Skamlingen. Clausen indledede. Han var nervøs ved at skulle tale forud for den store Nordmand, hvis pragtfulde Ydre og rige theatraleske Begavelse nødvendigvis maatte sikre ham Ørenlyd. Men Clausen, der kun havde eet Sigte, een usammensat Hensigt, at opflamme nordiske Mennesker til Deltagelse i Sønderjydernes Strid for deres Arne, talte sig hurtigt op og holdt en ildfuld Tale, der uimodstaaeligt rev Tilhørerne med sig. Den store Skare brød ud i vældige Bifaldsraab, da han med varm Overbevisning slog fast, at den sønderjyske Sag aldrig kan skilles fra Nordens. Bjørnson var i noget Mon ubehagelig berørt af det uvilkaarlige, bragende Bifald, der blev hans Indleder til Del. Da Clausen efter sin Tale satte sig et Sted i Nærheden af Talerstolen, sagde Bjørnson: »Gaa længere bort, Clausen; De tager Luften fra mig!« Det havde Clausen ogsaa gjort. Bjørnsons Tale om de vidt og bredt svævende pangermanske Muligheder efterlod ikke nogen Virkning i Tilhørernes Sind. Han havde i det Brev, hvori han gav Clausen Løfte om at tale paa Skamlingen, skrevet: »Kjære vän, således som det nu ser ud, lover jeg Dem å præke fra Skamlingsbanken ut over al Norden; jeg riktig glæder mig til det, men, pokker om jeg tror, situationen blir slik til den tid, at det har noget værd. Lad mig ta fejl og lad *det* ske, som vi begge ønsker!« Han »prækede ud over al Norden«, men Talen

vakte ikke Genlyd nogensteds. Den havde meget lidt med Virkeligheden at gøre. Han havde ikke forstaaet, hvor forskellige de forskellige germanske Folks Psyker i Tidens Løb er blevene.

Talerstolen paa Skamlingen. Bag Clausen ses Jens Nørregaard.

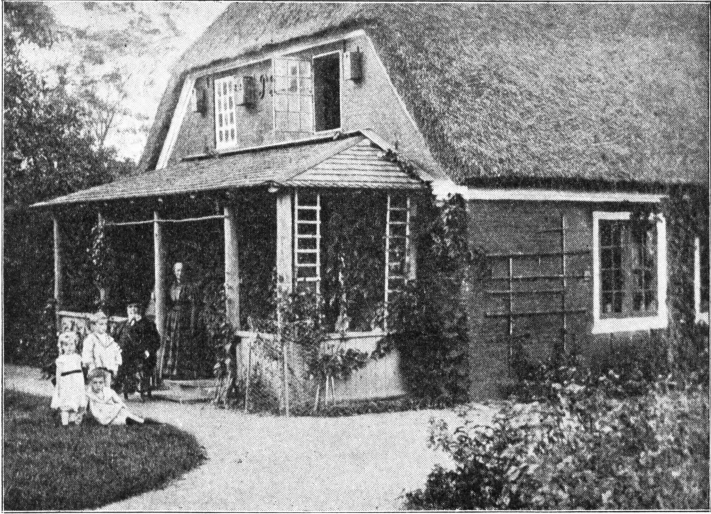
Med Sigte paa »det nærmeste Krav« formandede Clausen til udholdende Troskab imod de folkelige Frihedsidealer, der først og fremmest bør bringes i Anvendelse paa vor egen Sag, det sønderjyske Spørgsmaal. Han, som troede paa Guds Raad og Omsorg for Folkeslagene, gjorde Brug af Kristi Ord om Nyttens af ihærdig Bøn. I sin Bog »Frimenigheden« skriver han: »Sønderjyderne saa vel som vi har kun at blive ved med overfor Modstanderne som Enken overfor den uretfærdige Dommer (Luk. 18, 1) at raabe: Skaf os Ret! Maaske bliver disse dog en Gang som han ked af Raabet og skaffer os Ret. Men de Sønderjyder, som lever i Troen paa Jesus Kristus, og alle troende Dan-

ske i Kongeriget med dem, kan raabe baade dybere og højere til den levende Gud: Skaf os Ret! Vi kan og bør ydmyge os under Guds vældige Haand, bekendende, at det ikke er uden egen Syndeskyld, at denne Lidelse er kommen over os, men ogsaa bedende om, at Gud af Naade vil føre den Ret til Sejr, som vi virkelig har. Jo flere troende Mennesker der bliver nord og syd for Grænsepælene, som Nat og Dag i Jesu Navn raaber: Skaf os Ret! desto nærmere kommer Befrielsens Time; thi »Ret maa dog blive Ret, og alle fromme Hjærter skal falde den til« (Ps. 94, 15). »Vi fattige Syndere har kun en Naaderet hos Gud, men den har vi ogsaa!«

Clausen kunde i mange Aar slet ikke tænke sig at komme over Grænsen til Sønderjylland. Hans Smærte over det tabte Land var for stor. En Gang fik hans Kapellan, M. Grell, ham dog med til Haderslev Omegn, hvor han oplevede at blive indesluttet i trofaste Sønderjydernes varme Kærlighed. Men han havde ogsaa en uhyggelig Oplevelse. Paa Landevejen ved Haderslev kom der pludselig imod ham en hel Bataillon præjsisk Infanteri i straalende Uniformer, med Pikkelhuer og fuld Udrustning. Det Syn kunde Clausen ikke taale. »Det havde jeg dog haabet, at jeg skulde have sluppet for at se; sidst jeg saa de præjsiske Pikkelhuer, var i 64.«

»De kan tro, det er haardt,« sagde ved en anden Lejlighed et ungt Ægtepar til ham, idet Taarerne løb dem ned ad Kinderne, »at skulle sende vor lille Dreng og Pige hen i en Skole, hvor de tvinges til at høre om Vorherre i et andet Sprog end *deres Faders og Moders*, tvinges til at raabe Hurra for en Kejser, som har erobret vort Land, og som de derfor umuligt kan elske.«

Hvis der er noget, der kan faa et Hjærte til at *flamme*, saa er det det at blive Vidne til, at der øves Vold imod de fineste og ømmeste Anlæg i et Barnehjærte. Johannes

Vonsild Præstegaard c. 1900. Clausen og Hustru og Børnebørn.

Clausens Hjærte var uhyre lydhørt og følsomt, naar det mødte den Uret, der mishandler Hjærtets inderste Længsler. Med selvfølgelig Fare for at udæske det danske Smil tør vi sige, at han havde faaet noget af Holger Danskes Aand:

»En Ørn var hans Hjælmemærke,
 paa Brynjen stod Korsets Tegn,
 paa Skjold bar han Løverne stærke
 i Hjærternes milde Hegn.«

LIVET I JOHANNES CLAUSENS HJEM

»Kærligheds og Sandheds Aand,
Jords og Himmels Hjærtebaand
knytter du alene!
Os forlene dejlig Røst,
os opløde dybt i Bryst
dine Flammer rene!«

Der er Mening i, med disse Ord i Øret, at tænke paa Johannes Clausen. Det har ikke været forgæves, at han, som han selv har fortalt, i sin Ungdom havde lært udtrykkelig at bede om Helligaanden (ikke det mere ubestemte: Helligaandens Lys eller lignende, men Helligaanden selv, *personlig*), for at hans Arbejde kunde lykkes. Han havde instinktmæssig forstaaet, at Tilværelsens højeste Værdi er det personlige. Man kan i Virkeligheden kun elske Personligheder, ikke Ideer. Man kan ikke *elske* det sande, det gode og det skønne; man kan elske *den* sanddru, *den*, der har et »smukt og godt Hjærte«. I Indledningen til denne Bog blev det Spørgsmaal stillet, om Johannes Clausen var en Personlighed. Det var han i udpræget Grad, bl. a. og navnlig fordi han elskede personligt og ikke abstrakt. Kærligheden til Mennesker med deres jordiske Opgaver og Kærligheden til den evige Frelser havde slaet dybe Rødder i hans Hjærte. Derfor blev hans Hjem et Sted, hvor Mennesker kunde faa Lov til at tale ud med hinanden og finde Tryghed deri. Hans Hustru, som i fuldeste Forstand var »Livet i Huset«, var en Kvinde, der bragte det Ideal i Erindring, som Apostlen Peter

tegner i Ordene »Hjærtets skjulte Menneske med den sagtmodige og stille Aands uforkrænkelige Prydelse«. Hendes Optræden var præget af en vis genert, lidt kejtet Ynde. »Jeg tror,« siger Pastor Nellemann, en af Clausens Kapellaner, »at hvis nogen har været fri for Forfængelighed, saa har hun været det.« Derfor havde hun bl. a. et aabent Øje for Vilh. Becks Forfængelighed. »Pas paa, Vilhelm,« havde hun i sin Tid sagt til ham, »at du ikke tager den gamle Adam med dig op paa Talerstolen!« — i Anledning af, at han ved et kirkeligt Møde var iført Snorefrakke, Ridebenklæder og Skaftestøvler. Siden kaldte Beck hende spøgende »min gamle Eva«. Nellemann karakteriserer hende saaledes: »Hun var utvivlsomt en Synder for Gud og har haft sit at angre og slaas med. Men uagtet jeg var i hendes Hjem i to Aar, veed jeg intet at nævne, som bare indeholder eet Gran af Kritik. Hun var af dem, som man ikke er bange for, som man altid veed, hvor man har, — og dog har man en knusende Respekt for dem. Man kunde om hende synge: »Al Uterlighed dig skyer«. Hendes Mildhed havde intet med Veghed at gøre, men var i Pagt med en stille Myndighed og Styrke, der gjorde hende til hendes Mands udmærkede Støtte, og i Kraft af hvilken hun utvivlsomt ofte vendte hans stride Sind, naar hun syntes, han havde fejlet og gjort Uret. Jeg har ikke Indtryk af, at hun udførte noget særlig stort Arbejde i sit Hjem — hun var over 60, da jeg kom der, og havde en glimrende Støtte i Frk. Cathrine Ravn, der efter Clausens Død flyttede med til København og styrede Fru Clausens Hjem og passede hende til hendes sene Død (hun døde 92 Aar gammel). — Jeg meddeler mit første stærke Indtryk af hende: Clausen havde foreslaaet mig at holde Møder i Sogdenes Udkanter. Den første Gang spurgte jeg ved Aftensbordet, om jeg maatte laane Ponnyvognen. Han (mut): »Hvorfor kan De ikke cykle?« Jeg: »Aa, Stien er smal, og det bliver mørkt,

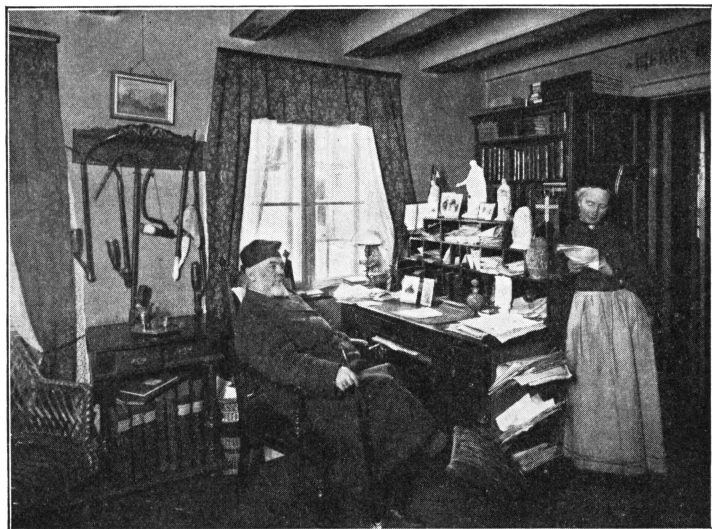
inden jeg skal hjem. — Men jeg kan godt cykle!« Pavse. Han (mut): »De kan godt ta' Vognen!« Jeg: »Nej Tak, jeg skal nok cykle!« Næste Morgen stak Fru Clausen Hovedet ind ad mit Vindu og sagde med sit mildeste Ansigt: »De *kan* tro, jeg har givet ham en *ordentlig* Omgang.« Forøvrigt var hun meget lidt talende, i Virkeligheden afgjort stille. Men man lagde Mærke til, hvad hun sagde. En Dag kriticerede Clausen, der iøvrigt var Nøjsomheden selv med Hensyn til Mad og Klæder, noget ved Maden. Saa lød det fra den anden Ende af Bordet: »Ja, du maa godt sige, naar der er noget i Vejen med Maden, Johannes! (ellers var Tiltalen: »lille Far«). Men saa skal du ogsaa sige, naar den er god!« Kapellanen godtede sig og bemærkede: »Ja, men det er nu ikke Deres Mands stærke Side!« Hvertil intet blev bemærket.

Der fortælles, at der en Gang kom en Mand for at tale med en af Præsterne, og da ingen af dem var hjemme, gav han knotne Ord af sig. Frk. Ravn prøvede at berolige ham og bød ham ind i Clausens Værelse; saa kom en af Præsterne nok snart. I Ventetiden underholdt hun ham, saa godt hun kunde. I Værelset hang et stort Fotografi af Fru Clausen. Da Manden saa det, sagde han overvældet: »Nej, det var da et mageløst Fruentimmer!« Og var formildet med det samme.

Forretningsmand var Fru Clausen ikke. I Haven var der et stort, godt Hindbærland. Et Aar kom hun i Tanker om, at hun kunde tjene lidt ved at sælge af Bærrene. Slutopgørelsen udviste: 1 Krones Indtægt. Det allermeste var som sædvanlig foræret bort. Men i saa Henseende var hun skaaret over samme Læst som sin Mand, og dog forskellig; for han lavede med sin Optimisme mægtige *Underskud*.

Samlivet mellem de to Ægtefæller var uden Lyde; de havde ubetinget Tillid til og Ærbødighed for hinanden, og der var en ubeskrivelig Hygge over deres Hjem. Men det

er saa givet, at her ydede hun mest. Jeg veed intet om det, men jeg har tit tænkt, at hun med sin bestandige Ligevægt i Begyndelsen har haft Vanskelighed ved at hævde sig overfor ham, rigtig blive regnet for noget i kristelig Henseende. Hun blussede jo ikke! Mon »de hel-

Vonsild Præstegaards Studereværelse. Igennem Vinduet ses Kapellanboligen. Fru Clausen censurerer. C. 1905.

lige« i Stenmagle og Stenlille har regnet med hende? Hun var jo ikke efter Recepten og alt for ægte og sanddru til at ville skabe sig.

Kunde man paa hende i nogen Maade anvende Stroferne: »Fattig Fugl kommer hinkende, kommer linkende«, saa kunde man med afgjort Ret om *ham* synges: »Rige Fugl kommer susende, kommer brusende« (NB. rig ikke i økonomisk Forstand; gad vidst, om han nogensinde har haft en Konto i en Sparekasse! Tror det ikke!). Men brusende og blussende i Aanden var han. Han kunde tale

sig vældigt op. En Dag sagde han: »De duer ikke til at være Præst [han mente Prædikant], Nellemann! De er ikke nervøs!« Han var sig sit nervøse, blussende, stærkt svingende Temperament bevidst.« — Han vidste, at det var naturgivet. Men han havde vist nok ogsaa den Opfattelse, at naar man gennem Ordet skulde være noget for andre Mennesker, nærmere bestemt, naar man skulde gribe dem, vække dem, rive dem med, gøre en Enhed ud af tusind Mennesker, saa skulde ens egen Sjæl rives op, være overfølsom; saa skete det, hvad Apostlen Paulus kalder, at »Guds Kraft fuldkommes gennem Skrøbelighed«. Han vilde »den fulde Hengivelse«, som Bjørnson havde talt om, Hengivelse til det egentlige, »det eksistensielle« (Søren Kierkegaard). Leg med Tanker, foreløbig Tagen Forbehold overfor en Sag, Skuespillerforhold til Virkeligheden afskyede han. Han var et Barn i det Stykke. Hans Angreb paa aandelige Fjender blev Kølleslag. Fægtekunst med smidig Undvigen og velberegnete Udfald var ikke hans Sag. Han var saa lidt Digter som nogen, han spaltede aldrig sig selv. Derfor blev Udsvingene i hans Stemninger saa gennemførte, helt ud til de yderste Yderligheder. Han har aldrig hyldet Princippet »l'art pour l'art«, Kunsten for Kunstens egen Skyld. Kunsten havde for ham ingen Værdi i sig selv, saaledes heller ikke Musiken. Skønt han var musikalsk — ofte sang de to gamle Ægtefæller tostemmigt —, havde han ingen Glæde af Kunstmusik; han foretrak Ord og Toner sammensmeltede, helst til Fællessang, og allerhelst vilde han synges med i Menighedens Salmesang.

Han var altid *stemt*, var aldrig i graa og tonløs Ro. Enten højt oppe eller dybt nede. En anden af hans Kappellaner, M. Ring, fortæller om den Oplivelse, han fik, naar Vilhelm Beck besøgte ham. »Det skete to Gange i min Tid. Til de Besøg glædede alle i Præstegaarden sig. Jeg ser endnu, som var det idag, det første Møde. Karlen var

kørt til Kolding for at hente Beck og hans Hustru. Da Vognen holdt for Døren med dem i god Behold, lød Velkomsthilsenerne dem i Møde, og da saa de fire gamle Venner stod i Studereværelset, gik de fra Favn til Favn, mens Taarer og Smil vekslede. Hvor var det festligt og lærerigt at lytte til deres Samtale, hvor den dybeste Alvor og den kaadeste Spøg skiftede. »Hvad læser du om Aftenen, inden du sover?« spurgte Beck blandt andet. »Aa — paa mit Natbord ligger Biblen og Holberg,« svarede Clausen, »dem læser jeg.« »Det gør jeg ogsaa — det er sund og nærende Kost,« erklærede Beck. Da det blev lidt ud paa Aftenen, og Beck skulde prædike næste Formiddag, spurgte Clausen, om vi ikke skulde gaa til Ro. »Aa,« sagde Beck spøgefuldt, »det haster ikke, naar jeg faar en Times Tid til Slut, faar jeg nok noget rørt sammen i Gryden til imorgen — og saa gjorde han en Haandbevægelse, som om han stod med en Slev foran en Gryde. — De var langt fra enige om de Spørgsmaal, der kom for, og en Gang imellem kunde man mærke, at de af Hensynsfuldhed bøjede af for hinanden; men som Regel gik de lige paa og tog drøje Tag — men altid slog Kærligheden til.«

Det stift pietistiske yndede ingen af dem, forstaaer man. Clausen havde en Gang Besøg af en Indremissionær Ravens, der skulde tale i Missionshuset. Han havde i gamle Dage været paa Højskole hos Clausen i Ryslinge, men hørte nu til Indre Missions venstre Fløj med skrap Fordømmelse af »denne Verdens Ting«. Han var »Blaa Kors«-Mand. Idet Clausen tømte sit Snaaseglas, gav han med den fri Haand Ravens et Puf og sagde: »Det gør jeg for at modarbejde Pietismen, Ravens!« Og saa lød denne mærkelige, knæk-kende Latter, hvis Lyd fremkom ved, at Midten af Tungen blev klemt op mod Ganen. Og saa lyste Øjnene. — Ved Konventer, naar den alvorlige Del var forbi, kunde han være saa munter, ja næsten kaad, at hans morsomme

Latter smittede alle hans Omgivelser. »Saa!« sagde han en Gang, da hans Selskab kørte fra et Konvent paa en Charabanc, »nu skal vi ha' et syndigt Sjøv!« Og han blev henrykt, da en Præstekone med Lune sang om Pjaltenborgs Brand, og alle sang Omkvædet med, paa en enkelt nær. »Han er en Træpind!« sagde Clausen*).

Hvor elskede han de gamle Missionærer og de ham! Det var herligt at se dem mødes. En Gang var Gaardmissionær Clausen kommen paa Besøg, og de havde spøgt sammen som to glade, gamle Dreng. Saa gled Samtalen over i et alvorligt Spor, og Clausen havde i den Tid det tunge øverst i sit Sind. Han syntes, det saa saa ringe ud paa alle Omraader, og Udtrykket »Danmarks Dage er talte!« fremkom flere Gange. Med eet springer Gaardmissionær Clausen op, slaar Hænderne sammen og udbryder: »Men hvor maa vi to dog skamme os! Her sidder vi og klynker og klager. »Min Sjæl, lov Herren, og alt hvad i mig er lovsynge hans hellige Navn! Min Sjæl, lov Herren og glem ikke alle hans Velgerninger!« Og saa fremsagde han omtrent hele den 103. Salme i Davids Salmebog. Og dermed havde Samtalen faaet en helt anden og bedre Retning.

Det skete af og til, efter at Ring var flyttet til Taps, at Fru Clausen ringede til ham: »Aa, lille Ring, kan De ikke ta' Deres Cykle og komme et Smut herop; Far er saa langt nede.« Naar Ring saa kom ind i Studereværelset, sad Clausen med et slukt Blik og med en slukt Pibe, som han drejede langsomt i sin Haand, mens den støttede mod Gulvet. Han saa knap op, hviskede kun et Goddag, og

*) For dem, der har kendt Clausens muntre, tit overgivne Lune, lyder det ejendommeligt, naar et stort københavnsk Blad ved hans Død betegnede ham som »den lille Alvorsmand, paa hvis Ansigt ingen nogensinde har set et Smil«. Det meget vidende Blad havde Dagen i Forvejen meddelt sit Publikum den Oplysning, at »Clausen kom til Ryslinge efter Uffe Birkedals Afskedigelse«.

hele Minen og Skikkelsen røbede, hvor langt nede han var. Saa gjaldt det kun om at have noget, der kunde optage ham og sætte baade Sind og Krop i Virksomhed, helst et eller andet Projekt, der gemte Muligheder. Saa skete det tit, at Skikkelsen rettedes op, Øjnene fik Glans igen, Piben blev tændt — et lykkeligt Varsel —, og snart efter gik han op og ned ad Gulvet, slippende den ene Røgsky løs efter den anden og udkastende det ene Projekt større end det andet. Saa gjaldt det om at følge med i Opløbet, selv om man ikke kunde sige Ja til det foreslaaede. Fik han en Idé, skulde den helst virkeliggøres straks. Morsomt var det at se ham i Slobrok, Kalot, Morgensko, lang Pibe i den ene Haand og en Spade i den anden styre ud i Haven; for nu var der noget, der skulde laves, og det skulde gaa stærkt! Ivrig var han med alt, hvad han arbejdede med. Da Pastor Ring ønskede at flytte, fordi hans Løn blev for lille til en Families Underhold, og Clausen for enhver Pris vilde have ham i Nærheden, foranledigede han pr. Omgaaende, med flittig Brug af Telefonen, at Præsten i Nabosagnet Taps, der tænkte paa at flytte, fastholdt sin Ansøgning til et bestemt Embede, hvorefter Clausen var virksom i Ministeriet for, baade at Præsten fik Embedet, og at Ring blev hans Eftermand.

Clausen har næppe nogen Tid været foruroliget af Tvivl (i theoretisk Forstand). Men han har saa meget mere kendt til voldsomme Anfægtelser og Sjælekampe. Han hørte til de »tvefødte«. Og Anger og Syndsbekendelse var en meget reel Ting i hans Liv. Han vilde ikke vide af, at Salighed laa i den lige Fortsættelse af hans Væsens Indhold. Det var *Frelse*, han begærede og forkyndte. Og Bønnen og Forbønnen brugte han flittigt. »Naar jeg,« fortæller Nellemann, »skraaede fra Kapellanboligen over til Entreen, kunde jeg ikke blive fri for at se ham knæle foran Sofaen i hans Stue. Og saa var begge Stuens Døre

lukkede af. Og var han først paa det rene med — paa egen Haand eller ved sin Kones Hjælp —, at han havde syndet imod et Menneske, saa var han rede til uforbeholdent, ikke at gøre en Undskyldning, men at bede om *Tilgivelse*. Saa var det ligegyldigt, hvem han havde saaret. Men jeg tror ikke, at han lovede »aldrig at gøre det mere!« Det havde vist heller ikke hjulpet. Hans »Synder« var ikke Ondskab, men Eksplosioner af hans ejendommelige »Gemyt«.«

Hans Sinds ejendommelige Indretning gav sig ogsaa Udslag i den Maade, hvorpaa han forberedte sig til at tale. Han forberedte sig altid med Omhu til sine Prædikener, men *kun* ved at skrive en Disposition. *Skulde* han en enkelt Gang skrive en Tale Ord for Ord, fordi den skulde trykkes før det paagældende Møde, følte han sig slavebundet. Det var Øjeblikkets Stemning, der skulde lægge Ordene paa hans Tunge og give dem Flugt. Derfor kunde han tale glimrende, naar Betingelserne var der for Stemning, f. Eks. naar en talrig Skare var samlet og havde sunget med Liv og Lyst og alles Øjne nu rettedes imod ham. Saa smeltede Emne og Stemning sammen, og saa talte han inspireret. Men naar der ingen Mulighed var for Stemningsdannelse, f. Eks. hjemme i hans egne Kirker med ret faa Kirkegængere (der synede mindre, fordi i alt Fald Vonsild Kirke er for stor til Sognet), saa kunde han være trist og tung og forknyt, saa kunde han ikke prædike. Det var ikke godt for ham »at være alene«.

Han forstod heller ikke altid de mere tørre Naturer — eller rettere: han forstod dem aldrig. Han kunde gøre dem Uret af den Grund. De var ikke altid saa stillestaaende og træge, som han troede. Thi *det* kunde han ikke døje: Præster, Lærere og andre Aandsarbejdere, der ikke rigtig bestilte noget. »Aa, disse dovne Præster!« var et Udbrud, der tit hørtes.

»Vi sad en Formiddag i Studereværelset,« fortæller Ring. »Da rullede der en flot Jagtvogn op for Døren, og to yngre Mænd steg ud. De kom ind og præsenterede sig som Missionærerne X og Y, der skulde holde Møde om Aftenen i Missionshuset. Clausen bad dem til Middag og spurgte, hvad de saa vilde bestille til den Tid. De vilde gærne se Haven og Lunden. Saa spiste vi, og efter Middagen spurgte han dem, hvad de *nu* vilde bestille. Ja — de vilde hvile sig lidt, havde de tænkt. Kl. 3 drak vi Kaffe, og efter den kom det samme Spørgsmaal, og da Svaret nu lød, at det var muligt, de vilde spille lidt Croquet i Haven, rejste »den gamle« sig, og hans Mine fortalte mig, at nu faldt »Fars Hammer«. Og det gjorde den saavist ogsaa. Clausen, som jo selv havde været med til i sin Tid at udarbejde Instruks for Missionærerne, gjorde dem opmærksom paa, at deres Opgave var at gaa ud i Sognet og tale med de enkelte, indbyde til Mødet om Aftenen, sælge Bøger og — det var skarpe Ord, der faldt mod det, han kaldte den nye Type af Talemaskiner, som saadanne Missionærer var«. Den Slags Udsendinge fra Indre Mission, som — i og for sig forstaaeligt nok — havde lidt svært ved at holde sig til deres begrænsede Opgave: ikke prædike, men vidne, var ham imod. Det var derfor naturligt, at de Tanker, han gjorde sig om dem, kunde give Udslag fra hans Underbevidsthed, naar han f. Eks. en Dag leende fortalte om en Drøm, han havde haft. »Jeg drømte, jeg gik ned ad en Gade, og med eet saa jeg et Skilt, hvorpaa der stod: »Forlang altid Indre Missions Margarine; det er den bedste!«

»Jeg husker,« fortæller Ring videre, »en Gang, der kom en, der rejste for en eller anden Virksomhed og havde faaet Lov til at holde Møde i Kirken. Da vi gik hen til dette om Aftenen, sagde Clausen pludselig til ham: »Ja, De veed vel nok, at alle Genrer er tilladte undtagen den kedelige.« Manden studsede og sagde Ja. Han vidste jo

ikke, at det var et af Clausens Yndlingscitatater: »Om Himmeriges Rige saa tales vi ved, der er og ikke Kedsommelighed«. Der var meget faa i Kirke. Clausen gik op og satte sig i Præstestolen, hvor han plejede at sidde. Missionæren gik paa Prædikestolen, og da Salmen var sluttet, og vi mente, han vilde begynde, forsvandt han imidlertid, d. v. s. han knælede ned i Stolen i Bøn. Og det var jo meget godt. Men da det varede længe, rejste Clausen sig og kiggede efter ham. Omsider dukkede han op og begyndte paa sin Tale. Desværre stammede han. Han havde valgt Ordet af Paulus: »Vaagn op, du, som sover, og staa op fra de døde, at Kristus maa lyse for dig!« Men da han stammede, kneb det altid med at faa begyndt paa Ordet, som han meget ofte gentog: Vaa—vaa—vaagn op! Talen var kedelig, og langtrukken, som kedelige Taler har Tilbøjelighed til at være. Pludselig overfaldtes Clausen af sin nervøse Gaben, der var meget stærk og vidt lydende. Og nu begyndte en Tvekamp mellem Prædikestolens »Vaa—vaa—vaagn op!« og Præstestolens standhaftige Gaben, som var umaadelig komisk. Da vi gik ud af Kirken, sagde Clausen til mig: »Næ — det er for galt — jeg siger det til ham!« Da jeg vidste lidt om, hvad det betød, bad jeg Clausen om at sove paa det og vente med at give »Omgangen« til næste Morgen, og vi gik hurtigt til Ro, jeg dog med en Følelse af, at der laa en Tordensky over Studereværelset.

Næste Morgen saa jeg Manden gaa glad og godt tilpas ind til Clausen. Jeg sad ovre i Kapellanfløjen og saa ham gaa ind. En halv Times Tid efter kom han ud og over til mig — ak, hvilket Syn! ak, hvor forandret! Da jeg senere spurgte Clausen, hvad han havde gjort ved ham, sagde han: »Jeg gav ham en ordentlig Omgang og sagde, at han hellere skulde give sig til at være Handelsrejsende eller Agent, — for det her duede han ikke til.« Men nu kommer det bedste ved Historien. Nogen Tid efter fortalte

Clausen, at Manden virkelig havde skiftet Stilling, saadan som Clausen havde foresl^aaaet det.«

Fraser og Udvendighed drog han stærkt til Felts imod, hvor han mødte saadant. Det maatte ogsaa støde ham, naar visse Missionærer *for* kendeligt røbede deres utilladelige Mangel paa almindelig Intelligens og Dannelse. Forfatteren af nærværende Bog mindes en Missionær fra Koldingegnen, som med lysende Øjne fandt det bevidnet endogsaa i *Grundtvigs* Salmer, at »Verden *vil* ikke omvende sig«. »Det staar jo da tydeligt,« sagde han, »i den Salme »Kirken, den er et gammelt Hus«: »Verden *vil* ej!« Han hentydede til Ordene: »Verden *vel* ej, men I mig ser!« Lidt mindre uheldig, men ikke meget, var den sjællandske Missionær, der fandt det urigtigt at forhindre, at Indremissionærerne fik Præsteembeder, eftersom — sagde han — »mange Missionærer dog fakta overgaar adskillige Præster i Evnen til at *vaagne* Mennesker af deres Syndesøvn.«

De *gamle* Missionærer derimod havde Clausens Hjærte. De omfavnede hinanden, naar de mødtes, og Smilet lyste gennem Taarer. Der var Fødselsdagsgilde hos en af Proprietærene i Dalby (Anneks til Vonsild). Det bankede paa Døren; den gik op, og ind traadte en lille, gammel Mand med en stor Taske paa Ryggen og meget støvet, men med det elskeligste Smil. Han hilste Goddag og spurgte, om han kunde sælge en af sine smaa, gode Bøger. »Nej,« svarede Værten, »vi skal ingen have.« »Maa jeg da synge en lille Sang for jer?« »Nej, — det var ikke belejligt.« »Ja, saa vil jeg kun meddele, at jeg holder Møde i Skolen i Aften, og indbyde jer alle til at samles med mig om et Guds Ord. — Farvel og mange Tak. — Guds Fred!« Saa gik han. Men den hjærtelige og sagtmodige Maade, han indbød paa, gav alligevel nogle Lyst til at komme.

Til sig selv stillede Clausen store Krav. Tidligt op om Morgen, tog sit Bad, satte sig Kl. 7 ved Skrivebordet,

arbejdede med fuld Damp, ogsaa i bogstavelig Forstand, hele Dagen, kun afbrudt af Ture ud til syge i Sognene. Jo mere han havde om Ørene, des bedre befandt han sig. Hos de syge gav han sig god Tid. Frk. Ravn fortæller: »Han havde en særlig Evne til at opmuntre syge Mennesker. Der var en Mand, der somme Tider arbejdede i Præstegaarden; han havde aldrig rigtig kunnet lide Pastor Clausen; han syntes, han var for stræng og afvisende. Denne Mand blev farlig syg; det saa en Tid ud, som han skulde dø, men han kom sig dog, og da han første Gang derefter kom i Præstegaarden, græd han og sagde: »Hvor har jeg bedømt Pastor Clausen forkert; for hvor har han været god og kærlig imod mig under min Sygdom, og hvor har han bedt og sunget for mig og givet mig Mod til at dø!« I et andet Hjem, hvor Fattigdom havde til Huse, laa Konen syg i mange Maaneder; der var mange smaa Børn; Clausen besøgte dem tit, til deres Glæde; der var altid lidt Mad med fra Fru Clausen, noget, hun syntes, den syge kunde have godt af. Flere Aar efter Konens Død blev Pastor Clausen syg (i November Maaned); Manden gik en Aften i Skumringen ude i sin Have og var saa bedrøvet over, at han var saa fattig; for nu vilde han besøge Præsten, og han vilde dog saa gjerne have lidt med, som kunde glæde ham, men havde intet. I det samme hørte han noget pusle i Hegnet, og da han kom derhen, var det en Hare, der ikke kunde finde ud af Haven. Den fangede han og sagde til sig selv: Dér har Gud jo givet dig noget til Præsten.«

Det meste af Arbejdet ude i Sognene overlod Clausen, som rimeligt var, til sine Kapellaner. En lille Kreds fra begge Sogne kom til de Menighedsmøder i Præstegaarden, som han fik i Gang i Forbindelse med Pastor Jessen i Ødis. Der kom til de Møder mange fra »de otte Sogne«, og især fra Hjarup og Seest, og ved Søndagsgudstjenesterne

var der ogsaa jævnlige Besøg af Udensognsfolk. Til at begynde med var Kirkegangen kun ringe — Beboerne i Sognene var ret materielt indstillede og vel i det hele ikke »paa Bølgelængde med« Clausens Tankegang og Aandsform —, men den tog til med Aarene, og navnlig var det hans Glæde, efterhaanden som hans Konfirmander voksede til, at der kunde holdes Ungdomsgudstjeneste nu og da med en fyldt Kirke. Der var Højtid og Fest over saadanne Søndage. Paa de almindelige Søndage, naar Kirkegængerne kun var faa, kunde det knibe lidt dermed. Mange mindes en Aften i Præstegaardshaven, da de unge fra Kolding og Vonsild havde været sammen til Gudstjeneste og Møde. Nu legede de og lavede Halløj paa Croquetpladsen og rundt om i Haven, og Clausen var glad. Kirken havde været fuld af unge, og Mødet var gaaet godt, og nu var Haven fyldt med glad og god Ungdom. Latter og Raab, Tagfat og anden Leg vekslede, og saa skulde der sluttes. Alle samledes paa Plænen. Clausen gik hen mod den lille, improviserede Talerstol med glade Øjne og Spøg paa Læben. Da han stod paa Talerstolen, begyndte Kirkeklokken at ringe Solen ned. Clausen tog langsomt sin store Hat af og stod stille, og alle de unge rejste sig med blottede Hoveder. Da Bedeslagene havde lydt, sagde han, at »dette var en Hilsen fra Gud selv til os.« Tænkte den gamle Præst maa-ske i dette Øjeblik paa, hvad hans Ungdoms Hustru en Gang havde følt, da hun forestillede sig, at Klokkerne bad for os Mennesker, naar vi selv ikke kunde? —

Naar Folk som den ovenfor omtalte Mand ansaa Clausen for »stræng og afvisende«, saa var det, fordi de kun havde mødt hans myndige Forkyndelse, men ikke hans menneskelige Selv. Thi han var *meget* menneskelig. Man kan tænke paa, hvad Musikeren Carl Nielsen fortæller fra sin Ungdom, da Clausen var Præst i Nørre Lyndelse, om sin syge Søster. »En Dag fik hun Besøg af den bekendte Præst

Johannes Clausen, der nylig var flyttet til Sognet. Han sad længe ved Sengen og talte med hende om mange forskellige Ting, og vi kunde se, at hans menneskelige Forstaaelse og Begavelse gjorde et stærkt Indtryk paa hende. Da han opdagede forskellige Musikinstrumenter, der hang paa Væggen, gav det ham Anledning til at fortælle om en gammel tysk Komponist, som hed Johann Sebastian Bach. Ham havde Vorherre givet et stort Geni, og da han blev blind og ikke længere kunde nedskrive sine musikalske Ideer, fik han Hjælp fraoven, saa han, gennem en af sine Sønner, kunde give Verden sine skønneste og største Værker, før han døde. Denne lille Fortælling spændte min Opmærksomhed i højeste Grad, hvorimod min Søster syntes at være mere betaget af Johannes Clausens rent menneskelige Varme og Livfuldhed. En Tid efter døde hun.« (»Min fynske Barndom«, S. 92).

Denne Menneskelighed fandt han ingen Forstaaelse for hos en af Egnens Præster, den bekendte Carl Moe i Skanderup. Han havde den Opfattelse, at det »folkelige« betyder, at »hele Verden ligger i det onde«, og at det »menneskelige« er udtrykt i Ordet: »Jeg veed, at i mig, d. v. s. i mit Kød, bor intet godt« (»Oplevelser«, Side 134). Clausens hele menneskelige og folkelige Virksomhed havde han ingen Interesse for. Og da Clausen havde skilt sin Sag fra »Indre Mission«s (»Jeg kan i Følge min personlige Ejendommelighed ikke virke sammen med den«), opfattedes han af Stiftsprovst Zeuthen som en »Apostat« (en frafalden) og af Carl Moe som »en død Præst«. En Del af Moes Sognefolk løste Sognebaand til Clausen, og denne prædikede en Gang om Maaneden i Lunderskov, der ligger i Skanderup Sogn. Pastor Moe erklærede (efter hvad der berettedes til Clausen), at »hvis Clausens Menighed gaar til Himmerig, saa gaar min til Helvede«; fremdeles udtalte han, at »de døde Degne sender Bud efter døde Præster i Skanderup Sogn«.

Oprørt over disse haarde Domme skrev Clausen til Moe og affordrede ham en Forklaring og en Undskyldning. Og da denne ikke blev givet, klagede han til Biskoppen i Ribe, sin Ungdomsven Viggo Gøtzsche. Moe, som vistnok vanskeligt kunde tænke sig at have Uret i noget, afgang en noget ulden Erklæring. Han synes ved flere Lejligheder

Ungdomsmøde i Vonsild Præstegaard.

at have haft en mærkelig Tilbøjelighed til at lade sig blive misforstaaet. Paa Grundlag af hans Forklaring dømte Biskoppen, at begge Parter havde nogen Uret og nogen Ret, og beklagede deres bitre og ukærlige Tone. Clausen siger hertil (i sit Skrift »Sognepræst Moe i Skanderup og hans Domme«): »Der er dog ogsaa noget, som hedder krænkelse og berettiget Harme; og her ud fra kan i det mindste jeg ikke skrive *varmt*«. Hans varme, fulde Følelse stødte uforligeligt imod Moes kolde Ironi.

Moe, som altid satte Kikkerten for sit til Fuldkommenhed blinde Øje, naar han skulde lede efter »troende Grundtvigianere«, maatte efter sit eget Sigende tvivle om, at der fandtes en eneste saadan i Skanderup Sogn. Clausen, som

havde oplevet saa meget rigt og lykkeligt i Samlivet med saadanne paa Fyn, maatte harmes over en Præst, der havde saa mange følesløse Hjærterødder, som Moe havde.

Han var selv en udpræget frisindet Mand, ikke i den sædvanlige Forstand (Frihed for *mine* Tanker og Tilbøjeligheder, Dom over andres), men saaledes, at han virkelig gav de andre Raaderum. »Pløj du din Fure«, var hans Ord, »som du kan og maa; jeg pløjer *min*. Men lad os lade være med at pløje tværs over hinanden; der er jo Plads nok.« Pastor Asger Højmark skrev i 1908 om ham efter hans Død: »Den grundtvigske Friskole havde i ham en bedre Ven end i mange, der burde staa den nær. — Han var en Overgangsskikkelse mellem Indre Mission og de grundtvigske. I Almindelighed er der ikke særlig Grund til at glæde sig over den Slags Mellemlid mellem Aandsretninger. Der kommer gjerne noget udvisket og rundt over de Personer. Men Clausen var i saa Henseende en Undtagelse. Han var sig selv, udpræget og hel . . . Paa dette Punkt synes det mig, at Clausen har fyldt en nødvendig Plads.« Et Ord, han ofte talte over, var dette: »Fribaaren tænker ædelt og staar paa det, som ædelt er.« Han taalte som ædle Heste ingen Pisk. Ved et udvidet Landemode i Ribe havde en yngre Præst noget uforsigtigt sagt, at »naar Pastor Clausen havde sagt saaledes, var det ikke overensstemmende med Sandheden.« Clausen rejste sig hurtigt, og uden at bede om Ordet (han sad ved Siden af Biskoppen) sagde han: »De maa sige om mig, Pastor S., at jeg er heftig, og De maa sige om mig, at jeg er ukærlig, og meget mere, og jeg skal tie til det, men naar De siger, at jeg lyver, skal De tage det tilbage, og det straks; thi gjorde jeg det, var jeg ude af Stand til at være Præst.« Og Biskoppen slog Armene om ham og sagde: »Ja — det skal han — han skal tage det tilbage!« — hvad Præsten ogsaa gjorde. — Clausen *respekterede* en Mands ærlige Over-

bevisning. En af hans Kapellaner, P. Fredsted, fandt det selvfølgelig, at han under Forhandlingen om muligt at blive Medhjælper hos Clausen maatte sige ham, at han havde et helt andet Syn paa Spørgsmaalet Københavns Befæstning end Clausen. Denne Meddelelse virkede saa

Fru Clausen og de fem Kapellaner ved »Kilden« i Vonsild Præstegaards Have. 1920. I bageste Række fra venstre: Ring, Grell og Konradsen. I forreste: Nellemann, Fru Clausen og Fredsted.

stærkt paa Clausen, at Samtalen var lige ved at gaa i Staa. Men da Fredsted havde været ærlig overfor ham, antog han ham alligevel som Medhjælper, *netop* af den Grund, og blev glad ved ham.

Alt, hvad der hed Autoriteter, Myndigheder, der optraadte *kun* som Myndigheder, var ham imod. Tidligere maatte Provsterne foreslaa deres Eftermand. En Gang besøgte han en afgaaende Provst. De drøftede med hinanden Emnerne i hans Herred, og Provsten nævned et Navn,

men tog sig i det og sagde: »Nej, han bliver vigtig!« Clausen riposterede: »Ja, det bliver alle Provster!« Og saa lo han. Men der var besk Alvor i Latteren. Til en yngre Præst, der blev forestillet for ham, sagde han, idet han saa op og ned ad ham: »Er De en Provstespire?« Hans Næserynkning tilkendegav hans forhaands Ringeagt. Da Præsten erklærede, at han var aldeles uden Aspirationer, smilte han forsonet.

Clausens Lyst til Uafhængighed af Mennesker var ikke ensbetydende med, at han ikke kunde med andre. Han havde en Gang i sin Feltpræstetid en Samtale med Biskop P. Chr. Kierkegaard i Aalborg. Denne ytrede: »Kapellansforholdet er noget saare vanskeligt. Det gaar sjælden godt. Jeg kender kun to Tilfælde, i hvilke det blev lykkeligt.« Paa Clausens Spørgsmaal, hvad det var for to, sagde han, bøjende Hovedet og seende lidt skævt ned paa den ene Haand, som han havde for Skik: »Deres Navne: Johannes, Døberen! Han var Frelserens Kapellan. Og saa Apollos. Han var Kapellan hos Paulus. Det gik meget godt. Men ellers gaar det sjælden godt!« Der kom den Tid, da Clausen selv holdt Kapellaner, i Aarene 1898 til 1908, og det gik *meget* godt. De unge Præster kom til at holde meget af ham, og det tør siges, at *han* blev dem uforglemmelig. De fem Kapellaner, han havde, hed: M. Ring, J. W. Nellemann, M. Grell, P. Fredsted og Kr. G. Konradsen, alle tilhørende den grundtvigske Retning. Den første, der var længst hos ham (i fire Aar) levede sig saa inderligt sammen med ham og hans Familie, at det i bedste Forstand mærkede ham for Livet. Af og til kom det paa Grund af den almenmenneskelige Skrøbelighed og Syndighed, hvori Clausen og hans Medhjælpere begribeligvis havde Lod og Del, — til Misforstaaelser og Sammenstød. Men som Helhed gik det, som det skulde. P. Fredsted skriver: »Clausen vilde gerne give sine Kapellaner fuld Frihed, naar blot de kri-

steligt og folkeligt var »brændende i Aanden«, som han selv var det, og han havde Følelsen af, at de vilde bestille noget. Men hans Fordringer til de unges Iver var store. Det var ikke »let« at være hans Medhjælper. Han kunde nok gøre et Menneske modløs og forknytt. Jeg har ingen kendt, der som han kunde »skære ned«, naar han mødte et selvglad og vigtigt Menneske, — ganske skaanselsløst. Det var noget i Retning af en Skærsild at være Kapellan i Vonsild. Det var svært, men det var sundt.« Der var en af Kapellanerne, der havde haft et Sammenstød med Clausen, der formede sig som et Opgør. Ordene faldt skarpe, udæmpede. Kapellanen beklagede, at han maatte holde paa sin Mening ud fra sine Forudsætninger, og at Misforholdet imellem dem i noget Mon havde en tragisk Karakter. Clausen tav stille, sad og saa hen for sig. Lige med eet rejste han sig og gik hen og kyssede den unge Præst paa Kinden. P. Fredsted har Ret, naar han siger, at »Danmark har fostret mange Sønner, der havde klarere Hjærner end han, men meget faa, der havde et varmere Hjærte.« Og saa var der en, der samvirkede saare gavnligt med dette varme Hjærte, Præstekonen. »Hun var,« siger P. Fredsted, »lige saa energisk som han og langt mere ligevægtig. Hun har mangan Gang holdt igen, naar han kom lidt for højt op, men hun har sikkert lige saa tit opmuntret og trøstet ham, naar han kom for langt ned. Og hun betød meget for Kapellanerne. Jeg husker en Gang, jeg sad alene ved Bordet og spiste. Hun maa have set, at der var noget, der tyngede mig; thi idet hun gik forbi, lagde hun stille sin Haand paa mit Hoved og sagde: »Har De det svært, Fredsted?« Graaden sad mig i Halsen, saa det var mig umuligt at sige et Ord, men jeg var hende inderlig taknemlig for hendes Deltagelse. Da jeg mange Aar efter i et Brev mindede hende derom og takkede hende derfor, havde hun glemt den lille Begivenhed. Men jeg fik et

Johannes Clausen. Fra de sidste Aar.

dejligt Brev fra hende som Svar.« — Den, der havde mest Magt over Clausen, var nok M. Grell, der straks efter sin Ankomst fik begyndt rigtig med ham. Ellers gjaldt det, at naar Tordenskyen hvilede over Clausens Aasyn, var der faa, der »uden Frygt kom Terje Vigen nær«. Ring forstod at fordele Tordenskyerne, Grell at opfange og neutralisere

Fru Sophie Clausen. Fra de sidste Aar.

Lynene. Straks den første Søndag efter Grells Ankomst, da Clausen havde prædikedet, siger den gamle: »Hvad synes De om min Prædiken?« Grell (betuttet): »Ja, skal jeg sige min Mening?« Clausen (overrasket): »Ja.« Grell: »Saa synes jeg, at det er forkert at skænde paa dem, som er i Kirke, fordi de andre ikke er der!« Clausen: »Naa!« Og saa ab-

solut Tavshed den ret lange Vej til Præstegaarden, og Grell var ilde til Mode. Hen paa Eftermiddagen kom Clausen over og takkede Grell for, hvad han havde sagt, og fra den Dag havde Grell Magten i den Grad, at han en Dag fik Lov til at hente et haardt Brev tilbage fra Posthuset, som Fru Clausen forgæves havde bedt sin Mand om ikke at afsende.

Clausen vilde nok have en Spas af og til med sine Medmennesker. Men man skulde være svært i Kridthuset for at kunne drive Gæk med *ham*. Grell kunde. Hans ungdommelige Frejdighed kunde Clausen ikke staa for. —

Praktisk var Clausen ikke. De gamle Præster var det i det hele ikke i synderlig Udstrækning. En af Clausens mange Historier handlede om en fynsk Præst, der hvert Aar hen imod Terminerne blev mere og mere tungsindig, men naar han saa kom hjem fra Odense, klappede han i Hænderne og udbrød: »Aa, jeg er saa glad; nu har jeg været ude at faa det ordnet; nu har jeg faaet min Gæld *arronderet opad!*« Det at Clausen ikke var praktisk, var vel Skyld i, at han, der gennem flere Aar havde arbejdet for at faa oprettet en Sogneforening for Sygepleje, *ikke* ved det konstituerende Møde blev indvalgt i Bestyrelsen for en saadan. Han var gaaet ret tidlig fra Mødet, da han var træt. Hans Kapellan, Fredsted, der overværede Mødet til dets Slutning, gik da efter sin Hjemkomst derfra over i Clausens Studereværelse for at meddele ham Udfaldet af Valget. Clausen sad og læste i Holbergs »Peder Paars«. Bogen var stærkt indstregt. Hans Humør var saare langt nede. Han var slet ikke bleven foreslaaet til Bestyrelsen, skønt det var ham, der havde rejst Sagen og arbejdet mere for den end nogen anden. Forsømmelsen skyldtes til Dels Tankeløshed fra hans Venners Side. Han bad Fredsted om at sige rent ud til disse, hvor krænket han følte sig. Han gik altid den lige Vej. — Der var Avling til Von-

sild Præstegaard. En ældre Karl, en konfirmeret Dreng og en Kone, saa snart der var noget rigtigt at bestille, og desuden Jomfru og Kokkepige inde — alt til otte Tønder Land; det var ikke sært, at det meste af Tienden blev hos Købmanden i Kolding, og at der blev sagt, at »det var nogle dyre Roer, der avledes paa Præstegaardsjorden«. Det kostede altsammen. Det gjorde ogsaa Husbøesøgene i Sognene; han var en godgørende Mand. Derfor kneb det tit med Finanserne. Han trøstede sig med, at han kunde komme til »at ligge som en ærlig Mand i sin Grav«, da han var livsforsikret.

I Hyggen af et gammeldags Præstehjem indgaar Tobakspiben som en uundværlig Bestanddel. Den ikke særlig store praktiske Sans, Clausen var i Besiddelse af, kom til rig Udfoldelse paa Tobaksrygningens Omraade. Han havde Piber, han selv havde konstrueret, halvlange Piber med rummelige Træhoveder, og saa to korte Merskumspiber til Kørebrug. Alle seks, syv Piber blev stoppet om Morgenen og gennemgaaet mindst een Gang daglig. Piben stod ved Sengen og traadte i Funktion straks om Morgenen. Jo stærkere Arbejde, des stærkere Røg. Paa Køreture havde han altid Stormtændstikker med. I Dalby Kirkes Præstestue kunde man se ham bakke løs, mens han knappede Præstekjolen. Godt, at Bjørnstjerne Bjørnson ikke saa det! Det vilde have forstemt denne lidenskabelige Ikke-Ryger for et længere Tidsrum. To Dage før Clausen, uventet, døde, havde han i straalende Humør i Naur ved Holstebro tilraabt Pastor Fredsted, der var bleven Præst der, ved Bortkørselen derfra: »Ja, I veed jo nok, at jeg lige har købt 40 Pund Tobak, saa jeg tænker ikke paa at dø saa snart.«

Han gjorde ikke Forskel paa rig og fattig. Til sin Fødselsdag havde han et Aar indbudt alle de Arbejderfolk, der

boede nærmest Præstegaarden. De blev trakterede med Kaffe. Han læste for dem, og Fru Clausen spillede paa Klaveret. De sang sammen, og de var alle glade. Det var for Clausen en naturlig Tanke, at den Taknemlighed og Glæde, som Kristne følte ved Nadverbordet, gav sig Udslag ogsaa i deres øvrige Samvær. Derfor foreslog han en Gang i 1890, at der i Lighed med den første kristne Menigheds »Kærlighedsmaaltider« (Agaper) i Forbindelse med den hellige Nadver blev tilvejebragt Sammenkomster imellem Altergæsterne, hvorved de delte ogsaa timelige Goder med hverandre. »Salomon siger: »Rig og fattig mødes«; Meningen er vel, at Gud vil, at de skal mødes, at det er godt, naar dette Møde kan blive et Kærligheds møde til lige stor Glæde for den rige, Giveren, som for den fattige, Modtageren. I Verden mødes ogsaa rig og fattig, men det er ofte saadan, at den fattige møder den rige med Misundelse og den rige den fattige med Hovmod eller Ukærlighed Naar vi sammen gaar fra Guds Bord, saa maa vi have faaet en Kraft til i det timelige Liv at kunne faa nogle smaa Møder med de fattige eller dem, som i Fald er timeligt fattigere end vi selv, og derved berede dem og os selv Glæde. Fattige troende er der alle Vegne; hvis vi nu en enkelt Gang eller flere om Aaret traf Aftale med vore fattige Brødre og Søstre om at følge os hjem fra Nadverbordet og tage Del med os i vore Maaltider, rigeligere end de ellers er vante til, mon dette ikke vilde blive til stor Glæde baade for os og dem? Jeg tror sikkert, at en varmere Broder- og Søster-Kærlighed vilde strømme igennem vore Hjærter paa vore Nadverdage, der derved vilde blive end mere velsignede for os. Tit maa vi savne den varme Følelse ved Nadverbordet og maa nøjes med Troen; den varme Følelse er dog saa velsignet; jeg tror, at vi oftere vilde faa den, hvis vi holdt smaa Kærligheds-Maaltider Søndag Eftermiddag, naar vi har været til Alters, sammen

med fattige Brødre og Søstre . . . Men hvad det gælder om i denne Sag som i alt, hvad der hører Guds Rige til, er naturligvis dette, at det kan ske i virkelig Kærlighed og Sandhed, uden ydre Bram eller Stillen til Skue; thi ellers bliver det jo kun et Skin, værre end ingen Ting.«

Betegnende for Clausens Interesse for Smaafolk var, at han var stærkt optaget af de daarlige Forhold, som Tyendet mange Steder levede under. I en Bog, der handlede derom, skrev han: »Tjenestefolkenes Kamre er mange Gange højest uforsvarlige . . . Man undrer sig over, at Bønderne, der dog har Grund til at glæde sig over deres Friheds- og Ligestilling, vil byde deres Karle og Piger saadanne Kamre, som de nu gør.« Hans Tale om dette Emne blev ilde optaget af en Del Mennesker i Vonsild. Tyendeforeningernes Organisator, Carl Westergaard, glædede sig over, at den stedlige Tyendeforening, som ikke kunde faa Lokale overladt af andre, fra Clausen fik Tilbud om at maatte samles i hans Konfirmandstue. Westergaard skrev i »Tyendebladet«: »Trods det, at Clausen godt vidste, at vor Bevægelse er stærkt præget af Socialisme, turde han godt hjælpe os. Det viser, hvor stor en Mand han var.«

Han var i stadig Udvikling lige til det sidste, fordi han Livet igennem var aaben og frisindet. »Vi var ret uenige om mange af de Spørgsmaal, vi diskuterede,« siger Grell, »men jo varmere Ordskiftet blev, des bedre Venner blev vi; mig gik det saadan, at jeg mere og mere kom til at elske ham for hans Frisind og Friskhed. Og den Dag idag er jeg meget taknemlig for, at jeg ved at leve mig sammen med ham fik det stærkeste Indtryk af, at det er muligt at blive bevaret frisk og ungdommelig under de graa Haar.« Han prædikede ved Indvielsen af Havrebjerg Frimenighed ved Slagelse. »Var jeg ikke saa gammel, saa blev jeg selv Frimenighedspræst,« sagde han ved denne Lejlighed. Hans Frisind ejede en stærk Støtte i hans blide

Hustrus fine Retssans. Hun havde en væsentlig Del i, at han blev holdt oppe i sit Livs mange Kampe, baade legemligt og sjæleligt. Han havde vel Ret, naar han atter og atter sagde: »Havde jeg ikke haft hende, havde jeg været død for mange Aar siden.«

Clausens lange Arbejdsdag fik en brat Afslutning. Men der var skabt Fred i hans Hjærte til alle Sider, inden han tiltraadte den store Rejse. Med Vilhelm Birkedal, der døde i 1892, har han aabenbart, da denne blev gammel, søgt Forbindelse paany og ønsket at faa et fornyet Tilsagn om Tilgivelse og Fællesskab. I April 1892 fik han følgende Brev fra ham:

»Kære Pastor Clausen!

Jeg har været meget syg, vistnok Døden nær, er endnu meget svag. Det er Grunden til, at jeg ikke har kunnet besvare Deres kærlige Brev. Ogsaa nu kun de nødvendigste Ord. Jeg maatte have liden Bevidsthed om min egen store Skyld overfor Gud, om de 10,000 Pund, jeg hos ham har faaet eftergivet, dersom jeg ikke af Hjærtet kunde eftergive Dem de 100 Kroner, De har skyldt mig. Det skal være udslettet altsammen. Gud give os begge en god og salig Udgang fra denne Verden og et ufordunklet Kærligheds-Møde hist.

Deres gamle hengivne

Vilhelm Birkedal.«

En halv Snes Aar senere sad Johannes Clausen ved sin bedste Ven, Vilhelm Becks, Dødsleje. Derom fortæller Sønnen Axel Beck: »Med hele sin varme Kærlighed vedervægede denne Ungdomsven Fader. Mest betagende var dog det Øjeblik, da Clausen sang en af sine Yndlingsssange, den norske Digter Peter Dass' Svanesang:

Om alle mine Lemmer
 var fuld af idel Sang,
 om de saa højt istemmer,
 at det i Skyen klang,
 og sang jeg Dag og Nat,
 jeg kunde dog ej gælde
 med Tak Guds rige Skat.

Se, skal jeg alt fortælle
 fra mine Ungdomsaar,
 hvad Skæbne og Tilfælde
 mig da for Haanden vaar . . .

Da Clausen kom hertil i Sangen, fortalte det Smil gennem Taarer, hvormed de to Venner da saa paa hinanden, mere end mange Ord, hvilke dyrebare Minder om velsignet Samarbejde, der nu mylrede frem for deres Tanke.

. . . jeg kan dog andet ej
 end i Forundring falde
 ved Guds Husholdnings Vej.« —

Og tænkte han paa sine nærmeste Kære, da tænkte han med den samme Taknemlighed og Fred. »Jeg har,« skrev han paa sine gamle Dage til en Ven, »et lykkeligt Hjem som faa, velsignede Børn, der aldrig har voldt mig en Sorgens Time; jeg kan dø som en rig Mand.«

Om sin Fader, som i hans stormfulde Opvækkelsestid ikke havde kunnet forstaa ham eller hjælpe ham til Rette, skrev han i Vejlbys Sogns »Liber daticus«: »Efter min Faders eget Vidnesbyrd havde Herren i sin Naade i de senere Aar af hans Liv givet ham et andet Syn for Guds Rige og hans Præstegerning end det, han havde medbragt fra den Rationalismens og Vantroens Tid, i hvilken han var opvokset. Her i Menigheden blev Guds Børn, de Troende, hans kæreste Venner. Kort før hans Død samledes flere

Hundrede Sjæle i Præstegaarden for at opbygge hverandre ved Guds Ord, fælles Bøn og Sang. Vor Herres og Frelser store Naade hvilede i rigt Maal over min kære Faders sidste Dage; i fælles Tro og inderlig Kærlighed levede han sammen med os her i Præstegaarden. Paa sit Dødsleje bekendte han sin Synd og sin faste Tro paa Guds Naade i Kristus.«

Til en yngre Ven, Forfatteren P. Lauritsen, skrev han i Anledning af de mange Hilsener, han fik paa sin 75 Aars Fødselsdag: »Mange Gange i disse Dage har jeg grædt af Glæde. Der er strømmet mig saa megen Kærlighed i Møde fra saa mange Sider, og mit Hjærte har været fuldt af Taknemlighed mod Herren for hans Naade imod mig. Jeg var i forrige Uge i København og mindedes levende om, da jeg gik her som fattig Student, der ofte sultede, syg til Legemet og med frygtelige aandelige Sjælslidelser, haabende snart at skulle dø for at slippe ud af Elendigheden — og nu er jeg bleven 75 Aar, og Gud har hjulpet mig i Arbejdet for det himmelske og jordiske Fædreland . . . Lad mig sige Dem, hvad jeg har bedt om hele mit Liv: To Ting beder jeg dig om, Herre! nægt mig dem ikke, inden jeg dør: *At Forfængelighed og Løgn maa vige langt bort fra mig* (Sal. Ordspr.). Mit Valgsprog har været: *Forfægt Sandheden indtil Døden, saa skal Herren din Gud stride for dig!*

Intet Ord i den hellige Skrift er saa ofte gaaet igennem mit Hjærte som Joh. Aab. 3, 14—22. Og her ud fra har jeg de fleste Dage sagt til Herren: Jeg veed, at jeg er fattig og jammerlig og blind og nøgen, men ogsaa efter hans eget Raad bedt ham om *Guld* (Sandheds- og Kærlighedslivet), *hvide Klæder* (den frelsende, rene, hellige Retfærdighedsklædning, i hvilken man alene kan komme frem for ham) og *Øjensalve* (Troens opladte Øje). Og saa naadigt har han hørt min Bøn, at jeg føler mig saa *rig* i Haabet om Guds Naade, rig, fordi jeg har det lykkeligste Hjem,

og fordi jeg har fundet saa mange Venner paa min Vej. Jeg føler mig virkelig saa ung, jeg har saa mange unge Venner; det har hjulpet mig til det, som jeg saa tit gaar og nynner: *Ungdom, lev i Alderdommen!* De vil tro, det er Sandhed, naar jeg siger: Ja vist blev jeg glad, saa varm om Hjærtet, at jeg sad og græd, fordi De kunde skrive, som De har gjort om mig. Men jeg maatte i Sandhed sige, sukke: Ja, men det har du ikke fortjent, det er alt for meget. Men Tak, inderlig Tak, kære Ven! for Deres kærlige Tanker om mig. Det ydmyger, men det varmer, løfter, renser, saa Hjærtet kan sige: Det er Guds Naade alt-sammen. Uforskyldt af Guds Naade — bedre Gravskrift kunde jeg ikke ønske mig.«

I sin sidste Leveuge var han som sædvanlig i fuldt Arbejde. Han talte i Varde og i Lemvig i »Danske Kvinders Forsvarsforening«. Ind imellem prædikede han for sidste Gang over den før omtalte, af ham yndede Tekst fra Aabenbaringsbogen i Naur Kirke. Lørdag Morgen havde han Konfirmandundervisning hjemme. Om Eftermiddagen rejste han sig fra sit Skrivebord for at gaa over Gangen ind i sit Soveværelse, men faldt over Dørtrinnet og var død omtrent med det samme. Det var Lørdag 21. Marts 1908.

Den 26. Marts jordfæstedes han, efter sit eget Ønske, i Ryslinge. Dér havde han haft sin rigeste Præstetid, fordi han dér havde fundet sit Livs største Ydmygelse, men ogsaa, som en Guds Gave, en overmaade glædelig Oprejsning. »Ja og Amen er Hjærtets Sprog«. Dér havde hans Hjærte næsten uforvarende mødt den lykkeligste Samstemthed. Siden fik han ringere Kaar. Kun til visse bestemte Tider møder en benaadet Kristen sin Tids særegne Ansigt med fuld Front vendt imod sig, saaledes at hans Evner kan komme til fuld Anvendelse. Men lykkelig den, der er tro i sin Herres Tjeneste baade først og sidst, baade i rige og i ringe Tider.

